

Kirjoitustulkkauksen laadun arviointi laatukriteerien avulla

Maija Tanhuamäki
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2008

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (saksa)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

TANHUAMÄKI, MAIJA: Kirjoitustulkkauksen laadun arviointi laatukriteerien avulla

Pro gradu -tutkielma, 105 sivua + liitteet 5 sivua + saksankielinen lyhennelmä 20 sivua
Maaliskuu 2008

Kirjoitustulkkaus on menetelmä, jonka tarkoituksena on helpottaa kommunikointia huonokuuloisten ja aikuisena kuuroutuneiden sekä kuulevien välillä. Kirjoitustulkkauksessa tulke tulee näkyville joko tietokoneruudulle tai valkokankaalle. Tutkielmassa tarkastellaan, miten kirjoitustulkkauksen laatua voidaan arvioida. Työn tarkoituksena on kartoittaa, millaiset laatukriteerit soveltuvat kirjoitustulkkauksen laadun arviointiin ja erityisesti, mitä niiden avulla voidaan laadusta sanoa. Lisäksi pohditaan, millaista laatua voidaan pitää tavoiteltavana.

Tutkimuksen analyysi perustui kahdessa eri tilaisuudessa videoituihin tulkkaustilanteisiin, puheiden litteraatioihin ja tallennettuihin kirjoitustulkkeisiin. Toinen tilaisuuksista oli kuuroutuneelle yleisölle, toinen kuulevalle yleisölle suunnattu. Jälkimmäisessä kirjoitustulkkauksen asiakkaita oli vain yksi. Aineisto on kerätty vuosien 2004 ja 2005 aikana ja se on osa kirjoitustulkkausprojektin aineistoa. Analyysia varten laadittiin aineistosta nousseiden laadun elementtien perusteella sekä tulkkaustieteessä aiemmin esitettyyn tukeutuen laatukriteeristö, jonka valossa kirjoitustulkkauksen laatua arvioitiin ja tutkittiin ulkopuolisen tarkkailijan silmin vertaamalla lähdetekstejä ja puhujien ei-verbaalia viestintää kohdeteksteihin sekä aineiston tilanteita toisiinsa.

Tutkimuksessa havaittiin, että kun kirjoitustulkkausviestinnän tavoitteena nähdään alkuperäisen viestin välittyminen, osa kriteereistä nousee toisia olennaisemmiksi. Joistakin kriteereistä on myös pakko tinkiä, koska kaiken viestiin ja viestintätilanteeseen liittyvän aineksen välittäminen ei vaikuta mahdolliselta. Tutkimuksen perusteella tavoiteltavana laatuna voidaan pitää sitä, että lähdetekstin merkityssisältö välittyy luotettavasti, tulke etenee loogisesti ja on ymmärrettävää, visuaaliset elementit (puhujan eleet, ilmeet, kalvot) otetaan huomioon, tulke on vaivatonta lukea, puhuja osoitetaan selvästi ja että kirjoitustulkkauksessa käytetään mahdollisimman paljon ja johdonmukaisesti toimivia tiivistämis- ja lyhentämiskeinoja.

Tutkimus osoitti, että tilannekohtaisilla tekijöillä on suuri merkitys kirjoitustulkkauksen laatuun ja niiden vuoksi useista laatukriteereistä voi joutua tinkimään paljonkin. Tutkimuksen perusteella voitiin todeta, että suurimmat ongelmat viestin välittämisessä ja laadun tavoittelemisessa näyttäisivät syntyvän silloin, kun puhenopeus on suuri, puhe on rakenteeltaan kirjoitetun kielen kaltainen ja se luetaan suoraan paperista sekä kun puheessa on paljon nimiä ja käsitteitä, jotka eivät välttämättä ole tulkille entuudestaan tuttuja. Eniten ongelmia oli merkityssisällön välittämisessä ja tulkkeen luotettavuudessa sekä visuaalisten elementtien huomioimisessa. Poistot ja puhujan ilmaisujen muuttaminen eivät sen sijaan vaikuttaneet automaattisesti huonontavan laatua.

Tutkimuksen perusteella voisi erilaisten tulkkausstrategioiden soveltamisesta eri tilanteissa olla hyötyä, sillä laadukas tulkkaus ei voi joka tilanteessa tarkoittaa samaa asiaa. Jotta mahdollisimman hyvät edellytykset laadukkaasiin tulkkaussuorituksiin olisivat olemassa, tulisi myös yhteistyötä tulkkaustilanteissa mukana olevien tahojen välillä pyrkiä lisäämään.

Avainsanat: kirjoitustulkkaus, tulkkauksen laatu, laatukriteeri, puhuttu kieli, kirjoitettu kieli

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen lähtökohdat	2
3 Kirjoitustulkkkaus	3
3.1 Puhutun ja kirjoitetun kielen eroista	6
3.2 Keskeiset käsitteet.....	11
3.3 Kirjoitustulkkkaus menetelmänä.....	12
3.4 Kirjoitustulkit.....	17
3.5 Kirjoitustulkkkaus ja tulkkauksen kategorisointi.....	19
4 Tulkkaus ja laatu	22
4.1 Laadun käsitteestä	23
4.2 Tulkkausviestinnän tavoitteet	24
4.3 Tulkkauksen laadun tutkimus	26
4.4 Laadun valvonta.....	31
4.5 Laatuksikriteerit.....	34
4.6 Laatuun vaikuttavia tekijöitä.....	39
4.7 Tulkin tekemät muutokset laadun mittareina.....	41
5 Kirjoitustulkkauksen laatu ja sen arviointi	44
5.1 Aineiston ja tilanteiden kuvaus	44
5.2 Menetelmä.....	47
5.3 Laatuksikriteeristö ja analyysi	49
5.3.1 Merkityssisällön välittyminen ja tulkkeen luotettavuus.....	49
5.3.1.1 Yksittäiset sanatason virheet	52
5.3.1.2 Asiavirheet	54
5.3.1.3 Merkitysten hämärtyminen.....	56
5.3.1.4 Asiantuntevuus	57
5.3.1.5 Vakuuttavuus	60
5.3.2 Loogisuus ja ymmärrettävyys	62
5.3.3 Luettavuus.....	64
5.3.3.1 Tulkkeen jaksottaminen	65
5.3.3.2 Kirjoitus- ja kielioppivirheet	68
5.3.3.3 Tulkkeen korjaaminen	70
5.3.4 Tiivistämis- ja lyhentämiskeinot.....	73

5.3.4.1 Lyhenteiden käyttö ja sanojen lyhentäminen	73
5.3.4.2 Lyhyempien ilmaisujen valinta.....	76
5.3.4.3 Välimerkkien ja symbolien käyttö	77
5.3.4.4 Poistot	80
5.3.5 Puhujan osoittaminen.....	82
5.3.6 Puhujan tyylin ja painotusten välittäminen.....	83
5.3.7 Visuaalisten elementtien huomioiminen.....	86
5.3.8 Ympäristön ja videoiden äänien tulkkaaminen.....	89
5.3.9 Puhujan korjaaminen	90
5.3.10 Tulkkauksen kontrollointi.....	91
6 Johtopäätökset.....	94
7 Lopuksi.....	99
Lähteet.....	100
Liitteet.....
Deutsche Kurzfassung.....

1 Johdanto

Kirjoitustulkkaus on menetelmä, jonka tarkoituksena on helpottaa huonokuuloisten ja aikuisena kuuroutuneiden sekä kuulevien välistä kommunikointia. Kyseessä on niin sanottu kielen sisäinen tulkkaus, jossa kielen olomuoto muuttuu puheesta kirjoitukseksi. Kirjoitustulkkauksessa teksti eli tulke tulee tavallisesti simultaanisesti näkyville joko tietokoneruudulle tai se heijastetaan valkokankaalle. Tutkimukset osoittavat, että kyse ei ole viestin mekaanisesta siirrosta, vaan että viestissä tapahtuu monia muutoksia kielen olomuodon muuttuessa. Kirjoitustulkkaus on tutkimuskohteena varsin uusi, joten tutkimuskohteita on tarjolla useita.

Laatu on noussut yhä tärkeämmäksi tekijäksi eri aloilla ja vain laadukkaita tuotteita ja palveluita arvostetaan. Laatu onkin ollut parin viime vuosikymmenen aikana paljon esillä erityisesti simultaanisen konferenssitulkkauksen tutkimuksessa. Tutkimuksissa on pyritty selvittämään, mitkä ovat laadukkaan toiminnan edellytyksiä, relevantteja laatukriteerejä sekä mielekkäitä tapoja arvioida tulkkauksen laatua. Täyttä yksimielisyyttä siitä, mitä laatu on, ei ole saavutettu, ja näkökulmat sekä laadun tutkimusmenetelmät vaihtelevat tutkimuksesta toiseen.

Kirjoitustulkkauksen laatua ei sen sijaan ole vielä juurikaan tutkittu eikä sen laadun elementtejä määritetty. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten kirjoitustulkkauksen laatua voidaan arvioida. Tarkoituksena on pyrkiä kartoittamaan, millaiset laatukriteerit soveltuvat kirjoitustulkkauksen laadun arviointiin sekä mitä kriteerien avulla voidaan kirjoitustulkkauksen laadusta sanoa. Yhtenä tavoitteena on myös selvittää, millaista laatua voidaan pitää tavoiteltavana. Laaduntutkimuksella pyritään tuomaan uutta tietoa kirjoitustulkkauksesta ja osoittamaan, missä mahdolliset ongelmat piilevät ja miten tulkkaussuorituksia voisi mahdollisesti parantaa.

Tutkielmassa arvioin ja tutkin kirjoitustulkkauksen laatua ulkopuolisen tarkkailijan silmin kahdessa erilaisessa – kuuroutuneiden ja kuulevien – tilaisuudessa tallennettujen aineistojen avulla. Aluksi tarkoitukseni on tutkia, millaiset laatukriteerit nousevat aineistosta esiin. Arvioin kirjoitustulkkauksen laatua näiden laatukriteerien valossa. Havainnoinnin kohteena ovat tulkkaussuoritukset ja niihin vaikuttavat tilannetekijät. Arvioin laatua paitsi yhdessä tulkkaustilanteessa lähde- ja kohdetekstejä vertaamalla sekä tilannetekijät huomioon ottamalla, myös eri tilanteita ja niiden tulkkaussuorituksia vertaamalla.

Luvussa 2 esittelen tutkimukseni lähtökohdat. Seuraavaksi (luku 3) tarkastelen puhutun ja kirjoitetun kielen eroja, käyn läpi tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet, esittelen kirjoitustulkkausten menetelmänä sekä kirjoitustulkkiensa koulutusta ja toimenkuvaa sekä pohdin, mihin kirjoitustulkkaukseen sijoittuu tulkkaustieteen kentässä. Luvussa 4 käsittelen tulkkausten laatua pohtimalla laadun käsitettä ja tulkkausviestinnän tavoitteita. Esittelen luvussa myös, miten tulkkausten laatua on tutkittu, miten sitä valvotaan ja millaisia laatukriteerejä tutkimuksissa on käytetty. Pohdin lisäksi, millaiset tekijät laatuun vaikuttavat ja mikä merkitys tulkin tekemillä muutoksilla on tulkkausten laatuun. Luvussa 5 määrittelen tutkimuksessa käyttämäni laatukriteerit ja analysoin aineistoni. Luvussa 6 esittelen ja pohdin tutkimukseni tuloksia.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkielmani taustalla on Kuulonhuoltoliiton tulkkipalvelun kehittämishanke (Tupu)¹, joka käynnistyi syksyllä 2004 ja päättyi vuonna 2008. Hankkeen tarkoituksena on ensisijaisesti selvittää, millaista kirjoitustulkkaukseen on ymmärrettävyyden kannalta. Tampereen yliopisto on yhteistyössä Kuulonhuoltoliiton kanssa järjestänyt tutkimushankkeen, joka toteutetaan pro gradu -tutkielmin professori Liisa Tiittulan johdolla. Tutkielmia tehdään käännöstieteen (saksa) ja suomen kielen oppiaineissa.

Koska kirjoitustulkkausta ei ole vielä paljon tutkittu Suomessa, tutkielmani aihe on noussut paitsi tarpeesta tutkia kirjoitustulkkausta myös laadun ajankohtaisuudesta ja merkityksestä tutkimuskohteena. Koska kirjoitustulkkausten käyttäjämäärä tulee todennäköisesti kasvamaan, on tärkeää tietää, mistä tekijöistä kirjoitustulkkausten laatu koostuu, jotta asiakkaille voitaisiin taata mahdollisimman laadukas tulkkaus.

Tutkielmani teoriataustana ovat kirjoitustulkkauksesta kertovassa osiossa (luku 3) pääasiassa puhutun ja kirjoitetun kielen eroja käsittelevät teokset (esim. Halliday 1985; Tiittula 1992) sekä kirjoitustulkkausta menetelmänä ja kirjoitustulkkausten erityispiirteitä käsittelevät artikkelit (Laurén 2006; Tiittula 2006). Tulkkausten laatua käsittelevän osion (luku 4) taustana ovat

¹ Tarkempaa tietoa projektista on saatavilla Kuulonhuoltoliiton kotisivuilta osoitteesta <http://www.kuulonhuoltoliitto.fi>

erityisesti simultaanisen konferenssitulkkauksen laadusta tehdyt tutkimukset, kuten kyselyt, (esim. Bühler 1986; Kopczynski 1994; Vuorikoski 1995), joiden pohjalta pyrin löytämään keinoja ja välineitä kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen. Jotta kirjoitustulkkauksen laatua voidaan tutkia, tulee sitä varten olla tarkoituksenmukaiset työkalut.

Tutkimustani varten olen saanut Liisa Tiittulan organisoimana kirjoitustulkkausprojektin autenttisissa tilanteissa taltioitua aineistoa, joka koostuu videoiduista tulkkaustilanteista, nauhoitetusta puheesta, puheen (karkeista) litteraatioista sekä kirjoitustulkkeista. Videotallenteiden käyttöä on korostettu tulkkauksen tutkimuksessa, sillä pelkkiä puheiden ja tulkkeiden litteraatioita ei pidetä riittävinä tarkastelun kohteina (ks. esim. Diriker 2004, 53). Kirjoitustulkkauksen laadun tutkimuksessa on erittäin tärkeää nähdä koko tilanne – mitä esimerkiksi puhuja (eleet, ilmeet) tai tulkki tekee (korjaukset, vaihdot). Pelkän lopputuotteen tutkiminen ei kertoisi riittävästi tulkkauksen laadusta.

3 Kirjoitustulkkaus

Tulkkaus ymmärretään tavallisesti viestinnäksi kahden eri kielen ja kahden eri kulttuurin välillä. Tällöin voidaan puhua esimerkiksi suomalais-saksalaisesta tulkkausviestinnästä. (Hietanen 2004, 280.) Mikäli erikielillä ja eri kulttuureista lähtöisin olevilla henkilöillä ei ole yhteistä kommunikointikieltä, käytetään apuna usein tulkkia, jonka tehtävänä on mahdollistaa henkilöiden välinen kommunikointi. Voidaan puhua erikielisistä maailmoista (mts. 280–281), missä yhteydessä kielellä viitataan nimenomaan puhuttuun kieleen. Eri kieli- ja kulttuurialueilla on kuitenkin paljon ihmisiä, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua kuuloon perustuvaan viestintään, jolloin viestinnän toteuttamiseksi heidän ja kuulevien välillä on käytettävä jotakin muuta järjestelmää kuin puhetta (mts. 281). Kyseessä eivät tällöin ole niinkään *erikieliset* maailmat, vaan kuulevien ja kuuroutuneiden (käsitteiden määrittelyt ks. alaluku 3.2) maailmat, joissa kieli on periaatteessa sama – tulkkaustilanteessa se vain muutetaan eri muotoon (ks. esim. Laurén 2006, 199).

Kun kuulevilla ja huonokuuloisilla tai aikuisena kuuroutuneilla ei ole yhteistä keinoa kommunikoida keskenään, voidaan apuna käyttää kirjoitustulkkausta (ks. esim. Tiittula 2006, 171). Kirjoitustulkkausta voidaan ajatella niin sanottuna kielen sisäisenä tulkkauksena, jossa puhe kääntyy kirjoitetuksi tekstiksi. Muita kielen sisäisen tulkkauksen muotoja ovat viittomat ja selkeät huuliot. (Laurén 2006, 199.) Yhteistä näille kaikille muodoille on se, että ne tarjoavat auditiivisen viestin visuaalisena. Tosin kuulo- ja puhevammaiset voivat käyttää esimerkiksi viittomia myös keskinäiseen kommunikointiinsa.

Kirjoitustulkkauksen on kuitenkin huonokuuloisten ja kuuroutuneiden eniten käyttämä tulkkausmenetelmä (Laurén 2006, 205), ja se on ollut käytössä Suomessa 1980-luvun alkupuolelta lähtien (Laurén 2002,1). Huonokuuloiset ja aikuisena kuuroutuneet tarvitsevat nimenomaan kirjoitustulkkausta, koska heidän äidinkieltensä on puhuttu kieli, ei viittomakieli (Tiittula 2006, 171). Lienee varsin todennäköistä, että kirjoitustulkkauksen tarve kasvaa tulevaisuudessa, kun väestö ikääntyy.

Vuoden 1988 alusta alkaen voimaan tullut vammaispalvelulaki (380/87) antoi tulkkipalveluille vahvan perustan. Lain mukaan kunnan olisi järjestettävä vaikeavammaisille henkilöille tulkkipalvelut. (Hannikainen-Ingman ym. 2000, 32–33.) Vammaispalvelulain asetuksessa (759/1987) sanotaan, että

tulkkipalveluihin kuuluu työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistyksen tai muun sellaisen syyn vuoksi suoritettava viittomakielellä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuva tulkkaus

Kirjoitustulkkauksen kuuluu näihin asetuksessa viitattuihin menetelmiin (Tiittula 2006, 171). Tietoisuuden kasvaessa tällaisten palveluiden olemassaolosta ja niiden käyttöoikeudesta saattaa myös vaikuttaa siihen, että kirjoitustulkkausta tullaan käyttämään yhä enemmän. Vaikeasti huonokuuloiset (ks. määritelmä alaluku 3.2) kuuluvat yhteiskunnan järjestämän tulkkipalvelun piiriin (Laurén 2006, 203).

Kirjoitustulkkauksen käyttöyhteyksiä on monenlaisia. Tyypillisiä ovat erilaiset asioimistilanteet (Laurén 2002, 14), joissa läsnä on vain yksi asiakas. Tällöin asiakas lukee tekstin yleensä tietokoneruudulta (Tiittula 2006, 172). Kirjoitustulkkausta käytetään lisäksi monissa tilaisuuksissa, luennoilla, kokouksissa ja seminaareissa – erityisesti kuuroutuneille tarkoitetuissa (Laurén 2002,

14), mutta myös muissa, pääasiassa kuulevien tilaisuuksissa. Mikäli tilaisuudessa on paljon kirjoitustulkkauksia tarvitsevia asiakkaita, tulee teksti näkyville joko televisioruudulle tai se heijastetaan valkokankaalle (Tiittula 2006, 172). Asiakkaiden määrä ja tilaisuuden luonne vaikuttavat tulkkaukseen esimerkiksi sen suhteen, voiko puhujaa keskeyttää välillä kirjoitustulkkauksen laadukkuuden edesauttamiseksi. Tähän palataan myöhemmin luvuissa 3.4 ja 4.6.

Kirjoitustulkkauksista on vasta alettu tutkia ja se on kommunikointimenetelmänäkin vielä melko nuori. Kuitenkin vammaispalvelulain tulkkipalveluille takaaman perustan ohella myös tulkkuslaitteiden kehittyminen on askel eteenpäin kirjoitustulkkauksen kehittämiseksi. Suomessa on kehitetty esimerkiksi sanoja muistiin keräävä ohjelma, joka nopeuttaa kirjoitustulkin työtä (Tiittula 2006, 174). Teknologian kehittyminen helpottaa ja monipuolistaa tulkkausta monin tavoin, kun nykyään tulkin ja tulkkuslaitteiden ei tarvitse aina olla asiakkaiden kanssa samassa tilassa. Etätulkkauksen lisääntyneekin tulevaisuudessa entisestään. (Diriker 2004, 3.) Myös etäkirjoitustulkkauksia saattaa yleistyä jatkossa (Laurén 2002, 2.) Kehitteillä oleva puheentunnistusohjelma voi lisäksi tulla osittain korvaamaan kirjoitustulkkauksia (mts. 2), mikä vaikuttaisi kuitenkin tällä hetkellä melko epätodennäköiseltä. Puheen muuntaminen kirjoitukseksi ilman minkäänasteista tulkintaa ja muokkausta tuottaisi todennäköisesti varsin vaikeaselkoista tekstiä.

Kirjoitustulkkauksessa olennaista onkin se, että siinä puhuttu kieli muuttuu kirjoitetuksi kieleksi (ks. esim. Tiittula 2006, 170–174), usein siten, että viestissä tapahtuu muutoksia. Alaluvun 3.1 tarkoituksena on tarkastella puhutun ja kirjoitetun kielen eroja ja pohtia alustavasti, mitä merkitystä eroilla on kirjoitustulkkauksen tuotteen, tulkkeen, muotoutumiselle. Puhutun ja kirjoitetun kielen erot ovat olennaisia asioita kirjoitustulkkauksen laatua tarkasteltaessa.

Alaluvussa 3.2 määritellään tämän tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Kirjoitustulkkauksista menetelmänä tarkastellaan luvussa 3.3. Kirjoitustulkkiensa koulutusta, toimenkuvaa sekä heidän toimintaansa ohjaavia sääntöjä käsitellään luvussa 3.4, ja kirjoitustulkkauksen sijoittumista tulkkausten kenttään pohditaan luvussa 3.5.

3.1 Puhutun ja kirjoitetun kielen eroista

Puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan monin tavoin, mutta niissä on myös useita yhteisiä piirteitä. Erot on joka tapauksessa tärkeä tuntea kirjoitustulkkauksista tutkittaessa, sillä mainitut kielen eri muodot limittyvät, kun puhetta tulkitaan kirjoitukseksi. Kirjoitustulkkauksuosoitusten (liite 1) mukaan kaikki tulisi tulkata, mikä tarkoittaa, että esimerkiksi puheen toistot, mahdollinen murre ja puhekielisyudet tulkitaan mahdollisimman tarkkaan (Tiittula, 2006, 173). Lähtökohtana on, että tulkkaus tapahtuisi asiakkaan toiveiden mukaisesti (mts. 173). Asiakkaan toiveet ovat usein lähellä ajatusta siitä, että aivan kaikki tulisi tulkata mahdollisimman tarkasti ja sellaisenaan, jotta asiakas voisi saada saman käsityksen puheesta kuin puhetta kuulevatkin. Kaiken tulkkaminen puheen ja kirjoituksen nopeuden erojen vuoksi ei useinkaan ole mahdollista (mts. 175), eikä välttämättä edes tarkoituksenmukaista tai mielekästä. Puhutun ja kirjoitetun kielen eroista voidaan lisäksi päätellä, että kaikkien puheessa olevien elementtien välittäminen ei sinällään onnistu kirjoitettuun muotoon.

Nykyään on kuitenkin yhä yleisempää, että puhuttu ja kirjoitettu kieli limittyvät eri tavoin.

Televisio-ohjelmia tekstitetään (Tiittula 2006, 170), jolloin lyhyisiin ruututeksteihin saattaa tulla puhutun kielen piirteitä. Internet-ympäristössä irkkaaminen on reaaliaikaista (mts. 170).

Kaunokirjallisuudessa puolestaan pyritään luomaan puhutun kielen illuusiota (Tiittula 2001) esimerkiksi dialogeihin. Tarkoitus on nimenomaan välittää lukijalle tieto siitä, miten dialogiin osallistuvat puhuvat ja että kyse on yleensäkin puheesta. Sähköpostiviestejä puolestaan kirjoitetaan nopeasti, jolloin aikaa ei juuri jää niiden kirjalliselle muotoilulle (Hakulinen 2002). Sähköpostin kautta ja esimerkiksi tekstiviestein lähetettävät tekstit ovat myös usein luonteeltaan epävirallisia, ja siten ne saattavat saada vaikutteita puhutusta kielestä. Rajat kirjoitetun ja puhutun kielen välillä hämärtyvät: ainakaan kielimuodot eivät ole erkaantuneet toisistaan, sillä niiden molempien voidaan katsoa viime aikoina heterogeenistuneen, eriytyneen sisäisesti (Hakulinen 2002). Hakulinen (2002) viittaa tekstilajeihin, jotka eivät sijoitu varsinaisesti kumpaankaan kielen olomuotoon.

Kielen eri olomuotojen (puhe ja kirjoitus) limittymisestä kertoo osaltaan se, että puheita ja puhuttua kieltä kirjoitetaan dokumenteiksi ja että kirjoitettuja puheita puolestaan luetaan ääneen (Hiidenmaa 2004, 232). Sisältä luettujen, kirjoitettujen puheiden simultaanitulkkauksesta tehty tutkimus (ks. Vuorikoski 2004a) osoittaa, kuinka hankalaa alun perin kirjoitettuun muotoon tehtyjen puheiden tulkkaminen saattaa olla. Luettavaksi tarkoitettujen tekstien kuunteleminen saatetaan myös kokea

hankalaksi (Lehikoinen 1995, 96). Puhuttu kieli ei puolestaan taivu ongelmitta kirjoitukseksi. Silti puhutun kielen piirteiden käyttö kirjoitetussa kielessä on yleistynyt. Tällöin voitaisiin ajatella, että tottumus lukea puheenomaistuneita tekstejä olisi kasvanut. Kirjoitustulkkauksen tämänhetkisen asiakasryhmän ei kuitenkaan voitane yleistäen katsoa kuuluvan siihen joukkoon, jonka tärkeimpiä viestimiskeinoja ovat sähköposti ja tekstiviestit.

Puhutun ja kirjoitetun kielen samankaltaisuus koskee Tiittulan (2001, 5) mukaan vain kielen muotoa, johon eivät kuulu paralingvistiset eivätkä ei-verbaalit piirteet. Peruskieliopin voidaan katsoa olevan molemmissa kielen olomuodoissa yhteinen ja kielenkäytössä keskeisten välineiden samat (Hakulinen 2002). Yhteneväisten piirteiden ja samojen tai ainakin samankaltaisten välineiden vuoksi kielten olomuotojen erottaminen toisistaan ei ole kovin helppoa. Hiidenmaa (2004, 231–232) toteaaakin, että kumpikaan kielen kategorioista ei ole täysin yhteneväinen eivätkä kategorioiden erot kovin selkeät.

Joitakin eroja voidaan kuitenkin pitää selvinä. Yksi keskeisimmistä eroista puhutun ja kirjoitetun kielen välillä on niiden tuottamis- ja vastaanottotapa. Puhuttu kieli tuotetaan äänellisesti ja vastaanotetaan auditiivisesti, kun taas kirjoitettu kieli tuotetaan graafisin signaalein ja vastaanotetaan visuaalisesti (Tiittula 1992, 11). On kuitenkin huomattava, että puhuja käyttää viestimiseensä puheen ohella myös esimerkiksi ilmeitä ja eleitä (Tiittula 2001, 6). Siten puhetta havainnoidaan sekä auditiivisesti että visuaalisesti, joten viesti ei välity vain yhden kanavan kautta (Tiittula 1992, 42). Verbaalia viestintää voidaan täydentää, painottaa ja selventää monin eri tavoin, kuten ilmein. Ei-verbaalien piirteiden ohella myöskään puheen prosodiset ja paralingvistiset piirteet eivät esiinny kirjoitetussa kielessä (ks. esim. Halliday 1985, 30–31). Prosodiset piirteet, kuten intonaatio ja rytmi, sekä esimerkiksi äänen laatuun, sävyyn ja puhenopeuteen liittyvät paralingvistiset piirteet kuuluvat kuitenkin olennaisesti puhuttuun kieleen.

Kirjoitetussa kielessä välimerkeillä on tärkeä tehtävä. Niiden tarkoituksena on osoittaa kokonaisuuksia ja kertoa, onko kyseessä toteamus, kysymys vai huudahdus. (Halliday 1985, 32–33.) Kirjoitetun kielen lauserakenteesta voidaan siten selkeästi havaita virkkeet ja lauseet, mutta puheessa syntaksin ohella myös intonaatio ja tauotukset viestivät lausemaisuudesta (Tiittula 1992, 82). Välimerkit ovat keskeisiä myös kirjoitustulkkauksessa (ks. kirjoitustulkkauksen suositukset, liite 1), sillä tulkkeessa on pyrittävä osoittamaan virkerajat ja jaksottamaan tekstiä välimerkein mielekkäällä tavalla. Tämän tutkimuksen aineistoa analysoivassa osiossa (luvussa 5.3) tullaan

pohtimaan, miten välimerkkejä on aineistossa käytetty, miten siinä on onnistuttu ja millä tavoin tulkki pyrkii kokoamaan asiakokonaisuuksia tulkkeen lukemisen helpottamiseksi.

Puhutun ja kirjoitetun kielen tuottamisprosessit eroavat toisistaan tavallisesti hyvinkin paljon. Kirjoitusta on usein aikaa suunnitella, jolloin rakenteista ja muotoiluista tulee kompakteja, tarkkaan strukturoituja kokonaisuuksia (Tiittula 1992, 19–20). Kirjoitustulkkauksen luonteen vuoksi siinä ei (juurikaan) ole suunnittelun mahdollisuutta. Puheen tuottamisprosessiin liittyvät puolestaan sellaiset ilmiöt kuten erilaiset täytesanat – *tota, öh*. Täytesanat ja puheessa käytettävät tauot saattavat olla hyvinkin tärkeitä ymmärtämisen kannalta. (mts. 19.) Puhe on siten kirjoitusta väljempää ja johdattelevampaa, ja puhuja saattaa käyttää paljon tekstiään jäsentäviä partikkeleita (Lehikoinen 1995, 95). Puheessa on esimerkiksi enemmän konjunktioita; tosin niiden variaatio on vähäisempi kuin kirjoitetussa kielessä. Puheelle tyypillisiä ovat myös erilaiset diskurssipartikkelit (ks. esimerkit 1a ja 2a), jotka ohjailevat puhetta, mutta jotka ovat semanttisesti lähes tyhjiä kielellisiä aineksia. Kirjoitetun kielen näkökulmasta osa niistä on jopa tarpeettomia. (Tiittula 1992, 57–61.) Esimerkeissä 1a ja 2a on lihavoitu tällaiset partikkelit, jotka jäsentävät puhetta (*sitt*) sekä pehmentävät ilmausta tai kertovat esimerkiksi puhujan epäröinnistä (*oikeestaan, tavallaan, tota noin*) (ks. esim. Lehikoinen 1995, 101). Esimerkiksi *mutta*-sana on hyvin tyypillinen puheenvuoron alussa (mts. 101).

(1a)

oikeestaan (.) **sitt** oli viel puhetta vähän siit tulkin, (.) öö (.) minkälainen tulkin pitäis olla **sitt** ulkoasu ett ei saa olla kauheen räikeästi pukeutunu. tai sillä tavalla että se tulkinkäyttjä **tavallaan** hukkuu sinne massaan.

(2a)

mutt >**tota noin**< jos lähetään tohon (.) ensimmäiseen. (.) tossa mainittuun elokuvaan, eli Robert Flahertyn Nanook of the North -elokuvaan?²

Puheella on siis osittain oma kielioppinsa, johon muun muassa myös niin sanotut lohkeamat kuuluvat. Lohkeamat ovat rakenteita, joissa samaan tarkoitteeseen viitataan kahdesti. (Hakulinen 2002.)

Puhutulle kielelle tyypillisiä ovat myös katkot, korjaukset ja toistot, jotka voivat olla seurausta siitä, että puhuja haluaa muotoilla viestiään uudelleen (Tiittula 1992, 69–77). Tällaisessa tilanteessa kuulijan ja tulkin voi toisinaan olla hankala saada heti kiinni siitä, mihin puhuja tähtää. Puhuttu ja

² Luvuissa 3.1 ja 3.3 olevat esimerkit on otettu tässä tutkimuksessa analysoitavasta aineistosta (litteraatiot), joka esitellään luvussa 5.1. Litterointimerkit ks. liite 3.

kirjoitettu kieli eroavat jonkin verran lisäksi sanastoltaan ja sanojen pituuden suhteen (mts. 54–55). Sanastoltaan siksi, että kielen olomuotojen tyylitasot ovat usein erilaiset, mikä heijastuu sananvalintoihin. Kirjoitettuun kieleen voidaan pyrkiä hakemaan tyyliltään korkeampaa ilmaisua kuin puheeseen, vaikka tilanteet toki vaihtelevat eikä karkeita yleistyksiä voida tehdä. Puheessa käytetään myös enemmän persoona- ja demonstratiivipronomineja, ja niillä voi olla eri funktioita (Hakulinen 2002). Pronominit ovat lyhyitä vaihtoehtoja viitata eri tarkoitteisiin, mikä on puheelle tyypillistä (Tiittula 1992, 54–55). Alla olevien esimerkkien 3a ja 4a pronominit on lihavoitu, ja ne toimivat eri tehtävissä – itsenäisinä ja tarkenteina. Esimerkkien pronomineista osa on substantiivivia määrittäviä, puheelle tyypillisiä artikkelimaisia tarkenteita (Hakulinen ym. 2004, 710). Pronomineilla (ks. esimerkki 3a) viitataan esimerkiksi tiettyyn elokuvan tekoon (*tätä varsinaista elokuvan tekoa*) ja tiettyyn kulttuuriseen tietoon (*sitä kulttuurista tietoa*). Demonstratiivipronominit *tämä* ja *nämä* kertovat tavallisesti puhujan huomiopiiriin kuuluvista seikoista, mutta ne ovat avoimia myös puhuteltaville (viestin vastaanottajat), kun taas pronominit *se* ja *ne* kuuluvat lähinnä puhuteltavan huomiopiiriin (mts. 710–711). Koska puhujilla ja viestin vastaanottajilla on sama viestintäympäristö, voidaan käynnissä olevan keskustelun tai puheen osiin toisinaan viitata myös pelkällä pronominilla (mts. 712; Lehikoinen 1995, 102), kuten esimerkiksi esimerkissä 4a on pronominilla *se* tehty. Ilman tarkempaa kontekstia ei kyseisen pronominin viittaus ole vastaanottajalle välttämättä selvä.

(3a)

ja ja (.) **hän** >niinku< ennen **tätä** varsinaista elokuvan tekoa. **hän** >tavallaan< halus siirtyä sinne **tän** elokuvan kuvaaman kansan pariin. (.) ja ja kerätä kokemuksii **täst** kuvatusta kulttuurista ja **sen** tavoista ja perinteistä, ennen kun **hän** alkoi ilmasta **sitä** millään muulla keinolla eteenpäin. välittää nimenomaan **sitä** kulttuurista tietoa.

(4a)

ett >tavallaan ehkä< miettii **sitä** autenttisuuden kysymystä sitä kautta ett **se** on kuitenkin tapahtunu silloin joskus. (.) ja tapahtuu vastasuudessakin oli siä sittä kamera tai ei,

Lisäksi tilannesidoksisuudella on merkitystä erityisesti puhutussa kielessä (Hakulinen 2002). Tilannesidoksisuus vaikuttaa tulkintaan ja auttaa ymmärtämään jotakin, jota ei sanota ääneen. Tällöin kaikkea ei tarvitse eksplikoida puheessa samalla tavoin kuin kirjoitetussa kielessä, jossa asioihin voidaan viitata vain verbaalein keinoin. Puheessa esiintyykin ellipsejä, esimerkiksi vaillinaisia lauseita (Tiittula 1992, 92–93), jotka kuulija voi mielessään ”täydentää” tietyssä kontekstissa kokonaisiksi. Puhuttua kieltä pidetään myös kielen muutosten edelläkävijänä, sillä se muuttuu kirjoitettua kieltä nopeammin ja voi muuttaa kirjoitettua kieltä (Hakulinen 2002). Tämäkin

on huomionarvoinen seikka, kun puhetta tulkitaan kirjoitukseksi. Miten kirjoitetun ja puhutun kielen normit ja muutokset ohjaavat tulkkausta ja tulkkeen muodostumista?

Kirjoitettua kieltä pidetään usein jollain tavalla ”oikeampana” kuin puhuttua kieltä. Kun johonkin kieliyhteisöön kehittyy kirjoitettu kieli, tulee siitä normi, johon muuta kieltä verrataan (ks. Tiittula 1992, 49). Linellin (1982, 10) mukaan (ks. Tiittula 1992, 50) melko yleistä käsitystä siitä, että kirjoitettu kieli edustaa ”kieliopillisesti oikeaa” kieltä ja että puhutun kielen varieteetit ovat esimerkiksi alkeellisia tai vajaita, on edistänyt se, että kirjoitettua kieltä opitaan paljolti normien avulla. Kirjoitettu standardikieli voi määrittää, miten kieltä katsomme (ks. esim. Hiidenmaa 2004, 239). Tottumus lukea tietynlaista standardien mukaista kieltä vaikuttaa siten siihen, miten vastaanotamme ”poikkeavaa”, puheenomaista kirjoitettua kieltä ja millaisena sen koemme. Lisäksi kontekstilla on suuri merkitys sille, miten ymmärrämme mainitunkaltaista kieltä. Konteksti voi tarjota mahdollisuuden yhdistellä ja päätellä asioita.

Kun puhuttua kieltä halutaan esittää kirjoitettuna, tulee huomioida ne piirteet, jotka esiintyvät vain toisessa kielen olomuodossa, puheessa. Kyseisiä piirteitä on vaikea välittää kirjoitetussa muodossa (Tiittula 2001, 5). Kirjoitus ei voikaan koskaan jäljentää puhetta sellaisenaan, vaan kyse on pelkän illuusion luomisesta (mts. 5). Jos etenkin vapaata puhetta yritettäisiin kirjoittaa sellaisenaan, olisi lopputulos todennäköisesti vaikeaselkoinen (Lehikoinen 1995, 96). Siksi puheesta tulee valikoida jotkin tietyt piirteet, joita käytetään kirjoituksessa puheen esittämiseen. Kyse ei ole puheen matkimisesta. (Tiittula 2001, 6 ja 13.) Valinnassa on kiinnitettävä huomiota siihen, millaisina eri puhekieliset piirteet nähdään kirjoituksessa. Se mikä puheessa tuntuu täysin luontevalta ja leimattomalta, saattaa kirjoituksessa herättää huomiota ja jopa leimata puhujan (mts. 7–8). Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi vokaalin loppuheitto (*mut, uus*) ja inkongruentit verbimuodot (*me ollaan, tulokset tulee*). Puheessa nämä eivät kiinnitä huomiota, mutta kirjoituksessa ne voivat saada tekstin tuntumaan varsin puhekieliseltä ja poikkeavalta. (mts. 7.)

Lisäksi muutkin puheelle luonnolliset ja tyypilliset piirteet saattavat tuntua kirjoituksessa pikemminkin lukemista hankaloittavilta seikoilta. Puheessa epäröintiin ja suunnitteluun liittyvät ilmiöt saattavat jopa helpottaa ymmärtämistä (Tiittula 2001, 8–9). Kirjoituksessa ne puolestaan leimaavat puhujan takeltelijaksi, sillä kyseisiä ilmiöitä ei ole totuttu näkemään kirjoitettuina (mts. 9). Puhekielisyyden kirjoittamisessa ja puheen illuusion luomisessa myös systemaattisuudella on merkitystä. Tiittula (2001, 12) viittaa puhekielen systemaattisuuden puuttumiseen käänöksissä, joissa teksti voi yhdellä tasolla olla puhekielistä, toisella kirjakielistä.

Kirjoitustulkkauksen kannalta esiin nousevat kysymykset: Miten (systemaattisesti) puheen piirteet ja puhujan tapa viestiä näkyvät kielen sisäisessä tulkkauksessa? Missä määrin puhekielisyyksien tulkkaaminen on tarkoituksenmukaista tulkkauksen laadun kannalta? Näihin kysymyksiin palataan luvussa 5.

3.2 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa käydään läpi kirjoitustulkkauksen kannalta keskeiset käsitteet. Käsitteet liittyvät kirjoitustulkkauksen asiakasryhmiin ja kuulovammaisten kommunikointimenetelmiin.

Kuuroutunut

Kuuroutuneella tarkoitetaan henkilöä, joka on syntynyt kuulevana, mutta jolta on jossain elämänsä vaiheessa alentunut kuulo niin, että hän ei enää pysty kuulemaan puhetta. Kuuroutunut saattaa kuitenkin kuulla ympäristön ääniä ja puhua itse esimerkiksi suomea. (Suomen Viittomakielen Tulkit 2005.) Kuuroutuminen ei välttämättä aiheuta henkilölle ongelmia puheen tuottamisessa eikä hänen itsensä ilmaisemisessa (Laurén 2006, 200). Kuuroutuneella henkilöllä saattaa kuitenkin olla vaikeuksia säädellä ja korjata puhettaan, koska hän ei pysty sitä itse tarkkailemaan.

Puheen vastaanottaminen on kuuroutuneelle vaikeaa tai mahdotonta. Kuuroutuneita arvioidaan olevan Suomessa 3000. (Laurén 2006, 200.)

Huonokuuloinen

Huonokuuloisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on jonkinasteinen kuulonvajaus. Hän saattaa käyttää kuulokojetta, mutta voi myös selvitä ilman sitä. (Laurén 2006, 199.) Huonokuuloinen käyttää kuulemisen tukena huulitalukua ja toisinaan viittomakieltä tai viitottua puhetta (Suomen Viittomakielen Tulkit 2005).

Kuulovammainen

Kuulovammainen on luokitteluun käytetty käsite, lääketieteellinen termi. Esimerkiksi kuuroutuneet ja huonokuuloiset kuuluvat tämän käsitteen alle. Jos tiedetään, mihin ryhmään henkilö kokee

kuuluvansa, suositellaan hänestä käytettäväksi kyseistä ilmausta. (Suomen Viittomakielen Tulkit 2005.) Kuulovammaisena pidetään henkilöä, jonka kuulonalenema on paremmassa korvassa 20–40 desibeliä. Suomessa on noin 750 000 kuulovammaista, joista arvioiden mukaan noin 10 000 vaikeasti huonokuuloista (Laurén 2006, 199–200).

Vaikeasti kuulovammainen

Vaikeasti kuulovammaiseksi määritellään henkilö, jonka kuulonalenema on paremmassa korvassa yli 70 desibeliä (Laurén 2006, 200).

Viittomakielet

Viittomakielet ovat luonnollisia kieliä, joilla on puhutuista kielistä eroava oma kielioppinsa. Joka maassa on oma viittomakielensä, jossa on lisäksi alueellisia murteita ja erilaisia tyynejä. (Suomen Viittomakielen Tulkit 2005.)

Viitottu puhe

Viitotun puheen perustana ovat puhuttu kieli ja sen rakenteet. Viitottu puhe on huulilukua tukeva kommunikointimenetelmä, jonka avulla puheeseen saadaan visuaalista toistetta ja puhe hidastuu ja selkiytyy. (Laurén 2006, 215.) Viitottu puhe ei siis ole itsenäinen kieli, vaan siinä puheen tai huulilla tuotettujen äänettömien sanojen lisäksi viitotaan viittomia puhutun kielen sanajärjestyksen mukaisesti (Suomen Viittomakielen Tulkit 2005). Huonokuuloiset ja kuuroutuneet ovat aikuisena alkaneet opetella viitottua puhetta kommunikointiaan helpottaakseen (Laurén 2006, 215).

3.3 Kirjoitustulkkauksen menetelmä

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millainen kirjoitustulkkauksen menetelmä eli mitä kirjoitustulkkauksessa käytännössä tapahtuu – mitä tulkitaan ja miten. Kirjoitustulkkaukselle on olemassa tiettyjä ohjeita ja käytänteitä, joiden mukaan kirjoitustulkin tulisi toimia. Ohjeita voi kuitenkin olla mahdotonta noudattaa puhe- ja kirjoitusnopeuden erojen vuoksi. Ymmärrettävyyden saattaa kärsiä, jos kirjoitustulkki kirjoittaa ”kaiken”. Siksi tässä luvussa pohditaan myös sitä, mitä tähän mennessä tiedetään viestille tapahtuvan kirjoitustulkkauksessa.

Kirjoitustulkkaus on lähes aina simultaanista (Laurén 2002, 14). Simultaaninen tulkkausmenetelmä säästää konsektiiviseen menetelmään nähden aikaa (ks. esim. Hietanen 2004, 287) ja on siksi usein suositumpi vaihtoehto. Tilaisuuden luonne vaikuttaa menetelmän valintaan. Tilaisuuden kesto vaikuttaa puolestaan paikalla olevien tulkkien määrään. Tavallisesti puhe tulkataan paritulkkauksena, jossa tulkit vaihtavat vuoroa 15–20 minuutin välein (Laurén 2002, 10). Tukivuorossa oleva tulkki seuraa tilannetta ja auttaa aktiivivuorossa olevaa tulkkia esimerkiksi kirjoittamalla nimiä ja lukuja ylös tai pyytämällä puhujaa hidastamaan tahtia, mikäli tulkki jää tulkkausviestinnän onnistumisen kannalta liikaa jälkeen (mts. 10). Puhujan keskeyttäminen ei kuitenkaan onnistu tilanteissa, joissa kirjoitustulkkauksen asiakkaita on vain vähän.

Pääperiaatteena on, että puhe ja muut tilanteeseen vaikuttavat äänet tulkataan eli kirjoitetaan tekstimuotoon (Laurén 2006, 205). Viesti siis muunnetaan kielen toiseen muotoon, usein lähdetekstiä referoiden (Laurén 2002, 8), sillä kaikkea on mahdotonta ehtiä kirjoittaa. Kuitenkaan viestin sisältöä ja sävyä ei tulisi muuttaa (mts. 8). Sanatarkkuuden toivomusta perustellaankin sillä, että asiakasryhmälle puhuttu kieli ja sen variaatiot ovat tuttuja. Siksi monet asiakkaat toivovat mahdollisimman sanatarkkaa tulkkausta, jotta heille välittyisi tieto puhujan tyylistä ja persoonasta. Kuitenkin jos asiakkaat kuulevat jonkin verran tai osaavat tulkita puhujan huulioita, on kirjoitustulkkaus heille vain tukena. Tällöin tiivistävä tulkkaus voi vaikeuttaa viestin ymmärtämistä. Toisaalta tiivistäminen jättää aikaa tarkkailla ympäristöä. (Laurén 2006, 207.)

Varsinaisen verbaalin viestin lisäksi kirjoitustulkki lisää tulkkeeseen muita viestin osia, kuten tauot, välimerkit ja äänen sävyä kuvaavat merkit. Tulkkeen lukemisen helpottamiseksi käytetään välimerkkien lisäämisen ohella paljon kappalejakoja. (Laurén 2002, 8.) Kappalejaon avulla asiakokonaisuuksia on helpompi hahmottaa. Sen toimiva käyttö edellyttää, että tulkki pystyy tulkitsemaan puhujan ilmaisutavasta, mitkä asiat muodostavat kokonaisuuden ja liittyvät toisiinsa väärinymmärrysten välttämiseksi.

Kirjoitustulkkaukselle on annettu joukko edellä esitettyä yksityiskohtaisempia ohjeita tai käytänteitä, joita tulisi noudattaa mahdollisuuksien mukaan. Suositukset kirjoitustulkkauksen yleistulkkaukseen³ ovat kokonaisuudessaan tutkielman lopussa (liite 1). Suositusten mukaan tulkin pitäisi ensiksikin kirjoittaa tulkkeeseen sulkeisiin yleisön reaktiot ja ympäristön merkitykselliset

³ Yleistulkkaukselle tarkoitetaan tulkkausta tilanteessa, jossa tulkkauspalvelun asiakkaita on useita ja kaikki puheenvuorot tulkataan. Tällöin tulee pohtia, millaiset tulkkausratkaisut ovat kaikille ymmärrettäviä. Henkilökohtaista tulkkausta käytettäessä voidaan asiakkaan kanssa sopia eri käytänteistä, esimerkiksi ympäristön äänien tulkaamisesta. Henkilökohtaisessa tulkkauksessa tulkataan pääsääntöisesti vain yhteen suuntaan. (ks. tarkemmin Laurén 2006.)

äännet, joihin tilaisuuden osanottajat kiinnittävät huomiota (Laurén 2002, 8–9). Ympäristön äänet tulee tulkata tarkasti – mikäli niitä on ylipäättään tarkoituksenmukaista tulkata – etteivät ne aiheuttaisi asiakkaissa tarpeettomia reaktioita (Laurén 2006, 210).

Jotta asiakkaat tietäisivät, kenen puheenvuorosta on kulloinkin kyse, on puhujan nimi kirjoitettava puheen alkuun tilaisuuteen sopivalla tavalla. Jos tulkki ei tiedä puhujan nimeä, voi hän käyttää esimerkiksi muotoa *X*: (Laurén 2002, 8–9.) Nimien, lukujen ja päivämäärien kirjoittamisessa tulee olla erityisen tarkka eikä niissä saa esiintyä virheitä. Esimerkiksi päivämäärät on kirjoitettava samalle riville selkeyden vuoksi. Muutoin pienet kirjoitusvirheet sallitaan, elleivät ne haittaa ymmärrettävyyttä. (mts. 9.) Monet kirjoitusvirheet jäävätkin varmasti huomaamatta, sillä silmä korjaa usein pienet virheet. On silti vaikea tietää, miten paljon toistuvat kirjoitusvirheet lopulta häiritsevät asiakkaita. Häiritsevämpää tulkkeen lukemisen kannalta voi kuitenkin olla kirjoitusvirheiden jatkuva korjaaminen, sillä se pakottaa lukijan palaamaan jokaisen korjauksen yhteydessä tekstissä taaksepäin. Korjaamiseen on tosin kehitetty oma käytänteensä, joka osittain poistaa mainitun ongelman. Muutaman kirjaimen päässä oleva virhe voidaan poistaa askelpalautin-näppäimellä, mutta kauempana tekstissä oleva virhe sen sijaan korjataan lisäämällä muutama x-merkki ja kirjoittamalla kyseinen kohta uudestaan (mts. 9).

Kirjoitustulkkauksen suosituksiin kuuluu myös lyhenteiden käyttö (Laurén 2002, 9). Lyhenteet nopeuttavat kirjoittamista ja toisaalta palvelevat asiakkaita, kun heidän ei tarvitse lukea ennalta arvattavissa olevia sanoja aina uudestaan kokonaan. Kirjoitustulkkauksessa käytetään paitsi virallisia lyhenteitä (esim. OM), myös erityisesti kirjoitustulkkaukseen sovitteja lyhenteitä (esim. krt – kuuroutunut) (mts. 9), joita voidaan käyttää lähinnä vain Kuulonhuoltoliiton tilaisuuksissa (Laurén 2006, 208–209). Kirjoitustulkki on laadittu yhteistyössä asiakkaiden kanssa niin sanottu lyhenneluettelo (ks. tarkemmin Suomen kirjoitustulkit 2007), jonka tarkoituksena on yhdenmukaistaa lyhenteiden käyttöä (Salmela 2007). Lisäksi tulkkaustilanteessa voidaan ottaa käyttöön tilapäislyhenteitä, kun esimerkiksi jokin pitkä termi toistuu usein. Tällöin tulkin on tehtävä asiakkaille selväksi, mihin hän jatkossa käyttämällään lyhenteellä viittaa. (Laurén 2002, 9.) Henkilökohtaisessa tulkkauksessa tulkillä ja asiakkaalla voi olla mahdollisuus sopia joistakin käytettävistä lyhenteistä etukäteen, mutta yleistulkkaustilanteessa päätökset tilannekohtaisten lyhenteiden käyttämisestä täytyy yleensä tehdä varsinaisessa tulkkaustilanteessa. Lyhenteiden tulee olla ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä.

Toisinaan tulkkeeseen voi olla tarpeen lisätä selityksiä, jos puhuja esimerkiksi viittaa johonkin sanomatta tarkoitteen nimeä, sillä luettuna viittaus ei hahmotu samalla tavalla kuin kuultuna (Laurén 2006, 208). Samoin jos puhuja viittaa johonkin ei-tekstitettyyn televisio-ohjelmaan tai radio-ohjelmaan, on selitys tarpeen (mts. 208). Siten kirjoitustulkki toimii siltana kahden eri maailman välillä – aivan kuten simultaanitulkki saattaa lisätä nimien tai vieraiden, tiettyyn kulttuuriin sidonnaisten, seikkojen yhteyteen selityksiä ymmärtämisen helpottamiseksi.

Puhujalla voi olla mukanaan oheismateriaalia, jonka tulkki voi saada etukäteen ja kirjoittaa tarvittaessa valmiiksi tietokoneen muistiin. Puhuja saattaa lukea jotain suoraan paperista tai kalvolta, mistä tulkin tulee viestiä asiakkaalle, jotta tämä löytää oikean tekstin. Tällöin puhetta ei yleensä kirjoiteta, mutta mahdolliset muutokset tulkin täytyy kirjoittaa. (Laurén 2006, 210–211.) Ongelmana Laurénin (2006) mukaan on kuitenkin se, että vain harvoin tulkki saa kaikki materiaalit etukäteen (mts. 210).

Koska tavoitteena on, että kaikki kirjoitetaan, tulee myös niin sanotut täytesanat (*niinku*) tulkata mahdollisuuksien mukaan kirjoitettuun muotoon (Laurén 2002, 9). Kuten luvussa 3.1 todettiin, voi täytesanoilla olla suullisessa viestinnässä ymmärtämisen kannalta hyvinkin ratkaiseva rooli, mutta missä määrin niitä on tarpeen käyttää kirjoitustulkkauksessa ymmärtämisen helpottamiseksi tai puhekielen illuusion luomiseksi, on kokonaan toinen asia. Viesti muuttuu joka tapauksessa. Suosituksia noudatetaan vain mahdollisuuksien mukaan, mikä on selvästi havaittavissa, kun tarkastellaan, mitä kirjoitustulkkauksessa todellisuudessa tapahtuu. Toistaiseksi tiedetään ainakin se, että tiivistäminen on välttämätöntä, kun puhetempo on tavanomainen tai nopea (Tiittula 2006, 175). Kun viestiä tiivistetään, siitä jää jotain pois ja se muokkaantuu. Tiivistäminen huomioi vastaanottajan, sillä sen avulla viestin luettavuus ja ymmärrettävyys paranevat. Viestistä karsitaan esimerkiksi toistoa, mutta joitakin viitteitä esimerkiksi epävarmuudesta voidaan silti jättää. (mts. 176.) Kyse ei ole viestin siirrosta sellaisenaan, vaan tulkinnasta, jonka myötä viesti välittyy.

Alustavien tutkimusten mukaan kirjoitustulkkauksessa viestistä näyttää jäävän pois puheelle tyypillisiä ilmauksia, kuten metatekstiä, pronomineja, attribuutteja ja partikkeleja. Sanoja saatetaan korvata niiden lyhyemmällä muodolla, esimerkiksi yhdyssana sen perusosalla. Viesti saattaa myös kirjakielistyä, jolloin esimerkiksi loppuheitot korvataan täysillä muodoilla (*ollu* -> *ollut*). Toisaalta viestille saattaa käydä päinvastoin: se voi lyhentyä (*olivat* -> *oli*). (Tiittula 2006, 176–179.) Tulkkaukselle tyypillisen viiveen seurauksena viestiä muokataan uudelleen myös muilta osin,

esimerkiksi sanajärjestystä muuttamalla (mts.180), mikä on yksi osoitus tulkin tekemästä viestin prosessoinnista.

Alla olevista esimerkeistä nähdään, miten puhuttu kieli (1a ja 2a) on muotoutunut kirjoitukseksi (1b ja 2b). Ne havainnollistavat myös, miltä näytölle tai valkokankaalle tuleva teksti näyttää, kun rivinvaihtoa käytetään normaalia enemmän suositusten mukaisesti. Tulkatessa käytetään suurta fonttikokoa, minkä vuoksi tekstiä ei myöskään mahdu kovin paljon yhdelle riville. Esimerkeistä on lihavoitu ne kohdat, jotka on kirjoitustulkkausessa jätetty pois. Tulke-esimerkkien kirjoitusvirheitä, muutoksia alkuperäiseen viestiin nähden ja välimerkkien käyttöä ei käsitellä tässä yhteydessä.

(1a)
oikeastaan (.) **sitt** oli **viel** puhetta **vähän siit** tulkin, (.) **öö** (.) minkälainen tulkin pitä-
s olla **sitt** ulkoasu ett ei **saa olla kauheen räikeästi pukeutunu**. tai sillä tavalla että **se**
tulkinkäyttäjä **tavallaan** hukkuu **sinne** massaan.

(1b)
oikeastaan oli puhetta tulkin...,
minkälainen tulkkin pitä- s, olla.
ulkoasu, ettei räikeä, tai sillä
tavalla että tulkinkäyttäjä
hukkuu massaan

(2a)
mutt >tota nain< jos lähetään tohon (.) ensimmäiseen. (.) **tossa mainittuun**
elokuvaan, eli **Robert Flahertyn Nanook of the North -elokuvaan?**

(2b)
ENSIMÄINEN ELOKUVA NANOOK
OF THE NORTH.

Poistojen ja muokkauksen seurauksena viesti voi kuitenkin muuttua ei-toivottuun suuntaan. Viestin sävy tai jopa ajatus voi muuttua toiseksi. (Tiittula 2006, 183.) Silti olisi hyvä ottaa huomioon, ehtiikö asiakas katsoa puhujaa ja miten viive vaikuttaa tilanteen eri elementtien seuraamiseen. Kaikkia puheen ymmärtämiselle tärkeitä piirteitä ei voida lisätä kirjoitukseen (Tiittula 2006, 185). Tärkeää olisikin huomioida kokonaisuus ja se, että tulkki tekee muutoksia tarpeen mukaan (mts. 186).

3.4 Kirjoitustulkit

Kirjoitustulkki ei ole vielä täysin vakiintunut käsite eikä kirjoitustulkin ammattinimikettä ole varsinaisesti olemassa (Laurén 2002, 4). Kuulonhuoltoliitto on kuitenkin järjestänyt kirjoitustulkkipurseja vuodesta 1995 lähtien. Pyrkimyksenä on ollut järjestää kurssit yhteistyössä viittomakielialan oppilaitosten kanssa. Koulutuksen tarkoituksena on ollut antaa valmiudet toimia kirjoitustulkkinä (Laurén 2006, 205–206.)

Koulutus kuitenkin muuttui ja laajentui vuoden 2007 syksyllä, kun Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (HUMAK) alkoi 20 opintopisteen laajuinen kirjoitustulkkien kouluttamiseen tähtäävä opintokokonaisuus. Opetus toteutetaan etäyhteyksin Kuopion ja Helsingin kampusten välillä. (Suomen Viittomakielen tulkit 2008.) Koulutus on tarkoitettu viittomakielentulkin koulutusohjelmassa opiskeleville suuntautumisvaihtoehtona, ja koulutusta tarjotaan avoimessa ammattikorkeakoulussa. Koulutukseen valituilta vaaditaan tiettyjä taitoja – esimerkiksi että heidän konekirjoitusnopeutensa on yli 6000 lyöntiä puolessa tunnissa. Koulutukseen kuuluu muun muassa teoriaa puhutun ja kirjoitetun kielen eroista, eri tulkkaustavoista ja tulkin etiikasta sekä erilaisia tulkkausharjoituksia. (Kirjoitustulkkipäätöksen opetussuunnitelma 2007.) Koulutuksen on tarkoitus antaa valmiudet myös viittomakielisten ja kuurosokeiden kirjoitustulkkaukseen. Koulutuksen päätteeksi järjestetään niin sanottu tulkkipäätökset, joka testaa tulkkaustietoja ja -taitoja ja joka tulkin tulee läpäistä päästäkseen tulkkipäätökseen ja voidakseen toimia tulkkinä, vaikka ammatin harjoittaminen on periaatteessa mahdollista ilman rekisteriin hyväksymistä.⁴

Suomessa oli kirjoitustulkkeja vuonna 2000 Laurénin (2002) tutkimuksen mukaan korkeintaan 50 (mts. 51). Tulkkien pieni määrä ei sinänsä ole ongelma, vaan se, etteivät kysyntä ja tarjonta aina kohtaa kirjoitustulkkipalveluissa. Vaikka kuuroutuneita on melko vähän eivätkä kaikki heistä edes halua käyttää kirjoitustulkkausta apunaan, kokevat monet asiakkaat, että kirjoitustulkkeja on vaikea saada. (mts. 51–53.) Toisaalta kaikki eivät tiedä riittävästi tulkkipalvelusta.

Kirjoitustulkkauspäätöksen jokseenkin vähäinen käyttö saattaa johtua myös korkeasta kynnyksestä turvautua tulkin apuun. (Laurén 2006, 203.) Samalla tavoin kuin monet maahanmuuttajat saattavat turvautua asiointitilanteissa ennemmin perheenjäsentensä kuin ammattitulkin apuun (ks. esim.

⁴ Sähköpostiviesti, Laurén, Sirpa, 21.2.2007.

Pöchhacker 2000, 141–182), kääntyvät myös monet huonokuuloiset ja kuuroutuneet usein mieluiten perheenjäsentensä puoleen (Laurén 2006, 203).

Kirjoitustulkin tehtävänä ei ole kirjoittaa kuulemaansa mekaanisesti sellaisenaan, vaan hän muokkaa tuotostaan lähdetekstiin verrattuna, jotta viesti välittyisi mahdollisimman nopeasti ja helposti (Laurén 2006, 199). Jotta tulkki pystyisi hahmottamaan kokonaisuuden, tulee hänen jättäytyä puhujasta jonkin verran jälkeen (Laurén 2002, 11). Jättäytymisellä tulkki varmistaa, miten asiat liittyvät toisiinsa ja lisää tekstiin esimerkiksi sopivat, lukemista helpottavat välimerkit. Siten kirjoitustulkkaukseen vaatii, että tulkki prosessoi kuulemaansa aktiivisesti ja tulkitsee sitä.

Kirjoitustulkin toimenkuvaan ja valmiuksiin kuuluu muutakin kuin varsinainen tulkkaukseen. Tulkin on tunnettava tulkkaukseen liittyvä tekniikka erityisen hyvin, sillä kirjoitustulkkaukseen laitteet eivät ole tuttuja kongressi- ja kokoustilojen tekniikasta vastaavalle henkilökunnalle (Laurén 2002, 12). Tulkin on säädettävä tietokoneen asetukset kirjoitustulkkaukselle otollisiksi. Esimerkiksi kirjasinkoon tulee olla riittävän iso ja kaikki häiritsevät tekijät (kuten työkalupalkit) pitää poistaa näkyviltä (Laurén 2006, 212). Tärkeää on huomioida asiakkaan toiveet asetuksia valittaessa (mts.), jotta asiakkaan on mahdollisimman helppo seurata tulkkaukseen.

Tekniikan ohella tulkin tulee kiinnittää huomiota käytännön järjestelyihin, jotta edellytykset laadukkaaseen tulkkaukseen olisivat olemassa. Tulkin pitää esimerkiksi valita paikkansa niin, että hänelle on hyvä näkö- ja kuuloyhteys puhujaan (Laurén 2002, 15). Tulkin tulee huolehtia siitä, että taukoja on riittävästi (mts. 15), sillä työ on fyysisesti raskasta (Laurén 2006, 206). Erityisen kuormittavaa työ on silloin, kun puhe on nopeaa ja työskentelyolosuhteet ergonomisesti huonot. Kun tulkki väsyä, virheiden ja poistojen määrä kasvaa, ja laatu heikkenee. Siksi yli tunnin kestävässä tilaisuudessa pitäisi olla kaksi tulkkia. (mts. 206.) Tulkit tekevät tiivistä yhteistyötä ja sopivat yhteisistä menettelytavoista, jotta tulkkaukseen olisi johdonmukaista ja etenisi ongelmitta (Laurén 2002, 11).

Kirjoitustulkkiä ohjaavat kirjoitustulkkauksen suositukset ja heitä sitoo viittomakielen tulkin ammattisäännöstö (Laurén 2002, 5). Ammattisäännöstössä (liite 2) käsitellään niin tulkin ammattietiikkaa kuin työolosuhteitakin. Tulkilla on velvollisuuksia, joita hänen tulee noudattaa toiminnan eettisyyden ja laadun takaamiseksi. Tulkin tulee esimerkiksi jatkuvasti kehittää ammattitaitoaan ja varmistaa tulkkauksen onnistumisen kannalta riittävän hyvät työolosuhteet.

Viittomakielen tulkin ammattisäännöstössä kehoitetaan tutustumaan myös asioimistulkin ammattisäännöstöön.

Vaikka tulkin pitää pyrkiä toimimaan suositusten ja ammattisäännöstöjen edellyttämällä tavalla, saattaa hän joskus törmätä tilanteisiin, joissa ratkaisujen tekeminen ei aina ole helppoa. Esimerkiksi kirjoitustulkkauksen suositusten mukaan tulkin tulee kirjoittaa myös yleisön joukosta huudetut kommentit. Eettisesti hankalaksi tilanteen voi tehdä se, jos yleisöstä kuulunutta kommenttia ei ole tarkoitettu kaikille tai jos puhuja ei reagoi kommenttiin millään tavalla. Tulkin on tehtävä tilannekohtaisesti valinta, mitä hän tulkaa ja mitä ei.

Jotta tulkki voisi ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan, tulisi hänen arvioida työsuorituksiaan (ks. esim. Kalina 2004, 7; tämän tutkimuksen luku 4.5). Arviointia hankaloittaa kuitenkin se, ettei kirjoitustulkkauksessa syntyvää materiaalia yleensä tallenneta (ks. Laurén 2002, 10). Toisaalta esimerkiksi konferenssien simultaanitulkit eivät kovin usein vertaile suorituksiaan muiden kanssa saati arvioi itse toimintaansa (Kalina 2005, 772). Nykyään kirjoitustulkkauksen materiaali voidaan tallentaa, jos asiasta sovitaan puhujien ja tulkkien kanssa (Laurén 2002, 10), mikä on avannut mahdollisuudet kirjoitustulkkauksen tutkimukselle.

3.5 Kirjoitustulkkkaus ja tulkkauksen kategorisointi

Koska kirjoitustulkkkaus on sekä kommunikointimenetelmänä että tutkimuskohteena vielä melko uusi, ei sitä ole varsinaisesti sijoitettu tulkkauksen ja tulkkaustieteen kenttään. Tulkkausta ja tulkkaustiedettä on kuitenkin pyritty kategorisoimaan erilaisten luokittelukriteerien ja teoreettisten ulottuvuuksien avulla. Tässä luvussa on tarkoitus havainnollistaa, miten kirjoitustulkkkaus voidaan kategorisoida ja miten se sijoittuu tulkkaustieteen kenttään.

Pöchhackerin (2000) mukaan tulkkauksen luokittelukriteerejä voidaan katsoa olevan kahdeksan (mts. 26–29). Näitä ovat:

- toteutustapa (konsekutiivinen, simultaaninen, kuiskaus jne.)
- kielen muoto (puhe, viittomakieli)

- tulkin professionaalisuus
- suunta (esim. A-työkieleltä B-työkielelle)
- kommunikaatioalue (dialogi/monologi, neuvottelu/puhe)
- suora/rele
- tekstilaji
- tekniikan käyttö (kopit, tietokoneavusteisuus).

Jos kirjoitustulkkaustilanne kategorisoitaisiin mainittujen kriteereiden avulla, tapahtuisi se seuraavalla tavalla: Kirjoitustulkkaukseen on mahdollista toteuttaa sekä konsekutiivisesti että simultaanisesti paperille tai tietokoneelle (tekniikan käyttö) kirjoittamalla. Kuten todettua, kielen muoto muuttuu puheesta kirjoitukseksi, ja siten tavanomaisin tulkkaussuunta on A-työkieleltä A-työkielelle. Kirjoitustulkkeja koulutetaan tänä päivänä Suomessa, joten toimintaa voitaneen pitää siinä suhteessa professionaalisenä. Kirjoitustulkkaukseen käytetään niin seminaareissa (monologi) kuin asiointitilanteissakin (dialogi), joten tekstilajit vaihtelevat tilaisuudesta toiseen. Kielen *sisäisen* tulkkaamisen ja tulkkaamisen toteutustavan vuoksi rele-tulkkausta ei käytetä.

Kuten voidaan huomata, kirjoitustulkkaukseen on hyvin moniulotteinen kommunikointimenetelmä, joka eroaa muista tulkkausmenetelmistä tämän luokittelun mukaan selkeimmin toteutustavan, kielen muodon ja tulkkaussuunnan osalta. Siten kirjoitustulkkaukseen eroaa tulkkaamisen kentässä selvästi omaksi kokonaisuudekseen, vaikka sillä on paljon myös yhteneväisiä piirteitä muiden tulkkausmenetelmien kanssa. Luokittelukategoriaa voitaisiin täydentää vielä yhdeksännellä tekijällä, asiakasryhmillä, mikä osaltaan tarkentaisi kategorisointia.

Pöchhacker (2000) on listannut luokittelukriteerien lisäksi joukon tulkkaustieteen niin sanottuja osateoreettisia ulottuvuuksia (mts. 111, 121–124). Ulottuvuuksilla tarkoitetaan erilaisia ilmiöitä, joita tulkkaustieteessä tarkastellaan. Ilmiöitä ovat (ks. mts. 120–124):

- väline (ihminen tai kone)
- tulkkaustapa/-muoto
- kielet ja kulttuurit
- alue/instituutio (esim. konferenssit, asiointitilanteet)
- tekstit
- osapuolet
- tulkki (professionaalisuus)

- ongelma (esim. simultaanisuus, muisti, etiikka).

Kuten yllä olevista luetteloista käy ilmi, teoreettiset ulottuvuudet ovat pitkälti samoja kuin tulkkauksen luokittelukriteerit. Erona on, että luokittelukriteereillä voidaan kertoa konkreettisesti, miten jossakin tilanteessa tulkkaus tapahtuu, kun taas tulkkaustiede tarkastelee jälkimmäisen luettelon kohtia nimenomaan tulkkaukselle ominaisina ilmiöinä ja kysymyksinä.

Kirjoitustulkkauksen tutkimuksessa on toistaiseksi kartoitettu kirjoitustulkkien työtä ja koulutustarpeita, asiasisällön välittymistä ja sitä, mitä viestille vaikuttaisi tulkkausprosessissa tapahtuvan (ks. tarkemmin Laurén 2002, Mäkiranta 2006 ja Tiittula 2006). Kiinnostuksen kohteena ovat siten olleet varsinaisen kirjoitustulkaustoiminnan lisäksi tulkkaustapa, kieli (kielessä tapahtuvat muutokset sen olomuodon muuttuessa) ja erityisenä ongelmakohtana asiasisällön välittyminen. Tämän tutkimuksen aiheena on myös eräänlainen ongelma, laatu, jonka tarkastelussa erityisesti tulkkaustavalla ja tulkin tekemillä ratkaisuilla on suuri merkitys.

Pöchhacker (2000) on lisäksi jakanut tulkkaustieteen ulottuvuuksien eri osa-alueet kolmeen maailmaan tai hierarkiaan, joiden väliset rajat eivät kuitenkaan ole yksiselitteiset (mts. 123–125). Silti jaottelusta käy selväksi, että simultaaninen konferenssitulkkaus ja konsekutiivinen asioimistulkkaus kuuluvat täysin eri maailmoihin, ensimmäiseen ja kolmanteen. Akateeminen kiinnostus onkin pääasiassa kohdistunut simultaaniseen konferenssitulkkaukseen, jonka suosio perustunee sen eräänlaiseen hohdokkuuteen, vaikka kiinnostus asioimistulkausta kohtaan on vähitellen alkanut lisääntyä (Diriker 2004, 1).

Jos kirjoitustulkkaus omana kokonaisuutenaan sijoitettaisiin tulkkaustieteen kenttään tai sen maailmoihin, olisi se todennäköisesti tällä hetkellä kolmannessa maailmassa, vaikka käytetty tulkkaustapa on tavallisimmin simultaaninen ja käyttöyhteydet vaihtelevat seminaareista erilaisiin asiointitilanteisiin. Silti tutkimuksen ja koulutuksen (uudistuksista huolimatta) vähyys sekä kirjoitustulkkauksen status ja tietynlainen näkymättömyys yhteiskunnassa kertovat kirjoitustulkkauksen tämänhetkisestä asemasta tulkkaustieteen kentässä. Kuitenkin kirjoitustulkkaukseen ja sen tutkimukseen liittyy monenlaisia kysymyksiä, jotka sijoittuvat tieteen kentässä hyvin laajalle ja joihin akateeminen kiinnostus voisi kohdistua. Pöchhackerin (2000) luokittelun mukaan ensimmäiseen maailmaan kuuluisivat esimerkiksi tulkkausprosessiin (simultaanisuus) liittyvät kysymykset, kun taas kolmanteen maailmaan kuuluisivat tulkin etiikkaa ja roolia koskevat kysymykset (Pöchhacker 2000, 124). Omana kysymyksenään laatukin voitaisiin

sijoittaa ensimmäisen ja kolmannen maailman väliin riippuen siitä, mitä laadun osatekijöitä ja laatukriteerejä halutaan painottaa. Laatukriteerejä käsitellään luvussa 4.5.

4 Tulkkaus ja laatu

Kun tulkkausta arvioidaan, puhutaan usein sen laadusta. Jokaisella lienee jonkinlainen käsitys siitä, mikä on hyvää ja mikä huonoa laatua – millaista on hyvä tulkkaus –, vaikka käsitykset laadun osatekijöistä voivatkin vaihdella. Nykypäivän vaatimusten ja tutkimuksen myötä laatu on noussut entistä enemmän esille tulkkauksen kentässä. Tulkkauksen laatua tutkitaan, arvioidaan ja valvotaan yhä enemmän. Myös kirjoitustulkkauksen laatua olisi pyrittävä tarkastelemaan tutkimuksen avulla, jotta voitaisiin vastata nykypäivän vaatimukseen ja löytää ne laadun osatekijät, joista kirjoitustulkkauksen laatu koostuu ja jotka on mahdollista saavuttaa.

Laadun käsitettä tarkastellaan alaluvussa 4.1. Koska laatuun liittyy aina jokin haluttu päämäärä, käsitellään luvussa 4.2 tulkkausviestinnän tavoitteita. Tulkkauksen laadusta tehtyjä tutkimuksia ja laadun arviointiin käytettyjä menetelmiä käsitellään luvussa 4.3. Luvun 4.4 tarkoituksena on tarkastella laadukkaan toiminnan edellytyksiä ja erityisesti laadun valvontaan liittyviä ohjeita ja keinoja. Aiemmissä tutkimuksissa käytettyjä laatukriteerejä käsitellään ja niiden soveltuvuutta kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen pohditaan alustavasti luvussa 4.5, ja luvussa 4.6 keskitytään laatuun vaikuttaviin tekijöihin, kuten lähdetekstin esittämistapaan. Luvussa 4.7 käsitellään tulkin tekemiä muutoksia laadun mittareina. Luvussa pohditaan, millaiset muutokset voivat olla laadun kannalta jopa toivottavia erityisesti kirjoitustulkkauksessa.

4.1 Laadun käsitteestä

Tämän luvun tarkoituksena on pohtia laadun käsitettä yleensä ja erityisesti tulkkauksen kannalta. Laatua pyritään kehittämään, siihen kiinnitetään huomiota ja sitä arvioidaan. Laatua myös arvostetaan ja siitä ollaan usein valmiita maksamaan. Laatuun voidaan lisäksi puuttua, jos se ei vastaa odotuksia. Mutta mitä laatu on ja miten se voidaan määritellä?

Laadun käsitteen ymmärtäminen liittyy olennaisesti johonkin tavoitteeseen tai tavoitteisiin (tulkkauksviestinnän tavoitteista ks. tarkemmin luku 4.2). Laatu voi yksinkertaisimmillaan tarkoittaa sitä, että esimerkiksi jossakin tuotteessa tai palvelussa ei ole mitään vikaa – että vähimmäistavoite on saavutettu. Toisinaan laadulta vaaditaan enemmän, jotain erityistä. Tulkkauksen laadun merkitystä on korostettu jo pitkään, sillä varhaisessa tulkkaustieteessä painotettiin sitä, että suoritusta voidaan pitää tulkkauksuoritukseksi vain, jos se on laadultaan hyvä (Kalina 2004, 2).

Laatu nähdään usein eri tekijöiden summana (ks. tarkemmin esim. Moser 1995; Kurz 2001; Pöchhacker 2001; tämän tutkimuksen luku 4.5), mutta käsitykset tulkkauksen laadusta ovat kuitenkin vaihdelleet vuosien saatossa eivätkä tutkijat ole pystyneet määrittelemään yleisesti hyväksytyä tulkkauksen laatumallia (Kalina 2005, 768). Onkin ehdotettu, että tutkimuksen tulisi olla entistä systemaattisempaa, jotta päästäisiin yksimielisyyteen siitä, mitä laatu on. Vain tällä tavalla voitaisiin ehkä todellisuudessa saada tietää, mitä laatutulkkauks on. (Kahane 2000.) Ongelmaksi lienee muodostunut se, että tulkkauksutilanteet ovat harvoin täysin vertailukelpoisia keskenään erilaisten tilannetekijöiden vuoksi. Laatua ei voidakaan pitää absoluuttisena vaan yleensä kunkin kontekstin mukaan määriteltynä arvona, minkä vuoksi prioriteetit voivat vaihdella eri tilanteissa (Kopczynski 1994, 88). Jotta laadusta voitaisiin sanoa jotain, tulisi moniulotteiset suhteet tekstintuottajien, tekstin, tulkin, kohdetekstin ja sen vastaanottajien välillä kuvaila (Kalina 2004, 5) – varsinkin, jos laatu halutaan nähdä mahdollisimman objektiivisesti.

Tulkkauksen laatua on kuitenkin pyritty määrittelemään eri tavoin, jotta sitä olisi helpompi hahmottaa ja tutkia. Laadun käsitteen määrittelyyn on haettu näkemyksiä myös muilta tieteenaloilta. Markkinoinnista peräisin oleva ajatus asiakaslähtöisyydestä ja asiakkaan (tulkkauksen vastaanottaja) laatukäsitysten tärkeydestä on tullut esille erityisesti kyselytutkimuksissa. Ajatuksen mukaan laatu = todellinen palvelu – odotettu palvelu (Kurz 2001, 405). Siten laatu tarkoittaisi

samaa kuin asiakastyytyväisyys, joten määritelmän mukaan laatu nähdään hyvin subjektiivisena asiana (mts. 405). Pöchhacker (1994b) onkin todennut, että esimerkiksi tekstin laatu on katsojan silmässä tai kuulijan korvassa (mts. 123).

Mutta koska tulkkauksen vastaanottajilla eikä tulkeilla ole yhteistä näkemystä tulkkauksen laadusta (Kahane 2000) sen enempää kuin tutkijoillakaan ja koska laatu voidaan nähdä hyvin subjektiivisesti ja monin eri tavoin ja erilaisilla eri tilanteissa, on laadun käsitettä mahdotonta määritellä yksiselitteisesti. Tässä tutkimuksessa kirjoitustulkkauksen laatu ymmärretään lähinnä niiden laatukriteerien summana, jotka esitellään luvussa 5.3.

4.2 Tulkkausviestinnän tavoitteet

Kaikella viestinnällä on jokin tavoite. Viestinnässä olennaista on, että osapuolet ymmärtävät toisiaan ja voivat siten kommunikoida keskenään. Toisinaan viestintä vaatii onnistuakseen tulkkia, jonka tehtävänä on helpottaa puhujan ja kuulijoiden (vastaanottajien) välistä kommunikointia (Kahane 2000).

Tulkkausviestinnällä voidaan nähdä olevan useita tavoitteita, tai tavoitteet voidaan ainakin nähdä hiukan eri näkökulmista. Yhdeksi merkittävimmäksi tulkkausviestinnän tavoitteeksi on tulkkaustieteessä melko yleisesti määritelty puheen (tekstin) merkitysten välittäminen (ks. esim. Anderson 1994, 101). Koska tulkkausviestinnälle on tyypillistä sen kontekstisidonnaisuus – että tulkkaus tuotetaan tässä ja nyt –, syntyvät merkitykset vasta tekstien käyttöyhteydessä. Teksteillä ei siten ole etukäteen funktiota tai merkitystä. (Pöchhacker 1994b, 107; Pöchhacker 2004, 10.) Merkitysten välittämisen ohella tärkeänä on pidetty myös niin sanotun saman vaikutuksen luomista (ks. esim. Angelelli 2000, 580–581). Samalla vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että puheen vaikutus tulisi olla tulkkauksen vastaanottajissa sama kuin lähdetekstin vastaanottajissa. Tulkkausviestintää voidaan kuvata myös siten, että sen tarkoituksena on välittää puheen semanttinen, konnotatiivinen ja esteettinen sisältö toisella kielellä käyttämällä tämän kielen leksikaalisia, syntaktisia ja tyyllillisiä keinoja (AIIC 2006). Tulkilla on siten tärkeä rooli merkitysten (sisällön) välittäjänä ja ”oikean”

vaikutuksen luojana. Tulkin tulee – paitsi että hän vaihtaa koodin (kielen tai kirjoitustulkkauksessa kielen olomuodon) – huomioida varsinaisen puheen lisäksi myös esimerkiksi tilannetekijät ja puhujan ilmeet (ks. esim. Angelelli 2000, 580–581).

Tulkkausta on käytetty kommunikoinnin apuna aikojen saatossa moniin eri tarkoituksiin, ja sitä voidaan siten pitää yhteiskunnallisena tehtävänä (Pöchhacker 2000, 12–24). Onhan tulkki usein paikalla siellä, missä kehitetään uutta ja päätetään tärkeistä asioista (Hietanen 2004, 293).

Hyvä tulkki onkin edellytyksenä, jotta todellinen ajatustenvaihto ja vuoropuhelu ilman yhteistä kieltä olisi mahdollista (Hietanen 2004, 277). Hyvä tulkki voi taata ”täydellisen” kommunikoinnin kielten välillä, jolloin tulkkauksen vastaanottajien ei tarvitse ponnistella ymmärtääkseen viestiä (Diriker 2004, 34). Myös kirjoitustulkkauksessa olisi tärkeää tuottaa sellaista tulketta, jota asiakkaat voisivat ilman suuria ponnisteluja seurata ja siten myös halutessaan osallistua viestintään. Tärkeää on, että viestinnän eri osapuolten välille saadaan luotua tasavertaisuutta (vrt. Leinonen 2004, 302) ja että vammaispalvelulaki (380/87) toteutuu käytännössä myös tulkkauksen osalta.

Kuitenkin, koska tulkkausviestinnässä on kyse palvelusta, tavoitteita voivat määrittää myös palvelua käyttävät tahot, jolloin määrittely on huomattavasti subjektiivisempaa (vrt. asiakastyytyväisyys-ajattelu). Lähtökohtana on tarve, joka tulee tyydyttää (Pöchhacker 2001, 421). Yksinkertaisimmillaan tarpeella tarkoitetaan halua ymmärtää vieraskielistä puhetta tai halua välittää omaa sanomaa niille, jotka eivät ymmärrä lähdekieltä. Kirjoitustulkkauksessa kyseessä on sama asia, halu ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Usein tulkkauksen vastaanottajat määrittelevät tuon tarpeen tarkemman sisällön eli tavoitteen (vrt. esim. Kurz 2001). On esitetty, että tulkin tulisi pyrkiä vastaamaan kaikkein vaativimman vastaanottajan tarpeisiin ja odotuksiin (Vuorikoski 1995, 114).

Sen sijaan Shlesinger (1997) pitää puhujan vaatimukseen vastaamista rakentavampana tavoitteena kuin kuulijoiden toiveiden täyttämistä (mts. 127). Puhuja on joka tapauksessa viestin lähettäjä, joka varmasti haluaa sanomansa menevän perille myös tulkkauksen vastaanottajille.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan tulkkauksen laadusta tehtyjä tutkimuksia, joissa laadun käsitteen ymmärtäminen ja tulkkausviestinnän tavoitteiden määrittely lienevät vaikuttaneen näkökulman ja tutkimusmenetelmän valintaan.

4.3 Tulkkauksen laadun tutkimus

Tulkkauksen tutkimus on kaiken kaikkiaan melko nuorta. Ensimmäiset tulkkausta käsittelevät tutkimukset julkaistiin 1950-luvulla (Gile 1992, 149), ja tulkkauksen laadun tutkimus alkoi noin pari vuosikymmentä sitten. Ensimmäinen empiirinen tutkimus tulkkauksen laadun arvioimisesta julkaistiin vuonna 1986 (Pöchhacker 1994b, 126). Tulkkauksen asiantuntijat pitävät laatua tärkeänä kysymyksenä (Kalina 2004, 2), ja laatu onkin noussut Bühlerin (1986) tutkimuksen myötä suosituksi tutkimuskohteeksi. Vaikka laadun tutkimus on keskittynyt pääasiassa simultaaniseen konferenssitulkkaukseen, on joitakin tutkimuksia tehty myös asioimistulkkauksen laadusta (Pöchhacker 2001, 411–415).

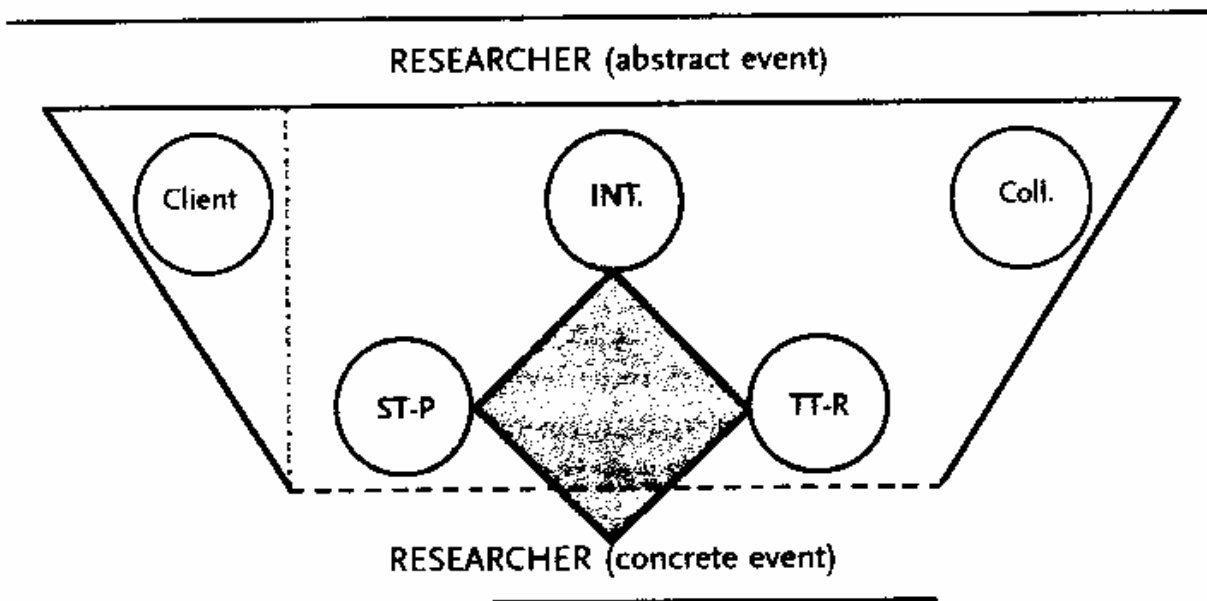
Tässä luvussa käsitellään erilaisia metodologisia lähestymistapoja tutkia laatua, esitellään muutamia empiirisiä tutkimuksia sekä tutkimusmenetelmiä kohtaan esitettyä kritiikkiä ja pohditaan laadun tutkimuksen ongelmia.

Pöchhacker (2001) on mallintanut tulkkauksen laadun tutkimusta eräänlaisen kuvion (ks. kuvio 1) avulla, joka kuvaa kommunikatiivista (tulkkauksen) tilannetta. Kuvion keskellä ovat puhuja (ST-P) ja vastaanottajat (TT-R) tulkin (INT.) välityksellä yhteydessä toisiinsa. Asiakas (Client -> tässä: tulkkauksen tilaaja) on osittain erotettu muista toimijoista ja tulkin kollegat taas ovat hieman lähempänä varsinaista tulkkauksen tilannetta eli kuvion keskiosaa. Kuvion tarkoituksena on osoittaa, mistä kaikista näkökulmista tulkkauksen laatua voidaan arvioida. Kaikki mainitut tahot ovat tilanteen ”sisällä”, kun taas tutkija on joko kokonaan tai osittain (katkoviivalla erotettuna) tilanteen ulkopuolella. Tutkijan näkökulma voi siten olla kahtalainen. Hän voi tutkia ”ulkopuolisena tarkkailijana” eri toimijoiden näkemyksiä ja tarpeita hypoteettisesti tai heidän aiempiin kokemuksiinsa perustuen (abstrakti tilanne), tai konkreettisesti tilanteessa, jossa tutkimus voi myös keskittyä joko nauhoitettavaan tuotteeseen tai koko vuorovaikutusprosessiin. (mts. 412.)

Huomionarvoista siis on, että tulkkauksuoritus voidaan ymmärtää eri tavoin. Sillä voidaan tarkoittaa koko prosessia tai pelkkää syntyvää tulketta.

kuvio 1 (Pöchhacker 2001, 412)

Perspectives on quality in interpreting

(◆ = communicative event, ST-P = source-text producer, TT-R = target-text receiver)

Tulkkauksen laadun tutkimuksessa on pyritty muun muassa selvittämään, millainen on ihannetulkki, millaisia laatuodotuksia ja -vaatimuksia tulkkauksen vastaanottajilla on, miten tyytyväisiä vastaanottajat ovat olleet tietyn tilanteen tulkkaukseen sekä miten tulkit suoriutuvat tehtävästään. Laatua on myös tutkittu eri menetelmin. Suosituimmaksi ja tuottoisimmaksi menetelmäksi ovat osoittautuneet ennen kaikkea vastaanottajille suunnatut kyselyt ja haastattelut (Pöchhacker 2001, 412–417). Vastauksia esimerkiksi laatuodotuksista onkin usein haluttu suoraan tulkkauksen vastaanottajilta (ks. esim. Vuorikoski 2002, 3). Muita menetelmiä ovat olleet kokeellisesti tehdyt tutkimukset, korpuksiin perustuvat tutkimukset sekä case-tutkimukset.

Bühlerin (1986) uraauurtavan kyselytutkimuksen tavoitteena oli määrittellä ihannetulkki. Kysely oli suunnattu 47 konferenssitulkille, joiden oli määrä arvioida eri laatukriteerien (kriteereistä tarkemmin luvussa 4.5) tärkeyttä. Bühlerin mukaan tulkkauksen vastaanottajien odotukset eivät aina ole realistisia, minkä vuoksi hän valitsi vastaajiksi tulkkeja. Hänen mukaansa tulkkien näkemykset heijastavat kuitenkin vastaanottajien odotuksia. (mts.) Kurz (2002; ks. myös 2001) käytti omassa kyselytutkimuksessaan osaa Bühlerin kriteereistä ja testasi niitä eräässä konferenssissa 127 tulkkauksen vastaanottajalla. Heidän tuli myös arvioida kriteerien tärkeyttä.

Kurz vertasi saamiaan vastauksia Bühlerin tuloksiin ja havaitsi, että tulkit vaikuttaisivat vaativan laadulta enemmän kuin vastaanottajat. (Kurz 2001, 398 ja 406; 2002.)

Kopczynski (1994) tutki puolestaan puhujien ja vastaanottajien asenteita ja käsityksiä siitä, mitkä ovat tulkkauksen laadun kannalta prioriteetteja ja mitkä ärsyttäviä tekijöitä. Lisäksi heidän tuli arvioida, kuinka tärkeitä tai ärsyttäviä tietyt tekijät (annetuista vaihtoehdoista) ovat sekä vastata kysymyksiin tulkin roolista. Kyselyyn vastasi yhteensä 57 henkilöä. Kummankin vastaajaryhmän vastaukset olivat samansuuntaisia. Yllättävänä havaintona Kopczynski piti kuitenkin sitä, että tutkimuksen mukaan puhujien mielestä heitä saa korjata, kaikkien vastaanottajien mielestä ei. (mts.) Tämä on varsin mielenkiintoinen seikka myös kirjoitustulkausta ajatellen. Onko esimerkiksi puhujan hapuilujen tulkaaminen olennaista viestin välittymiseksi?

Myös Moser (1995) selvitti tutkimuksessaan, mitä seikkoja pidetään tulkkauksen laadun kannalta olennaisina, mikä on niiden tärkeysjärjestys sekä onko eri ryhmillä erilaisia laatuodotuksia tai -vaatimuksia (mts.). Kyseessä on tähän mennessä laajin simultaanisen konferenssitulkkauksen laadusta tehty haastattelu- ja kyselytutkimus (Kurz 2001, 402). Tutkimuksen rahoitti AIIC ja siihen vastasi 201 eri konferensseihin osallistujaa. Haastattelujen pohjalta laadittiin laatukriteeristö, jonka kriteerien tärkeyttä kukin vastaaja arvioi kyselyssä. Tutkimuksen hypoteesi, että eri ryhmillä (esim. tietyn erikoisalan konferenssin osallistujat) on erilaisia laatuodotuksia, osoittautui ainakin osin vääräksi, sillä odotukset vaikuttaisivat tutkimuksen mukaan ennemminkin yksilöllisiltä. Joitakin eroja voitiin kuitenkin havaita. Esimerkiksi teknisten konferenssien osallistujat painottivat tulkkauksen kattavuutta muiden konferenssien osallistujia enemmän. (Moser 1995.)

Edellä esitellyt kyselyt koskivat kaikki simultaanista konferenssitulkausta. Pöchhackerin (2000) kyselytutkimus terveysalan ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä tulkkauksen laatukriteereistä ja tulkin toimenkuvasta on esimerkki asioimistulkkauksen kentässä tehdystä laadun tutkimuksesta (mts. 236–270). Koska kirjoitustulkkauksessa on usein kyse asioimistulkkauksesta, on tärkeää kiinnittää huomiota myös tähän puoleen tulkkauksen kenttää. Kyselyyn vastanneiden tuli arvioida valmiin kyselylomakkeen avulla eri laatukriteerien tärkeyttä sekä kertoa, mitä heidän mielestään kuuluu tulkin tehtäviin (mts. 249–251). Tulkin toimenkuvaan katsottiin yleisesti kuuluvan esimerkiksi väärinymmärryksiin puuttuminen ja ammattitermien selittäminen. Kyselyyn vastanneita oli 508. Vastaajat eivät kuitenkaan edustaneet homogeenista ryhmää, vaan käsitykset eri kriteerien tärkeydestä ja tulkin toimenkuvasta (sen laajuudesta) vaihtelivat paikoin melko paljonkin eri ammattiryhmien välillä (mts. 249–255.)

Konkreettisissa tilanteissa on selvitetty, miten tyytyväisiä simultaanisen konferenssitulkkauksen vastaanottajat ovat olleet tulkkaukseen – myös kyselyjen avulla (ks. myös luku 4.5). Vuorikoski (1995) tutki erilaisten kokousten osallistujien näkemyksiä tulkkauksen käyttämisestä autenttisisessa tilanteessa. Hän kartoitti osallistujien näkemyksiä tulkkauksen laadusta myös valmiiksi annettujen kriteerien avulla sekä selvitti, mitä kriteereistä vastaajat pitivät tärkeimpinä. Kyselyn ohella Vuorikoski tarkensi saamiaan vastauksia haastattelemalla osaa kyselyyn vastanneista. Lisäksi hän oli itse mukana kokouksissa tarkkailemassa tulkkausta ja koko viestintätilannetta. (Vuorikoski 1995.)

Suosiostaan huolimatta kyselyt ovat saaneet kritiikkiä osakseen. Seleskovitch (1986) on kritisoinut Bühlerin tutkimusta esimerkiksi siitä, että siinä käytetyt kriteerit ovat osittain merkitykseltään epäselviä (mts. 236). Lisäksi kyselyt kertovat lähinnä vastaajien subjektiivisista näkemyksistä.

Toisaalta kyselyillä on keskitytty tutkimaan, mitä tulkkaukselta odotetaan tai millainen on hyvä tulkki ja konkreettisten tilanteiden arvioiminen on jäänyt hiukan vähemmälle huomiolle. Toisaalta konkreettisista tilanteista tehtyjä kyselytutkimuksia voidaan kritisoida siitä, voivatko tulkkauksen vastaanottajat arvioida tulkkausta, jos he eivät tunne lähdetekstiä (ks. esim. Kalina 2004, 2), minkä vuoksi Kalina (2004) katsoo vastaanottajakyselyjen törmäävän rajaansa (mts. 5). Toisinaan tulkkauksen vastaanottaja saattaa lisäksi pitää tilannetta yksikielisenä kommunikaationa ja arvioida sitä sellaisena (Kalina 2005, 775). Hän saattaa siten suhteuttaa kuulemansa kyseessä olevan (kohde)kielen standardeihin (mts. 775.) Tällöin laadun arviointi ei enää koske monikielistä viestintätilannetta, josta todellisuudessa on kyse. Kirjoitustulkkauksessa vastaava tilanne voisi periaatteessa syntyä, jos tulkkausta tietokoneruudulta tai valkokankaalta lukeva henkilö ei näkisi tilannetta dynaamisena tulkkaustilanteena, vaan lukisi tulketta kuten ”tavallista” kirjoitettua kieltä ja olettaisi kirjoitetun kielen normien toteutuvan. Tällainen tilanne on kuitenkin varsin epätodennäköinen, sillä kirjoitustulkkauksessa teksti elää koko ajan ja tekstiä muodostuu ja poistuu ruudulta jatkuvasti.

Lisäksi monien kyselyjen kohtuullisen pienten otantojen vuoksi (Moser 1995 mukaan luettuna) yleistysten tekemisessä on oltava varovainen (Kurz 2001, 402). Yleistäviä päätelmiä voi olla hankala tehdä myös siksi, että kyselyjen vastaajat eivät aina edusta yhtenäistä ryhmää. Tutkimukset ovat lisäksi osoittaneet, että eri vastaanottajilla voi olla erilaisia vaatimuksia ja odotuksia (Kurz 2001, 316–323). Vaatimukset eivät siis välttämättä ole edes ryhmäkohtaisia, vaan toisinaan täysin

yksilöllisiä (Moser 1995) ja jopa ristiriitaisia keskenään (Kalina 2004, 6), minkä vuoksi myös voi olla vaikea vetää selkeitä johtopäätöksiä vallitsevista laatuäkemyksistä.

Tulkkauksen laatua on tutkittu myös tulkin suoritusta arvioimalla kokeellisissa tilanteissa (Pöchhacker 2001, 418). Turussa vuosina 1999 ja 2000 tehdyssä tutkimuksessa tarkkailtiin, kuinka paljon koehenkilöinä olleet ammattitulkit ja tulkkiopiskelijat pystyivät välittämään lähdetekstin propositioita englannista suomeen simultaanitulkkaamalla. Kyseessä oli simuloitu tilanne, jossa ammattitulkit suoriutuivat tehtävästä selvästi opiskelijoita paremmin. (ks. esim. Sunnari 2004, 313.) Kokeellisesti saatuja tuloksia voi kuitenkin olla vaikea suhteuttaa suoraan todellisiin tulkkaustilanteisiin, sillä niihin kuuluvat tekijät – joilla voidaan katsoa olevan vaikutusta suoritukseen – puuttuvat. Näihin tekijöihin palataan luvussa 4.6.

Shlesinger (1994) sen sijaan tutki, miten kaksi samaa, mutta eri tavalla esitettyä kohdetekstiä vaikuttaa kuulijoihin. Kokeellisesti toteutetussa tutkimuksessa toiselle kohderyhmälle teksti (litteroitu tulke) luettiin käyttäen puheen standardirytmisiä ja -intonaatiota, toinen ryhmä sen sijaan kuunteli suoraa tulkkausta. Lopuksi ryhmälle esitettiin kysymyksiä tekstistä. Luetun version kuulleet osasivat vastata kysymyksiin toista ryhmää paremmin, minkä perusteella intonaatiolla voidaan nähdä olevan merkitystä tekstin hahmottamiseen ja tekstin luomaan vaikutukseen. (mts.) Kyseessä ei ollut varsinainen laadun tutkimus, mutta tutkimuskohteena olleen tulkkauksen aikaansaaman vaikutuksen voidaan nähdä liittyvän laatuun (Pöchhacker 2001, 418–419).

Kirjoitustulkkauksen kentässä on vastaavalla tavalla vertailtu tiivistävää ja tavallista tulkkausta autenttisessa tilanteessa. Mäkiranta (2006) selvitti tutkimuksessaan, miten keskeiset asiasisällöt välittyvät kummassakin tulkkaustavassa. Tutkimuksen mukaan asiasisällöt välittyvät molemmissa tulkkaustavoissa hyvin, mutta tutkimukseen kuuluneen tulkkauksen vastaanottajille suunnatun kyselyn perusteella tiivistävän tulkkeen vastaanottajat ehtivät seurata muita enemmän myös puhujaa. (mts.)

Pöchhacker (1994b) tutki tekstin tasolla laatuun liittyviä ilmiöitä kuten koherenssia ja uudelleenmuotoiluja. Tutkimus perustui paljolti korpuksiin, puheiden ja tulkkeiden nauhoitteisiin. (mts. 146–156, 238–239.) Tulkkauksen laadusta ei ole tehty kovin paljon muita varsinaisiin korpuksiin perustuvia tutkimuksia (Pöchhacker 2001, 419). Pöchhackerin (1994b) tutkimus on samalla esimerkki case-tutkimuksista. Tutkimuksessa hyödynnettiin lisäksi samaisen konferenssin (jossa puheet ja tulkkeet oli nauhoitettu) osallistujille suunnattua kyselyä tulkkauksen laadusta (mts.)

230–232; Pöchhacker 2001, 420). Siten kyseisen konferenssin tulkkauksen laadusta on voitu saada kattavampi kuva kuin pelkästään toista menetelmää käyttämällä.

Laadun tutkimukseen – kuten tulkkauksen tutkimukseen yleensäkin – liittyy joitakin ongelmia, vaikka menetelmiä on useita. Yhtenä ongelmana voi olla aineiston saannin vaikeus, koska esimerkiksi konferensseissa ei aina anneta nauhoituslupaa (vrt. Vuorikoski 2004b, 330–331). Myös kirjoitustulkkauksessa on aikoinaan ollut erimielisyyttä siitä, voiko materiaalia nauhoittaa ja käyttää myöhemmin (Laurén 2002, 10). Tutkimukset eivät myöskään aina ole riittävän laajoja luotettavien tulosten saamiseksi. Olisikin hyvä, jos suppeita tutkimuksia voitaisiin yhdistää luotettavamman tiedon saamiseksi (Vuorikoski 2004b, 332). Lisäksi kokeellisesti saatuja tutkimustuloksia voidaan yhdistää aidoissa tilanteissa saatujen aineistojen analyysiin. Tutkimustulosten yhdistäminen edellyttäisi kuitenkin samojen tutkimusmenetelmien käyttämistä; tutkimusten tulisi olla vertailukelpoisia keskenään. (mts. 329–332.)

Huomionarvoista kuitenkin on, että tilanne on jossain määrin parantunut – ainakin kirjoitustulkkauksen tutkimuksessa. Tutkimuksissa käytetään nykyään videoitua materiaalia, joka mahdollistaa verbaalisen viestin lisäksi myös nonverbaalisten elementtien ja tilannetekijöiden tarkkailemisen. Siten laatua voidaan tutkia entistä kokonaisvaltaisemmin ulkopuolisen tarkkailijan silmin.

4.4 Laadun valvonta

Jotta palveluiden ja tuotteiden tavoiteltu laatu saavutettaisiin ja saataisiin ylläpidettyä, tulee laatua valvoa. Laadun tärkeys ja kiinnostus laatua kohtaan näkyvät nykyään muun muassa erilaisissa laadunvalvontajärjestelmissä ja kaikenlaisen erinomaisuuden korostamisessa (ks. esim. Chiaro & Nocella 2004, 278). Voidaankin sanoa, että elämme laadun valvonnan aikakautta (Kahane 2000), sillä yhä useammat tuotteet ja palvelut joutuvat jonkinlaiseen laatukontrolliin. Laadun valvontaa varten on kehitetty monia keinoja, kuten arviointilomakkeita, laatukäsikirjoja ja säännöstöjä sekä erilaisia testausmenetelmiä. Laatua valvovat tulkkien työnantajat, järjestöt, tulkit itse sekä

tulkkauksen vastaanottajat. Tässä luvussa tarkastellaan laadukkaan toiminnan edellytyksiä sekä laadun valvontaan käytettyjä ja käytettävissä olevia menetelmiä.

Vaikka laadun valvonta liitetään usein lähinnä vain prosessin ja siinä syntyvän tuotteen tarkasteluun, voidaan laadun valvonta ulottaa koskemaan myös varsinaista prosessia edeltäviä seikkoja (ks. esim. Kalina 2005, 778). Siten myös tulkkauksen laatua voidaan valvoa ennen ja jälkeen tulkkaustapahtuman sekä sen aikana. Ennen tulkkausta tapahtuvaan laadun valvontaan kuuluu varmistaa, että edellytykset laadukkaaseen tulkkaukseen ovat olemassa. Laadukkaan toiminnan edellytyksiksi on määritelty esimerkiksi seuraavat tekijät:

- taito suorittaa tehtävä
- oikea tieto siitä, mitä tulee tehdä
- sopiva materiaali tehtävän työstämiseen
- sopivat laitteet ja välineet tehtävän suorittamiseen
- sopiva ympäristö työskennellä (Smith 1994, 25).

Tulkilla on siten oltava riittävän hyvät taidot suoriutua tulkkaustehtävästä (usein koulutuksen kautta hankitut), hänellä tulee olla käsitys siitä, mitä hänen toimenkuvaansa kuuluu, hänellä tulisi mielellään olla materiaalia valmistautumisensa tueksi, tulkkauslaitteiden tulisi olla tarkoituksenmukaiset ja työympäristön olisi tarjottava tulkille mahdollisimman hyvät työolosuhteet. Näihin seikkoihin on kiinnitetty eri yhteyksissä huomiota. Laadun takaamiseksi tulkkien taidoista halutaan näyttöä. Esimerkiksi tulkkien suurin työllistäjä EU testaa hakijat ennen kuin ottaa heidät tulkkilistoilleen tai vakituiseen työsuhteeseen. Samoin kansainvälisellä konferenssitulkkien liitolla AIIC:llä on tietyt vaatimukset, jotka sen jäseniksi pyrkivien tulee täyttää. Myös kirjoitustulkiksi opiskelevat suorittavat ns. tulkkirekisterikokeen, joka heidän on läpäistävä päästäkseen tulkkirekisteriin (ks. luku 3.4). Tulkit pyrkivät saamaan puhujilta tai tilaisuuksien järjestäjiltä valmistautumismateriaalia etukäteen, tai he voivat hankkia itse sitä myös muualta. Tulkkauslaitteita pyritään kehittämään jatkuvasti (ks. myös luku 3), ja viittomakielen tulkin ammattisäännöstössä (liite 2) sekä asioimistulkin ammattisäännöstössä tulkkia kehoitetaan varmistamaan riittävän hyvät työolosuhteet, joita ovat esimerkiksi riittävä näkyvyys ja kuuluvuus sekä ergonomia.

Laadun valvontaan kuuluvat riittävien edellytysten luomisen lisäksi laadun jatkuva seuraaminen ja parantaminen ja siten laadun varmistaminen. Kunnallisten tulkkikeskusten laatukäsikirjan mukaan laadun valvontaan kuuluvat muun muassa oman työn arviointi ja kehittäminen sekä säännöllinen

asiakaspalautteen kerääminen, jota pidetään laadukkaan työn edellytyksenä (Kunnallisten tulkkeskusten laatukäsikirjatyöryhmä 2005, 4–19). Laatukäsikirjan mukaan omaa työtä voidaan arvioida kokonaisuutena tai yhtä osa-aluetta tarkkailemalla (mts. 19). Tulkin itsearviointin merkitys onkin nostettu erityisesti esiin joissakin tutkimuksissa ja artikkeleissa (ks. esim. Kalina 2004; von Essen 2003). Von Essenin (2003) mukaan tulkki arvioi tulkkauksen asiantuntijana itse parhaiten omaa suoritustaan (mts. 56). Itsearviointia hyödynnetään koulutuksessa, jonka jälkeen oman suorituksen arviointi saattaa kuitenkin jäädä (ks. myös Kalina 2005, 772). Lisäksi kun opettajilta saatu palaute loppuu koulutuksen päättyessä, saattaa palautteen saaminen päättyä lähes kokonaan (von Essen 2003, 51), minkä vuoksi opiskelijoita tulisi motivoida tarkkailemaan suoritustensa laatua myös koulutuksen jälkeen (Kalina 1994, 232).

Tutkimuksen avulla on laadittu kaavakkeita, joiden tarkoituksena olisi auttaa tulkkauksen laadun valvonnassa (Kalina 2005; von Essen 2003). Kalina (2005) on kehittänyt optimaalisen laadun tavoittelemiseksi eräänlaisen laadunvarmistustyökalun. Kyseessä on kaavake, jossa on huomioitu koko tulkkaukseen liittyvä prosessi aina sopimuksen teosta tulkin jatkokoulutautumis- ja erikoistumistarpeeseen. Kaavakkeeseen tulkki voisi merkitä kaikki eri seikkoihin (esim. tilaisuuden kesto, tekniikka) liittyvät ongelmat jokaisen toimeksiannon jälkeen ja löytää siten heikot kohdat joko ulkoisissa olosuhteissa tai omassa toiminnassaan. (mts. 779–781.) Tällaisten työkalujen avulla voitaisiin osoittaa, missä kohdissa laatua on mahdollista parantaa (ks. myös luku 4.6).

Lisäksi tulkkaukspalveluita tarjoavat tahot valvovat laatua – paitsi testaamalla työnhakijat – keräämällä asiakaspalautetta. Esimerkiksi SCIC:n suomenkielinen tulkkauksyksikkö teki vuonna 2005 asiakaspalautekyselyn, joka oli suunnattu kokousedustajille EU:n eri toimielimissä (SCIC:n suomenkielinen tulkkauksyksikkö 2005). Vastauksia tuli yhteensä 101. Kyselyssä selvitettiin muun muassa vastaajien tyytyväisyyttä tulkkaukseen ja mielipidettä esimerkiksi viestin välittymisestä ja tulkkauksen suomen kielestä konkreettisesti kokoustilanteessa. Vastaajat olivat pääosin tyytyväisiä tulkkaukseen. (mts.) Myös kirjoitustulkkauksen parissa on tehty vastaavanlainen kysely. Tanskalainen kirjoitustulkkipalveluja välittävä yhdistys Landsforeningen for Bedre Hørelse (2001) halusi selvittää, miten tyytyväisiä sen kirjoitustulkkipalveluja käyttävät asiakkaat ovat konkreettisesti tilanteessa saamaansa palveluun (mts.). Tulkkauksen vastaanottajille suunnattu kysely tuotti yhteensä 101 vastausta. Kyselyssä vastaajat arvioivat tulkkauksen laatua kriteerien avulla. Vastaajat olivat myös lisänneet lomakkeeseen kommentteja ja tarkentaneet siten omaa vastaustaan. Suurin osa vastaajista oli tyytyväisiä palveluun. (mts.)

On huomattava, että mainitunkaltaiset kyselyt tuottavat tietoa tietyn organisaation oman palvelun ja tulkkauksen laadusta ja mittaavat ennen kaikkea asiakastyytyvää. Ongelmana onkin, etteivät tulkkauksen vastaanottajat oikeastaan edes voi kontrolloida tulkkauksen laatua (Kalina 2004, 2), sillä he eivät (yleensä) tunne lähdetekstiä. Siten ei useinkaan pidetä mahdollisena, että vastaanottajat voisivat arvostella tulkkausta esimerkiksi poistojen osalta (Shlesinger 1997, 127) ja siten varsinaisesti valvoa laatua. On kuitenkin mahdollista, että tulkkausta vastaanottava pystyy seuraamaan myös lähdetekstiä, jolloin hän voi hyvinkin tarkkailla viestin välittymistä. Myös osa kirjoitustulkkauksiensa saattaa pystyä tekemään vastaavia havaintoja, jos he esimerkiksi osaavat lukea huulilta (näköyhteys puhujaan oltava hyvä) ja käyttävät tulkkausta lähinnä ymmärtämisen tukena. Lisäksi osa asiakkaista saattaa pystyä aistimaan puhujan äänen sävyn tai muita puheen vivahteita, vaikka he eivät muutoin voisikaan seurata puhetta. Kirjoitustulkkausessahan tulisi välittää kirjoituksen keinoin tieto esimerkiksi siitä, että puhuja korostaa jotakin.

Asiakaspalautekyselyt voivat siten olla osa tulkkauksen laadun valvontaa, mutta yksinään ne tuskin siihen riittävät.

4.5 Laatuksiteerit

Laadun arvioimiseen ja tutkimiseen tarvitaan työkaluja, jotka kertovat, mistä laatu koostuu ja mihin laadun tutkimuksessa tulee kiinnittää huomiota. Varsin yleisellä tasolla pysyvän ajatuksen mukaan hyvä kielenkäyttö sekä alkuperäisen viestin tarkka ja oikea välittäminen (Jänis 2004, 68) ovat tulkkauksen laadun elementtejä – laatuksiteerejä. Tämä määritelmä tarkentuu tutkimuksissa yleensä yksityiskohtaisemmilla kriteereillä. Huomionarvoista kuitenkin on, että tulkkauksen laadun tutkimukseen ei ole luotu yhtenäistä laatuksiteeristöä. Siten ei ole myöskään selvää, mikä käytettyjen kriteerien tärkeysjärjestys olisi (Kalina 2004, 2), vaikka monet tutkijat ovat sitä tutkimuksissaan (kyselyissä) kartoittaneet. Tässä luvussa tarkastellaan kahta laatumallia, joiden voidaan nähdä koostuvan laatuksiteereistä, ja pohditaan aiemmissa – erityisesti simultaanisen konferenssitulkkauksen – tutkimuksissa käytettyjä kriteerejä, niihin liittyviä ongelmia sekä alustavasti kriteerien soveltuvuutta kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen.

Shlesingerin (1997) mukaan tulkkauksessa syntyvää kohdetekstiä tulisi tarkastella kolmella tasolla: intertekstuaalisesti, intratekstuaalisesti ja instrumentaalisesti. Intertekstuaalisella tarkoitetaan lähde- ja kohdetekstien erojen ja yhtäläisyyksien tarkastelua. Intratekstuaalinen puolestaan viittaa siihen, että kohdetekstin tulisi toimia omana kokonaisuutenaan – sen tulisi olla esimerkiksi looginen ja kielellisesti toimiva. Instrumentaalisella tarkoitetaan muun muassa asiakkaiden palvelemista sekä tekstin käyttökelpoisuutta ja ymmärrettävyyttä. (mts. 128.) Shlesingerin mallin kolme eri tasoa voidaan nähdä myös kriteereinä, joiden avulla laatua voidaan tutkia ja arvioida.

Kirjoitustulkkauksen kannalta kohdetekstin intertekstuaalinen tarkasteleminen täytyisi mukauttaa siihen, että lähdetekstin kielen muoto on erilainen kohdetekstiin verrattuna. Kun tekstien vastaavuutta tutkitaan, tulisi ottaa huomioon, että kirjoitus ei voi välittää aivan kaikkia puheen elementtejä. Kirjoitustulkkauksessa syntyvän kohdetekstin olisi puolestaan hyvä toimia intratekstuaalisesti, mikäli vastaanottaja ei ehdi tai voi seurata esimerkiksi puhujaa, vaan ainoastaan tietokoneruudulle tai valkokankaalle ilmestyvää tekstiä. Tällöin kohdetekstin tulisi välittää varsinaisen verbaalin viestin ohella myös esimerkiksi puhujan ei-verbaali viestintä. Toisaalta tekstin toimiminen instrumentaalisesti – kuinka hyvin teksti palvelee tarkoitustaan – voisi tarkoittaa sitä, että tulkkauksen seuraamisen ohella vastaanottajalle tarjoutuisi tilaisuus seurata välillä myös puhujan eleitä ja ilmeitä, jolloin varsinaista tekstiäkin olisi ehkä helpompi ymmärtää. Myös luettavuus ja ymmärrettävyys (ks. tarkemmin luku 5.3) voisivat kuulua kohdetekstin eli kirjoitustulkkeen instrumentaalisuuteen.

Pöchhacker (2001) on puolestaan pohtinut tulkkauksen laatua asettamalla palvelun ja tuotteen samaan kuvioon. Niiden välille hän on listannut laatustandardeja, joita ovat onnistunut kommunikatiivinen vuorovaikutus, ekvivalentti aiottu vaikutus, sopiva kohdekielinen ilmaisu ja tarkka lähdetekstin toistaminen. (mts. 413.) Pöchhackerin laatustandardit muistuttavat paljon muiden tutkijoiden käyttämiä laatukriteerejä. Hän painottaa erityisesti kommunikaation toimimista ja viestin välittymistä. Kuitenkin mainitut standardit pysyttelevät melko yleisellä tasolla. Mitä esimerkiksi tarkoitetaan onnistuneella kommunikatiivisella vuorovaikutuksella? Tarkoittaako “onnistunut” sitä, että viesti ylipäänsä välittyy vai myös sitä, *miten* (vaivattomasti) se välittyy? Jos kirjoitustulkki tekee tulkkauksen aikana paljon korjauksia ja lukemista häiritseviä kirjoitusvirheitä tai jos hän ei jaksota tekstiä selkeiksi kokonaisuuksiksi, mutta viesti silti välittyy, onko vuorovaikutus onnistunut?

Varsinaisissa tutkimuksissa käytettyjen kriteerien pohjana ovat usein olleet Bühlerin (1986) kriteerit: natiivin aksentti, miellyttävä ääni, sujuvuus, ilmaisun looginen koheesio, merkitysvastaavuus alkuperäisen viestin kanssa, täydellisyys/kattavuus (completeness), kieliopin oikeellisuus, termien oikeellisuus, sopiva tyyli, kunnollinen valmistautuminen, kestävyys, rauhallisuus, miellyttävä esiintyminen, luotettavuus, kyky työskennellä tiimissä ja positiivisen palautteen saaminen. Arvostetuimmiksi kriteereiksi Bühlerin tulkeille suunnatussa kyselyssä nousivat looginen koheesio ja merkitysvastaavuus alkuperäisen viestin kanssa. (mts.) Mutta mitä tarkoitetaan esimerkiksi loogisella koheesiolla? Vaikka tekstin intratekstuaalista toimimista on korostettu (vrt. Shlesinger 1997), on myös esitetty, että tekstin loogisuus on peräisin lähdetekstin tuottajalta, jolloin laatua tutkittaessa tekstiä tulisi analysoida intertekstuaalisesti eikä intratekstuaalisesti (ks. tarkemmin Pöchhacker 1994a, 241), mikä edellyttäisi sekä lähde- että kohdetekstin tuntemista.

Kurz (2001) käytti tutkimuksessaan kahdeksaa ensin mainittua Bühlerin kriteeriä (mts.) ja Vuorikoski (1995) puolestaan muokkasi Kurzin tutkimuksen pohjalta omat kriteerinsä: asiantunteva tulkkaus (tulkki tietää tulkattavana olevasta aiheesta), helppo seurata, täsmällinen, puherytmiltä miellyttävä, sujuva ja termien oikeellisuus (mts., ks. myös Vuorikoski 2002). Tärkeimmiksi kriteereiksi tulkkauksen vastaanottajien keskuudessa nousivat asiantunteva tulkkaus ja helppo seurata (Vuorikoski 1995, 96). Vuorikoski (2002) jätti kriteerin ”tulkkauksen sisältö vastaa alkuperäisen viestin sisältöä” (vrt. merkitysvastaavuus alkuperäisen viestin kanssa) pois, sillä hänen lähtöoletuksenaan oli, että tulkkauksen vastaanottajat ilman muuta odottavat kyseisen kriteerin toteutuvan (mts. 3). Mutta mikäli tulkkauksen laatua tutkitaan aineiston avulla, on mainittu kriteeri yksi olennaisista tutkimustyökaluista.

Moserin (1995) tutkimuksen kriteerit nousivat sen sijaan haastattelujen pohjalta eivätkä olleet siten valmiiksi ehdotettuja. Tärkeimmiksi kriteereiksi muotoutuivat muun muassa uskollisuus lähdetekstille, simultaanisuus, retoriset taidot ja ääni. (mts.) Kopczyńskin (1994) tutkimuksessa esiin nousseet prioriteetit olivat yleisen sisällön välittäminen, yksityiskohtaisen sisällön välittäminen, terminologinen tarkkuus, tyyli, kieliopin oikeellisuus, sujuvuus, ääntäminen ja äänen laatu. Tärkeimpinä kriteereinä hänen kyselynsä vastanneet puhujat ja tulkkauksen vastaanottajat pitivät yleisen ja yksityiskohtaisen sisällön välittämistä sekä terminologista tarkkuutta. (mts. 92.)

Kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen ehdotettuja kriteerejä ovat tulkin toiminta/käyttäytyminen, kielellinen taso, kattavuus, samanaikaisuus puheen kanssa, luettavuus,

kokonaisvaikutelma sekä tulkin toiminta tekniikan kanssa (ks. Landsforeningen for Bedre Hørelse 2001).

Vaikka kaikista tulkkauksen laatukriteereistä ei ehkä olla yksimielisiä, voidaan kuitenkin todeta, että esitellyt mallit ja kriteeristöt painottavat paljon samoja asioita – pohjaavathan monet niistä aiempiin tutkimuksiin. Pöchhacker (1994b) onkin todennut, että joitain yleisiä simultaanisen konferenssitulkkauksen laatukriteerejä on olemassa (mts. 127) ja että yleisesti tärkeiksi kriteereiksi ovat osoittautuneet esimerkiksi selkeys, terminologian oikeellisuus ja lähdetekstin tarkka toistaminen (Pöchhacker 2004, 154). Myös tulkkauksen vastaanottajien esiin nostamat kriteerit ovat samoilla linjoilla tutkijoiden ehdottamien kriteerien kanssa.

Sanamuodot kuitenkin vaihtelevat tutkimuksesta toiseen (vrt. merkitysvastaavuus alkuperäisen viestin kanssa – uskollisuus lähdetekstille – kattavuus), vaikka kriteereillä todennäköisesti tarkoitetaan samaa asiaa. Osa kriteereistä ei myöskään välttämättä ole esitetyssä muodossaan toimivia, sillä esimerkiksi pieniä kielioppivirheitä (vrt. kieliopin oikeellisuus) ei todellisessa tilanteessa huomaa (ks. esim. Seleskovitch 1986, 236). Kyseisen kriteerin toimivuutta kirjoitustulkkauksen laadun tutkimuksessa olisi myös pohdittava, sillä hyvää kielenkäyttöä koskevat laadun elementit saattavat poiketa suulliseen tulkkaamiseen verrattuna. Hyvä kirjoitustulkkeen kieli ei välttämättä ole sama asia kuin hyvä kirjoitettu kieli (vrt. Suositukset kirjoitustulkkauksen yleistulkkaukseen, liite 1).

Paitsi että laatukriteerit voivat olla epäselviä eivät ne ehkä myöskään tarkoita kaikille samaa asiaa ainakaan silloin, kun niiden tarkkaa sisältöä ei ole määritelty. Käsitys kriteerien toteutumisesta tietyssä tilanteessa tai niiden tärkeydestä yleensä voi siten pohjata vahvasti intuitioon (vrt. esim. sujuvuus). Tutkimuksen kannalta olisikin tärkeää määritellä käytettävät kriteerit tarkasti (Vuorikoski 1995, 115), mitä kaikissa aiemmissä tutkimuksissa ei ole tehty (vrt. myös Seleskovitch 1986). Sinänsä itsensä selittävilä vaikuttavat kriteerit voidaan ymmärtää monella eri tavalla (mts. 85–89), jolloin niitä myös arvioidaan eri tavoin. Esimerkiksi juuri käsitys siitä, millaista kirjoitustulkkeen kielen pitää olla, voi vaikuttaa kielen tasoon tai kieliopin oikeellisuuteen liittyvän kriteerin tulkintaan – ellei kriteeriä ole määritelty tarkasti. Tärkeää olisi myös perustella, *miksi* tietyt kriteerit on valittu tutkimukseen. Esimerkiksi Vuorikoski (1995) valitsi kriteerinsä niin, että ne olisivat mahdollisimman ymmärrettäviä tulkkauksen vastaanottajille (mts. 106).

Vaikka edellä on esitelty lähinnä simultaaniseen konferenssitulkkaukseen sovellettuja laatukriteerejä, voivat ne toimia jonkinlaisena lähtökohtana kirjoitustulkkauksen laatukriteerejä pohdittaessa. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti tulketta ja sen syntyprosessia aineiston avulla, ei huomiota kiinnitetä tulkin muuhun (varsinaisen tulkkauksen ulkopuoliseen) toimintaan ja siihen liittyviin kriteereihin, joten kriteeritkin tulevat koskemaan erityisesti itse tulketta ja varsinaista tulkkausprosessia.

Ulkopuolisen tarkkailijan rooli mahdollistaisi esimerkiksi sisällön välittymisen tutkimisen (ks. Mäkiranta 2006), sillä tutkimuksen käytössä on sekä lähde- että kohdetekstejä. Kielellisen tason tai kieliopin oikeellisuuden, termien oikeellisuuden, asiantuntevuuden sekä ilmaisun loogisen koheesion tarkasteleminen voisivat myös tulla kyseeseen, sillä ne ovat kriteerejä, jotka eivät edellytä tarkastelun kohteeksi suullista tulkkausta. Voidaan esimerkiksi katsoa olevan kirjoitustulkin ja -tulkkauksen etu, jos tulkki tuntee tulkattavana olevan puheen (aiheen) (vrt. Vuorikoski 1995).

Yksinomaan kirjoitustulkkauksen erityispiirteisiin liittyvä luettavuus on puolestaan tärkeä osa kirjoitustulkkausviestinnän toimivuutta, mutta on huomattava, että luettavuus koostuu useista tekijöistä. Sen sijaan samanaikaisuuden kriteeri ei ehkä voi koskaan täysin toteutua puhe- ja kirjoitusnopeuksien erojen vuoksi, vaikka ainakin mahdollisimman lähelle sitä pyritäänkin (vrt. tekniikan kehittyminen ja esim. sanoja muistiin keräävä ohjelma; ks. luku 3 ja Tiittula 2006, 174). Lähde- ja kohdetekstien välillä on kuitenkin aina jonkinlainen viive. Siten samanaikaisuuden kriteeri sillä periaatteella, että tulkki ”pysyy mukana”, ilman että hän joutuu tekemään (merkittäviä) poistoja, voisi olla toimiva työkalu. Lisäksi tämän kriteerin kohdalla olisi pohdittava visuaalisten elementtien ja kirjoitustulkkeen välistä suhdetta.

Kuitenkin, kun pohditaan kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen soveltuvia kriteerejä, on otettava huomioon, että edellä mainitut kriteerit on suunnattu pääasiassa tulkkauksen vastaanottajien arvioitaviksi tai ne ovat syntyneet heidän näkemystensä myötä eikä niitä ole juuri käytetty ulkopuolisen tarkkailijan aineistoon perustuvassa tutkimuksessa. Olennaista on, *miten* ja *mihin tarkoitukseen* kriteerejä tutkimuksessa käytetään. On lisäksi huomionarvoista, että uudemmassa tulkkaustieteessä pyritään työstämään entistä objektiivisempaan tarkasteluun soveltuvia kriteerejä, jotka voisivat tehdä tulkkaussuoritukset mitattaviksi (Kalina 2004, 2). Siten kriteerejä ei ole aineistoon perustuvassa tutkimuksessa syytä ”määrätä” ennalta, vaan tutkia,

millaisista elementeistä kirjoitustulkkauksen laatu näyttäisi koostuvan ja vasta sitten tarkastella, millaista laatu on.

Tässä tutkimuksessa käytettävät laatukriteerit määritellään luvussa 5.3. Tarkoituksena on pohtia, millaiset kriteerit todellisuudessa soveltuvat kirjoitustulkkauksen laadun tutkimukseen. Kriteerien on määrä toimia kirjoitustulkkauksen laatua tutkivan ulkopuolisen tarkkailijan apuvälineenä.

4.6 Laatuun vaikuttavia tekijöitä

Vaikka laadukkaan toiminnan edellytykset (ks. luku 4.4) olisivat olemassa, saattaa tulkkauksen laatuun vaikuttaa silti moni muukin tekijä. Vaikka tulkki olisi pätevä toimimaan hänelle annetussa tehtävässä ja vaikka ulkoiset puitteet (tekniikka, työympäristö) olisivat kunnossa, voi tulkkauksen laatu vaihdella tilanteesta toiseen hyvinkin paljon. Tämän luvun tarkoituksena on osoittaa, että tulkkauksen laatu on riippuvainen monista eri tekijöistä, joihin tulkilla ei aina ole mahdollisuutta vaikuttaa. Luvussa pohditaan lisäksi niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten laatu nähdään missäkin tilanteessa, ja joista tulkin tulisi olla tietoinen.

Kun tulkkausta arvioidaan, keskitytään tavallisesti ainoastaan tulkin tuottamaan tulkkeeseen, ja alkuperäisen puheen muoto ja esittämistapa voivat jäädä vähemmälle huomiolle. Kuitenkin laatua tarkasteltaessa tulisi huomiota kiinnittää myös esimerkiksi puhujan retorisiin taitoihin, puhujan tapaan pitää puhe (esim. ääntäminen, puhenopeus, sisältäluku/ei vapaasti pidetty) sekä puheen erikoisterminologiaan (Kalina 2005, 776–777; Vuorikoski 2004a, 249), jotka vaikuttavat osaltaan tulkkauksen onnistumiseen ja joihin tulkki ei voi yleensä itse vaikuttaa. Vuorikosken (2004a) tutkimus osoittaa, että nopeasti kirjallisessa muodossa luetut puheet hankaloittavat simultaanitulkkausta ja heikentävät sen laatua (mts.). Puheelle yleensä tyypillistä redundanssia pidetäänkin simultaanitulkkauksen mahdollistavana tekijänä (Chernov 1994, 140–153), jolloin vapaasti esitetyt puheet palvelisivat tulkkauksilannetta kirjallisessa muodossa esitettyjä puheita paremmin (ks. myös Vuorikoski 2004a). Rauhallinen puhenopeus ja puheen redundanssi tai ainakin (liian) kirjallisen muodon välttäminen helpottaisivat varmasti myös kirjoitustulkkauksia. Jos puhe on pakattu täyteen informaatiota ilman minkäänlaista toistoa ja johdattelua ja se esitetään nopeasti, voi

kirjoitustulkin olla vaikea saada kaikki (olennainen) tulkattua. Vaikka suositusten mukaan (ks. liite 1) kaikki kirjoitetaan, on tulkin toisinaan pakko tiivistää, jolloin puheen toistot, johdattelut ja epäröinnit helpottavat viestin työstämistä. Puhenopeuden kasvaessa liian suureksi ja tilaisuuden niin salliessa kirjoitustulkki voi kuitenkin pyytää puhujaa hidastamaan – puheen muotoon ei hankään voine vaikuttaa.

Lisäksi tilaisuuden ja puheiden kesto vaikuttavat tulkkaukseen (Kalina 2004, 7), sillä tulkkien vireystila ja jaksaminen ovat olennaisia tekijöitä tulkkauksen onnistumiseksi. Kirjoitustulkki on erittäin kuluttavaa (Tiittula 2006, 174), minkä vuoksi on tärkeää, että tulkkeja on tehtävän pituuteen nähden riittävästi, tavallisesti kaksi.

Paitsi että tulkki ei yleensä voi vaikuttaa siihen, mitä ja miten puhuja puhuu, ei hän myöskään aina voi vaikuttaa riittävästi omaan valmistautumiseensa. Laadukkaan toiminnan edellytyksiin (ks. Smith 1994, 25; tämän tutkimuksen luku 4.4) kuuluu ”sopiva materiaali tehtävän työstämiseen”, jolla tulkkauksessa voidaan tarkoittaa tulkin etukäteen saamaa valmistautumismateriaalia. Materiaalikysymys nostetaan tässä esiin siksi, että materiaalin saaminen ei välttämättä ole tulkista tai tulkin työnantajasta kiinni. Jos tulkeilla ei ole tarvittavia välineitä valmistautumisessaan, tulkkauksesta voi puuttua asiantuntevuus (Vuorikoski 1995, 87), jolloin laatu kärsii. Tulkit pyrkivät tavallisesti saamaan puhujilta materiaalia etukäteen, mikä ei kuitenkaan aina onnistu, vaikka puhujan ja tulkin yhteistyön merkitystä laadun saavuttamiseksi on korostettu (ks. Vuorikoski 2004, 88). Monet tutkijat ovat peräänkuuluttaneet lisäksi puhujien ja tulkkiensa sekä muiden tahojen välistä yhteistyötä ja tiedottamista puolin ja toisin (ks. esim. Kalina 2005, 782; Vuorikoski 2004a, 15). Laadukas tulkkauksen pitäisi olla kaikkien tavoitteena (Kalina 2004, 7), minkä vuoksi yhteistyöstä hyötyisivät kaikki. Tulkin työ helpottuisi, kun hän saisi riittävän ajoissa valmistautumistaan helpottavaa materiaalia. Lisäksi yhteistyöllä voitaisiin pyrkiä parantamaan puheiden muotoa ja esittämistapaa, kun kaikki ymmärtäisivät sen olevan viestinnän eduksi.

Koska laatu pitäisi periaatteessa määritellä kussakin tilanteessa aina uudelleen (vrt. Kopczyński 1994, 88) – mitä missäkin tilanteessa on mahdollista saavuttaa ja mikä missäkin tilanteessa nähdään laaduna –, tulee tulkin (ja muidenkin tahojen) huomioida seuraavanlaiset seikat: Puhujien ja vastaanottajien statuksella ja asenteilla on merkitystä (Kopczyński 1994, 88–89). Miten he näkevät laadun ja miten heille tuotetaan laatua? Tulkin olisi hyvä esimerkiksi tietää, mikä on yleisön keskimääräinen tietotaso puhuttavasta aiheesta (vrt. von Essen 2003, 45; tämän tutkimuksen luku 3.3), sillä viestin välittämiseksi vastaanottajille tulkin täytyy joskus lisätä selityksiä tulkkeeseensa.

Tulkin tulisi lisäksi olla tietoinen puhujan intentiosta (esim. informointi, vaikuttaminen) sekä puheyhteisöön kuuluvista vuorovaikutuksen ja tulkkauksen normeista (Kopczynski 1994, 88–89), varsinkin jos lähde- ja kohdetekstien vastaanottajien yhteisöt poikkeavat huomattavasti toisistaan.

4.7 Tulkin tekemät muutokset laadun mittareina

Tulkin tehtäväksi ja tulkkausviestinnän tavoitteeksi on tavallisesti määritelty alkuperäisen viestin merkitysten välittäminen ja niin sanottu saman vaikutuksen luominen (ks. tarkemmin luku 4.2). Tulkki kuitenkin toisinaan muuttaa alkuperäistä viestiä joko tarkoituksella tai tahattomasti. Tässä luvussa käydään läpi, millaisia muutoksia tulkki tulkatessaan saattaa tehdä sekä pohditaan, mitkä muutoksista voisivat olla tulkkauksessa – erityisesti kirjoitustulkkauksessa – jopa toivottavia.

Wadensjö (1998) on keskustelun tulkkauksesta käsittelevässä tutkimuksessaan tuonut esiin, että alkuperäistä puhetta ja tulketta keskenään vertaamalla voidaan havaita eroja sanastossa, kieliopissa sekä syntaksissa (mts. 106). Kirjoitustulkkauksessakin voidaan havaita vastaavanlaisia eroja. Viesti saattaa esimerkiksi kirjakielistyä tai lyhentyä ja sanajärjestys voi muuttua (ks. Tiittula 2006, 176–180; tämän tutkimuksen luku 3.3). Toisaalta kirjakielistyminen saattaa helpottaa tulkkeen lukemista, toisaalta tekstin lyhentäminen voi nopeuttaa tulkkausta.

Tulkki voi lisäksi muuttaa alkuperäistä viestiä kolmella tavalla: jättämällä jotain pois, lisäämällä jotain tai muuttamalla jotain, joka saattaa muuttaa alkuperäisen viestin merkitystä (Barik 1994, 121).

Poistoja on erilaisia ja niiden merkitys tulkkauksen laadun kannalta vaihtelee. Yksi poiston muoto on esimerkiksi yksittäisen sanan tai lyhyen ilmauksen poisjättäminen, jolla ei ole suurta merkitystä (mts. 122–125). Kirjoitustulkkauksessa toiston tai esimerkiksi epäröintiä ilmaisevien sanojen poisjättämisellä ei välttämättä ole kovin suurta merkitystä, varsinkin jos poisto nopeuttaa tulkin työtä ja auttaa pysymään puhujan tahdissa. Tulkin täytyy kuitenkin punnita, mitkä sanat tai ilmaukset voi jättää pois, sillä kaikki poistot eivät ole samanarvoisia.

Toisinaan tulkki voi joutua jättämään pitkiäkin katkelmia pois, mikäli hän ei ymmärrä kuulemaansa tai ei muutoin pysty tulkkaamaan. Tällöin tulkkaukseen syntyy katkoksia ja epäyhteneväisyyksiä. (Barik 1994, 122–125.) Kirjoitustulkkauksessa vastaavanlainen tilanne voisi syntyä, jos tulkki pyrkii tietoisesti tulkkaamaan tiivistäen, mutta ei ymmärrä asiaa riittävän hyvin voidakseen tulkata puheen ydinajatuksat. Ymmärtämiseen liittyvät epäyhteneväisyydet ja katkokset täytyy kuitenkin erottaa alkuperäisen puheen mahdollisista epäloogisuuksista ja puhujan pitämistä tauoista.

Toisinaan tulkki voi joutua jättämään asioita pois, koska hän on jäänyt puhujasta liikaa jälkeä (Barik 1994, 123), sillä jos tulkin muisti kuormittuu liikaa, alkaa tulla virheitä ja poistoja. Kun tulkin kapasiteetti on keskitetty muistamiseen, ei kuuntelemiseen jää enää yhtä lailla kapasiteettia. (Gile 2002, 166.) Tällöin tulkin voi toisinaan olla parasta siirtyä tulkkaamaan sitä kohtaa, jossa puhuja on menossa virheiden ja enempien poistojen välttämiseksi. Lisäksi tulkki voi jättää jotakin pois yhdistelemällä asioita toisiinsa (Barik 1994, 124) eli tekemällä ikään kuin yhteenvedon kuulemastaan (Wadensjö 1998, 106–108). Yhdistelemisessä voi kuitenkin olla vaarana, että viestin merkitys muuttuu (Barik 1994, 124–125). Kirjoitustulkkauksessa asioiden yhdisteleminen voi toisinaan olla välttämätöntä, mutta alkuperäisen viestin merkitys pitäisi säilyttää samana.

Tulkki saattaa myös lisätä tulkatessaan jotakin alkuperäiseen viestiin. Hän saattaa esimerkiksi lisätä alkuperäisen puheen ilmauksiin jonkin täsmentävän elementin (Barik 1994, 125), kuten painokkaan adjektiivin tai adverbien, jolla ei sinänsä ole suurta merkitystä, mutta joka voi hiukan muuttaa viestin sävyä. Tulkki voi lisätä jonkin selityksen (mts. 125) kohtaan, jota tulkkauksen vastaanottajat eivät muutoin ehkä ymmärtäisi. Tällainen lisäys voidaan puolestaan nähdä tulkkauksen laadun kannalta tarkoituksenmukaisena, sillä se palvelee vastaanottajia mutta ei muuta alkuperäistä viestiä.

Lisäksi tulkki saattaa lisätä tulkkeeseen elementtejä, jotka osoittavat asioiden välisiä suhteita (Barik 1994, 126). Tällöin alkuperäisen viestin merkitys muuttuu, jos tulkki rakentaa itse asioiden välille esimerkiksi syy–seuraus-suhteita. Tulkki voi myös pyrkiä – mikäli häneltä on mennyt jokin viestistä ohi – saattamaan lauseet kuitenkin loppuun lisäämällä tulkkeeseen jonkin sopivan ”sulkevan” elementin (mts. 126). Tulkkauksen vastaanottajat saattavatkin pitää epätäydellisiä lauseita ärsyttävänä tekijänä tulkkauksessa (ks. Kopczynski 1994, 92). Kirjoitustulkkauksen suosituksissa (liite 1) neuvotaan käyttämään välimerkkejä, mikä myös puoltaa näkemystä siitä, että lauseet ja virkkeet tulisi saattaa loppuun.

Poistojen ja lisäysten ohella tulkki voi tehdä muitakin muutoksia, joita pidetään eriasteisina virheinä (Barik 1994, 127–132). Pienet semanttiset virheet ovat lähinnä leksikaalisia epätarkkuuksia, jotka eivät poikkea paljon tarkoitetusta merkityksestä (mts. 128). Tällainen epätarkkuus voisi olla esimerkiksi yhdyssanan korvaaminen sen perusosalla (joskin kontekstin perusteella voidaan toisinaan päätellä, mihin perusosalla viitataan), mitä varsinkin kirjoitustulkkauksessa saattaa tapahtua (ks. luku 3.3). Suuret yksittäiset semanttiset virheet puolestaan muuttavat viestin merkitystä (Barik 1994, 128). Monia kirjoitustulkkaukselle tyypillisiä muutoksia, kuten substantiivin korvaaminen pronomiinilla tai lyhenteiden käyttö (ks. tarkemmin esim. Tiittula 2006), ei voida sen sijaan pitää virheinä vaan perusteltuina ratkaisuina, jos viittaussuhteet ovat selvät eikä ymmärtäminen muutosten vuoksi vaikeudu.

Yksittäisten leksikaalisten virheiden ohella tulkki saattaa muuttaa kokonaisia ilmauksia siten, että merkitys voi muuttua eriasteisesti. Pienet muutokset eivät vaikuta paljon, jolloin viestin ydinajatus vielä välittyy. Hiukan merkityksellisempiä ovat muutokset, joiden myötä tulke välittää enää yleisesti alkuperäisen viestin ajatuksen. Toisinaan muutokset voivat johtaa niin suuriin virheisiin, että viestin koko merkitys muuttuu toiseksi. (Barik 1994, 128–129.) Tulkkauksen laatuun vaikuttaa, kuinka paljon ja minkä asteisia virheitä tulkki tekee.

Vaikka suurinta osaa mainituista muutoksista ei voida pitää toivottavina, ovat jotkin tulkin tekemistä muutoksista hyödyllisiä ja mahdollisesti jopa laatua parantavia. Kuitenkin esimerkiksi selittävät lisäykset saattavat hidastaa tulkkausta ja johtaa myöhempisiin poistoihin. Asioiden yhdisteleminen tulkkauksen nopeuttamiseksi voi puolestaan johtaa osin väärin tulkintoihin. Yhden hyödyllisen muutoksen toteuttaminen voi johtaa toiseen, ei-toivottuun muutokseen.

Kirjoitustulkausta tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomata, että tietyt muutokset eivät ole vältettävissä. Lisäksi kirjoitustulkkauksen suosituksissa (liite 1) kehoitetaan muun muassa lisäämään tulkkeeseen joitain elementtejä (vrt. esim. ympäristön äänien tulkkaaminen), joihin ei puhetulkkauksessa tarvitse kiinnittää huomiota. Tulkin tekemien muutosten vaikutuksia laatuun tutkitaan ja arvioidaan myös luvussa 5.3.

5 Kirjoitustulkkauksen laatu ja sen arviointi

Tämän luvun tarkoituksena on kartoittaa millaisilla laatuksiteereillä kirjoitustulkkauksen laatua voidaan arvioida ja mitä niiden avulla laadusta voidaan sanoa. Alaluvussa 5.1 esittelen varsinaisen aineistoni ja kuvailen viestintätilanteet, joissa aineisto on taltioitu. Luvussa 5.2 esittelen tutkimusmenetelmän ja luvussa 5.3 määrittelen ne laatuksiteerit, joita käytän aineistoanalyysissa sekä analysoin aineistoni.

5.1 Aineiston ja tilanteiden kuvaus

Aineisto on kerätty vuosien 2004 ja 2005 aikana ja se on osa kirjoitustulkkausprojektin aineistoa (ks. myös luku 2). Aineisto koostuu kahdessa eri tilaisuudessa – joista toinen on kuuroutuneiden tilaisuus ja toinen kuulevalle yleisölle suunnattu – videoiduista tulkkaustilanteista, puheen litteraatioista sekä tallennetuista kirjoitustulkkkeista. Tutkielmani kannalta oli olennaista saada kahdessa erilaisessa tilanteessa taltioitua aineistoa, sillä erilaiset tilanteet tarjoavat eräänlaisen vertailuasetelman, kun tarkastellaan tilannetekijöiden vaikutuksia tulkkaukseen.

Muun aineiston yhteydessä saamani karkeat litteraatiot tarkensin tutkimuksessa käyttämieni esimerkkien osalta. Olen käyttänyt esimerkeissä Seppäsen (1997, 22–23) puheen merkitsemiseen esittelemiä litterointimerkkejä (ks. liite 3). Aineiston kirjoitustulkkkeet on tallennettu siinä muodossa kuin ne ovat tietokoneelle jääneet. Tulkkien tekemät takaisinotot ja korjaukset eivät siten näy tulkkkeissa, mutta esimerkiksi takaisinottoja voi jossain määrin seurata videotallenteiden avulla. Takaisinottojen systemaattinen tarkastelu ei kuitenkaan ollut tässä tutkielmassa mahdollista, sillä videotallenteiden kuvan laatu vaihtelee siten, ettei muodostuvasta tulkkkeesta saa joka kohdassa selvää. Muodostuva tulke ei ole myöskään koko ajan tallenteilla nähtävissä.

Toinen tilanteista (luvussa 5.3 tilanne A) on osa laajempaa kuuroutuneille suunnattua tilaisuutta, jossa käsitellään eri aiheita. Tilanne koostuu lyhyestä johdantopuheenvuorosta, kahdesta

varsinaisesta esitelmästä sekä kummankin esitelmän jälkeen yleisöstä esitetyistä kysymyksistä sekä kommentteista. Tilanteen kokonaiskesto on noin 40 minuuttia. Analyysiani varten valitsin johdantopuheenvuoron, ensimmäisen esitelmän yleisöstä esitettyine kommentteineen kokonaan (yhteensä noin 20 minuuttia) sekä toisen esitelmän (noin 5 minuuttia) kokonaan.

Tilanteessa on paikalla yksi tulkkipari, joka tulkkaa kuulokkeiden avulla (kaikki puhujat käyttävät mikrofonia) tietokoneelle kirjoittaen. Teksti heijastetaan valkokankaalle, sillä kyseessä on kirjoitustulkkauksen yleistulkkaukset (ks. Laurén 2006; tämän tutkimuksen luku 3.3) – tulkkauspalvelun asiakkaita on useita. Teksti kirjoitetaan valkokankaalle pienaakkosin.

Lyhyessä johdantopuheenvuorossa kerrotaan seuraavan esitelmän aiheesta. Puheenvuoro esitetään erittäin rauhallisella puhenopeudella. Molemmat tilanteen esitelmät käsittelevät tulkkauksen etiikkaa. Ensimmäinen esitelmöitsijä kertoo työryhmänsä etiikkaa koskevien keskustelujen tuloksista sekä valottaa yleensäkin sitä, mistä tulkkauksen etiikassa on kyse. Hänen puhenopeutensa on rauhallinen ja hän seuraa välillä valkokankaalta, miten tulkkaus etenee ja odottaa tulkkiä, mikäli tulkkaus on paljon jäljessä. Hänellä on tukenaan muistiinpanoja, mutta hän esittää puheensa silti hyvin vapaasti. Puheessa on taukoja, johdattelua sekä puhekielisiä piirteitä (esim. *ett me keskeytetään*, ks. esimerkki 5a). Lisäksi puhe on melko väljää; asiaa ei ole pakattu kovin kompakteihin rakenteisiin. Puhe on myös pääosin yleiskielistä – joitakin tulkkaukseen liittyviä käsitteitä, kuten *notemaking-tulkkaus*, siinä kuitenkin esiintyy. Myös mainittua esitelmää koskeva yleisökommentti esitetään varsin rauhallisella tempolla. Siinä on myös lyhyitä taukoja ja puhekielisiä piirteitä.

(5a)

eli (.) meille kaikille tulee joskus kysyttävää luennon pitäjältä. tai tiedotettavaa tulkille ett on pudonnu pois kärryiltä. mikä on se korrekti tapa ett me keskeytetään se puhuja täälä edessä

Toinen esitelmöitsijä kommentoi edellisen esitetystä ja ottaa kantaa käsiteltävään aiheeseen mutta kertoo myös omista kokemuksistaan. Hänen puhetyylinsä on hyvin samanlainen kuin ensimmäisen esitelmöitsijän. Hän puhuu täysin vapaasti ja erittäin rauhallisella tempolla sekä seuraa välillä tulkkausta valkokankaalta. Tulkkausvuorossa oleva tulkki on välillä puhujan kanssa lähes tasatahdissa. Puheessa on myös jonkin verran redundanssia ja puhekielisiä piirteitä.

Toinen aineistoni tilanteista (luvussa 5.3 tilanne B) on osa laajempaa pääasiassa kuulevalle yleisölle tarkoitettua seminaaria, jossa on paikalla yksi kirjoitustulkkausasiakas. Tilanne koostuu johdantopuheenvuorosta, kahdesta luennosta sekä ensimmäistä luentoa koskevista yleisöä esitetyistä kysymyksistä sekä niihin vastaamisesta. Valitsin analyysiani varten kaikki mainitut puheenvuorot, joiden yhteiskesto on noin yksi tunti 18 minuuttia. Johdantopuheenvuoron kesto on noin yksi minuutti, ensimmäisen luennon noin 35 minuuttia, siihen liittyvän kysymys- ja vastausosion noin 5 minuuttia ja toisen luennon noin 37 minuuttia. Jälkimmäisen luennon (luennot ovat eri tallenteilla) videotallenteessa on kohdassa 27:32 katkos, jonka vuoksi osa puheesta on jäänyt pois. Kyseistä katkelmaa ei ole otettu analyysissa huomioon.

Tilanteessa on paikalla yksi tulkkipari, joka tulkaa tietokoneelle kirjoittaen. Tulkeilla ei ole kuulokkeita. Varsinaiset puhujat käyttävät mikrofonia, yleisöstä puheenvuoron esittävät eivät. Teksti tulee näkyville ainoastaan tietokoneruudulle, sillä kyseessä on henkilökohtainen tulkkkaus. Teksti kirjoitetaan suuraakkosin.

Johdantopuheenvuoron esittäjä kertoo tilaisuuden kulusta sekä esittelee lyhyesti mainittujen luentojen pitäjät. Hän puhuu varsin nopeasti. Ensimmäisen tieteellisen luennon aiheena on etnografinen dokumenttielokuva ja -tieto. Luennoitsija käsittelee aihetta kolmen esimerkkitapauksen avulla. Hänellä on jokaisesta esimerkkielokuvasta videomateriaalia ja lisäksi kalvo, jolla kaikki elokuvat on esitelty. Puheessa on paljon nimiä ja käsitteitä. Luennoitsija puhuu nopeasti, tukeutuu välillä papereihinsa, mutta ei kuitenkaan lue niistä suoraan vaan muotoilee sanottavansa melko vapaasti. Puheessa on jonkin verran johdattelua ja puhekielisiä piirteitä, mutta asia esitetään silti melko tiiviinä kokonaisuutena (ks. esimerkki 6a).

(6a)

ja ja (.) laaja-alaisesti aja- ajateltuna, tai se miten mä tän puheenvuoron yhteydessä nyt määrittelen tän etnografisen dokumenttielokuvan=niin se tarkoittaa lähinnä just (.) öö (.) teosta elokuvateosta, joka käsittelee tai tutkii niin sanottuja kulttuurisia toisia. eliä meidän länsimaisesta näkökulmasta jotakin vierasta kulttuuria,

Toinen luennoista jatkuu heti edellisen jälkeen. Luennon aiheena on näytösyhteiskunta ja siihen liittyvä logiikka. Puheessa on paljon nimiä, käsitteitä ja vierasperäisiä sanoja. Luennoitsija käyttää puheensa tukena muutamia kalvoja, joilla on paitsi tekstiä myös kuvia. Luennoitsija puhuu melko nopeasti ja lukee lähes koko tekstin suoraan paperista. Puheessa ei ole juurikaan johdattelua tai redundanssia, vaan siinä on hyvin paljon kompakteja ja raskaita rakenteita, jotka muistuttavat

muodoltaan kirjoitettua kieltä (ks. esimerkki 7a). Joitain merkkejä puhujan epäröinnistä tai pohtimisesta voidaan kuitenkin havaita (*ja ja ja niinku*).

(7a)

miten pitkälle tässä tarpeessa oli sitten kyse pyrkimyksestä poistaa fyysistä tai esteettistä haittaa (.) on pohjana ajatus siitä, että näkyvä pinta (.) on kiinni jossakin joka ei näy jossakin joka on pinnan alla. ja tämä ö problematiikka on yhteydessä näytösyhteiskunnan logiikkaan, jonka itse asiassa vois kiteyttää hyvin yksinkertaseen <ja ja ja> niinku omalla tavallaan selkeään (.) jos kohta paradoksaaliseen muotoon tai lausumaan joka vois kuulua esimerkiksi näin se ja vain se mikä on näkyvää on °olemassa.°

Valitsin yllä mainitut puheenvuorot analyysiin, jotta mukana oli erilaisia puhujia ja puheita sekä mahdollisia viittauksia (saman tilanteen) eri puheenvuoroihin ja jotta oli mahdollista tarkastella, miten tulkit toimivat puhujan vaihtuessa. Valitsin puheenvuorot analyysiin kokonaisuudessaan, koska on mahdollista, että tulkkauksen laadussa tapahtuu muutoksia tulkkauksen keston aikana ja että erilaisia seikkoja ilmenee eri kohdissa tulkkausta.

5.2 Menetelmä

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten kirjoitustulkkauksen laatua voidaan arvioida, millaiset laatukriteerit soveltuvat arviointiin, mitä laadusta voidaan kriteerien avulla sanoa ja millaista laatua voidaan pitää tavoiteltavana.

Tarkoitukseni oli arvioida ja tutkia kirjoitustulkkauksen laatua ulkopuolisen tarkkailijan silmin, sillä tavoitteena oli mahdollisimman objektiivinen näkökulma. Lisäksi siten laadun elementtien ja niiden toteutumisen havaitseminen ja arviointi sekä monien laatuun vaikuttavien tekijöiden huomioiminen oli mahdollista. Tarkkailin aluksi aineistonani olevia kirjoitustulkaustilanteita saadakseni käsityksen siitä, millaisista tilanteista on kyse, millaisia lähdetekstit ja niiden esittämistavat ovat sekä millaisia kohdetekstit ovat (ks. tarkemmin luku 5.1), sillä laadun elementtien havaitseminen edellytti koko tilanteen ja siinä syntyvien tekstien tuntemista. Olennaista onkin, että pelkän tuotteen – tai pelkän prosessin – tarkastelu ei riitä antamaan yleispätevää kuvaa tulkaussuorituksen laadusta (Kalina 2004, 4).

Seuraavaksi tarkkailin erityisesti sitä, millaisista tekijöistä kirjoitustulkkauksen laatu näyttäisi koostuvan eli millaisia laatukriteerejä aineistosta nousi esiin. Vertasin kohdetekstejä eli tulkkeita lähdeteksteihin – paitsi itse puheeseen myös puhujan ei-verbaaliin viestintään. Tarkastelin kohdetekstejä lisäksi itsenäisinä teksteinä – millaisia ne ovat ja miten ne syntyvät (siten kuin se oli videotallenteilta mahdollista) ilman vertailunäkökulmaa lähdeteksteihin. Vertailun ja tarkkailun perusteella esiin nousi seikkoja, jotka ilmensivät tiettyjä laatukriteerejä. Peilasin aineistosta havaitsemiani laatukriteerejä siihen, mitä kirjallisuudessa ja aiemmissa tutkimuksissa (erityisesti simultaanisen konferenssitulkkauksen) on esitetty. Aiemmin esitetyt tulkkauksen laatukriteerit toimivat siten tukena omille havainnoilleni, mutta lisäksi havaitsin aineistosta sellaisia laatukriteerejä, jotka ovat ominaisia ainoastaan kirjoitustulkkaukselle.

Havaitsemieni laadun elementtien perusteella laadin laatukriteeristön. Osa kriteereistä koostui useista elementeistä, jotka ryhmittelin kulloisenkin kriteerin alaluvuiksi. Määrittelin jokaisen kriteerin ja siihen liittyvän osatekijän siten, kuin ne tässä tutkimuksessa ymmärretään. Analysoin ja arvioin kriteerien valossa aineistoni tulkkausta. Ilmensin kriteerejä aineistosta otettujen esimerkkien avulla ja pyrin osoittamaan, mikä merkitys kunkin laatukriteerin toteutumisella on kirjoitustulkkauksen laadun kannalta. Lisäksi pohdin sitä, vaikuttiko aineiston perusteella jokaiseen laatukriteeriin pyrittävän.

Laatua tarkkaillessani otin huomioon myös tilannetekijöiden vaikutuksen laatuun. Vertailin siksi aineistoni kahden eri tilanteen tulkkausta; millaisia eroja nimenomaan tilannetekijöiden vuoksi tulkkausissa on ja millaista laatua erilaisissa tilanteissa voisi pitää tavoiteltavana. Tarkkailin ja kuvailin esimerkkien yhteydessä paitsi sitä, *mitä* jonkin laatukriteerin suhteen on tapahtunut, myös sitä, *miksi*. Pyrin siksi löytämään olennaisimmat laatukriteerit, joista tulisi pitää kiinni jopa muiden kriteerien kustannuksella ja osoittamaan, miksi joistakin laatukriteereistä on toisinaan pakko tinkiä ja mitä sellaiset kriteerit ovat.

5.3 Laatuksriteristö ja analyysi

Tässä luvussa esitellään tutkimuksessa käytettävät laatuksriterit ja analysoidaan tutkimusaineisto. Jokaisella laatuksriterillä on oma alalukunsa, jossa kriteeri ja siihen mahdollisesti liittyvät osatekijät määritellään ja jossa kriteeriä ilmentäviä aineiston esimerkkejä tarkastellaan. Jokaisen kriteerin ja sen osatekijän yhteydessä olevat esimerkit on numeroitu. Numeron perässä oleva kirjain *a* viittaa siihen, että kyseessä on puheen litteraatio ja *b* siihen, että kyseessä on samaista katkelmaa vastaava kirjoitustulke eli kohdeteksti. Tulkkeita ei ole analyysissa kirjoitettu yhtä tiheällä rivinvaihdolla kuin millaisena ne ovat tulkaustilanteessa ilmestyneet valkokankaalle tai tietokoneuudulle. Muutoin tulkkeet on kirjoitettu esimerkeissä siinä muodossa kuin ne on tietokoneelle tallennettu. Esimerkkien yhteydessä mainitaan myös, kummasta aineiston tilanteesta ne ovat (tilanne A tai B, ks. luku 5.1).

Tutkimuksessa käytettävä laatuksriteristö koostuu useista eri kriteereistä, joiden on määrä toimia kirjoitustulkkauksen laadun arvioinnin välineinä. Aineistosta nousseita laatuksritererejä ovat merkityssisällön välittyminen ja tulkkeen luotettavuus, loogisuus ja ymmärrettävyys, luettavuus, tiivistämis- ja lyhentämiskeinojen käyttö, puhujan osoittaminen, puhujan tyylin ja painotusten välittäminen, visuaalisten elementtien huomioiminen, ympäristön ja videoiden äänien tulkaaminen, puhujan korjaaminen sekä tulkkauksen kontrollointi.

5.3.1 Merkityssisällön välittyminen ja tulkkeen luotettavuus

Merkityssisällön välittymisellä ja tulkkeen luotettavuudella tarkoitetaan sitä, voiko tulkkauksen välittämään viestiin luottaa; välittääkö se lähdetekstin eli alkuperäisen puheen kaikki merkitykset muuttumattomina. Muuttumattomuudella ei tarkoiteta kielellistä samuutta tai sanojen tarkkaa toistamista, vaan asiakokonaisuuksien välittämistä ilman merkitysten hämärtymistä tai suoranaisia virheitä. Puhujan epärointiin tai johdatteluun liittyvät semanttisesti lähes tyhjät kielelliset ainekset (ks. tarkemmin Tiittula 1992, 57–61; tämän tutkimuksen luku 3.1) eivät tämän määritelmän mukaan kuulu merkityssisältöön. Kriteeriin liittyvät sen sijaan olennaisesti eriasteiset virheet,

asiantuntevuus sekä vakuuttavuus. Mainittuja kriteerin osatekijöitä käsitellään tarkemmin omissa alaluvuissaan. Kriteerin toteutumista tarkasteltaessa lähde- ja kohdetekstin vertaaminen keskenään on välttämätöntä.

Koska poistot vaikuttavat olennaisesti siihen, miten merkityssisältö välittyy ja kuinka luotettavana tulketta voidaan pitää, käsitellään niitä tässä yhteydessä lyhyesti. Niitä ei kuitenkaan pohdita omassa alaluvussa, sillä ne vaikuttavat moniin muihinkin kriteereihin, kuten loogisuus ja ymmärrettävyys, sekä esimerkiksi virheisiin. Yksinkertaisimmillaan poistolla tarkoitetaan sitä, että jokin sana tai muu laajempi kokonaisuus on jäänyt tulkkeesta pois. Poiston seurauksena osa lähdetekstin viestistä ei välttämättä välity kirjoitustulkausta seuraavalle asiakkaalle, jolloin tulketta ei voida pitää täysin luotettavana. Poistoja on eriasteisia ja ne vaikuttavat tulkkeeseen eri tavoin. Poistot voivat johtaa virheisiin ja merkitysten hämärtymisiin eikä tulketta seuraava välttämättä huomaa poistoja, ellei tulkki osoita niitä siihen tarkoitetuilla merkeillä (---) (lyhenteistä ja symbolien käytöstä tarkemmin: Salmela 2007). Osa poistoista ei sen sijaan vaikuta lainkaan varsinaisen asiasisällön välittymiseen.

Esimerkissä 1 (tilanne A) on jäänyt joitakin yksittäisiä sanoja (esim. *vielä*), puhujan hapuilua (*öö*, *hyvin eri kons-*) sekä kaksi asiakokonaisuutta pois, joista toinen selittää, mitä notemaking-tulkkauksella tarkoitetaan ja toinen kertoo lisätietoa siitä, miten eräässä tilanteessa paikalla ollut toinen kuurosokea seurasi puhetta. Tulke on ymmärrettävä eivätkä poistot häiritse lukemista, mutta osa viestistä jää kuitenkin välittymättä. Puhujan hapuilujen ja puhetta johdattelevan sanan (*vielä*) poisjättäminen nopeuttaa tulkausta ja saattaa helpottaa tulkkeen lukemista ilman, että viestin varsinaisen sisällön välittyminen kärsii. Ilmaisuu on lisäksi hiukan yksinkertaistunut (vrt. *monilla eri konsteilla* -> *eri konsteilla*) yhden sanan poiston vaikutuksesta. Esimerkki osoittaa, että kohtuullisen rauhallisellakin puhenopeudella esitettyä puhetta vaikuttaisi olevan hankala tulkata ilman poistoja, varsinkin jos tulkki on jäämässä puhujasta jälkeen. Poisjätetyt kohdat on lihavoitu esimerkissä.

(1a)

ja sitten oli **vielä** yksi kuvailutulkki, ja sitte tää notemaking-tulkkaus **eli muistiinpanojen teko** (.) ja **öö** tää oli toisella kuurosokealla käytössä ja **hän kuunteli sitten oliko se implantilla vai induktiolla**, eli me kuunneltiin ja nähtiin **hyvin eri kons- monilla** eri konsteilla ja tulkit toimivat parhaansa mukaan.

(1b)

ja sitten oli yksi kuvailu tulkki ja sitten sell note-making tulkkaus ja tämä oli toisella krs käytössä ja eli me kuunneltiin ja nähtiin eri konsteilla ja tulkit toimi parhaasa mukaan

Esimerkissä 2 (tilanne B, nopea puhetempo) tulkkeesta on jäänyt pois eriaisteisia elementtejä. Kyseessä on toisaalta tyypillinen esimerkki siitä, miten puhujan voimakas puhenopeus pakottaa tulkin jättämään alkuperäisestä viestistä toisinaan paljon pois. Toisaalta esimerkki osoittaa, miten paljon puheessa saattaa toisinaan olla redundanssia ja johdattelua, jotka mahdollistavat tiivistämisen ilman, että viestin välittyminen kärsii ratkaisevasti. Tulkki on myös jäämässä katkelman aikana koko ajan puhujasta jälkeen, minkä vuoksi tiivistäminen ja poistot ovat välttämättömiä ratkaisuja. Katkelmasta on jäänyt pois (kohdat lihavoitu) puhujan pohdinnasta ja hapuilusta kertovia elementtejä (*ja tota tota, elikä öö, nää kysy-*), toistoa (esim. *dokumenttielokuvan historiasta tai nimenomaan*) sekä luettelonomaisesta kohdasta viittaus etnografian tieteenalaan. Kuitenkin voidaan havaita, että vaikka sanamääräisesti poistoja on paljon, välittyy katkelman keskeinen sisältö melko onnistuneesti.

(2a)

ja (.) tota tota jos alkaisin esimerkiks siitä että muutama sana dokumenttielokuvan historiasta. tai nimenomaan etnografisen dokumenttielokuvan historiasta, elikä (.) öö ne et- nää kysykyseiset dokumenttielokuvat kytkeytyy muun muassa tutkimusmatkailun historiaan, ja myöskin niinku etnografian ja antropologian tieteenalojen historiaan.

(2b)

ALKAISIN SIITÄ ETTÄ MUUTMA SANA ETNOG.,DOK HISTORIASTA. NE KYTKEYTYY ESIM TUTKIMUSMATKAILUN HISTORIAAN JA ANTROPOLOGISEEN HISTORIAAN.

Esimerkki 2 osoittaa, ettei poistojen merkitystä kirjoitustulkkauksen laadun kannalta voida arvioida sanoja laskemalla etenään silloin, kun merkityssisällön välittyminen ymmärretään edellä kuvatulla tavalla. Poistot eivät siten vaikuta automaattisesti huonontavan laatua. Olennaista on, mitä tulkkeesta on jäänyt pois ja miten poisto vaikuttaa viestin välittymiseen – sekä mitä kannattaa jättää pois.

Poistoja käsitellään jatkossa erilaisten laatuksien ja niiden osatekijöiden yhteydessä. Poistoihin palataan tarkemmin myös luvussa 5.3.4.5, jossa niiden merkitystä pohditaan ennen kaikkea toimivana tiivistämisratkaisuna ajansäästämissä tarkoituksessa.

5.3.1.1 Yksittäiset sanatason virheet

Yksittäisillä sanatason virheillä tarkoitetaan sellaisia merkityksen muutoksia, jotka koskevat lähinnä vain yhtä sanaa, mutta jotka saattavat vaikuttaa myös sanan ympärillä olevan viestin tarkoituksenmukaiseen välittymiseen. Myös yksittäisen sanan poistoa voidaan pitää tällaisena virheenä, mikäli se muuttaa merkitystä. Kirjoitustulkkauksessa vaikuttaa esiintyvän sanatason virheitä etenkin silloin, kun puhetempo on nopea tai puhe esitetään sisältä luettuna. Rauhallisella tempolla vapaasti pidettyjen puheiden tulkkauksessa sanatason virheitä vaikuttaa esiintyvän huomattavasti vähemmän.

Yksi tyypillisistä sanatason virheistä on sellainen, jossa sana on kirjoitusasultaan melko lähellä alkuperäisen viestin tarkoittamaa sanaa, mutta sanan merkitys on kuitenkin muuttunut toiseksi. Esimerkissä 3 (tilanne B) *ymmärtäväisestä* on tullut *ymmärrettävä*. Ongelmalliseksi tällaisen virheen tekee se, että tulkkeen merkitys on sinänsä ymmärrettävä ja toimiva, mutta lähdetekstin tarkoittamaan merkitykseen nähden harhaanjohtava.

(3a)

elikä no nyt jos tätä äskeist näytettä mieltii suhteessa siihen, mitä mä sanoin aikasemmin semmosesta ymmärtäväisestä etäisyydestä,

(3b)

JOS TÄTÄ ÄSKEISTÄNÄYTETTÄ MIETTII SIIHEN MITÄ SANOIN YMMÄRETTÄVÄSTÄ ETÄISYYDESTÄ

Toinen aineistossa esiintyvä melko tyypillinen sanatason virhe koskee vierasperäisiä sanoja.

Esimerkissä 4 (tilanne B) *metafyysisestä* on tullut *metaforinen*. Sekä esimerkissä 3 että esimerkissä 4 puhujan nopea tempo ja puhujasta jälkeen jääminen ovat saattaneet kuormittaa tulkin muistia niin paljon, että sanojen merkitys on muuttunut toiseksi.

(4a)

ajattelin tätä tekoa (.) eräänlaisena metafyysisen kauneusleikkauksen muotona (.) jolloin tietysti Jeesusta vois pitää varhaisena plastiikkakirurgina. ((naurua yleisöstä))

(4b)

AJATTELEN METAFORISENA KAUNEUSLEIKKAUSENA JOLLOIN JEESUSTA VOI PITÄÄ PLASTIIKKAKIRURG...

Sanatason virheitä vaikuttaa syntyvän myös siten, että tulkkauksessa lähdetekstin sanat ovat tavallaan menneet sekaisin tai niistä on siirtynyt aineksia väärään paikkaan ja viestin merkitys on siten muuttunut. Esimerkissä 5 (tilanne B) sana *pohdittu* on korvautunut sanalla *välitetty*.

Lähdetekstissä kyse on ollut siitä, että ei ole pohdittu, miten tiedon *välittäminen* tapahtuu, kun tulkkeessa viesti on muokkaantunut muotoon, ettei ole välitetty, miten se tapahtuu. Myös tämän katkelman kohdalla tulkki on melko paljon puhujaa jäljessä. Vaikuttaa siltä, että virheiden ja sanojen sekaantumisen riski kasvaa merkittävästi, kun puhetempo on nopea ja tulkki jää jälkeen.

(5a)

elikä ei oo pohdittu sitä ett mitä se tiedon välit- miten se tiedon välittäminen tapahtuu, mitkä sen ehdot on ja (.) ja mitä se yleensäki se (.) öö tiedon määrätynlainen tallentaminen tarkoittaa.

(5b)

EI OLE VÄLITETTY MITEN SE TAPAHTUU TAI MITÄ TALLENNUS TARKOITTA.

Yksittäisen sanan poisto saattaa johtaa siihen, että lähdetekstin ilmaisu muuttuu neutraalimmaksi, voimakkaammaksi tai laimeammaksi. Tällaista yksittäistä poistoa ei välttämättä pidetä virheenä, mikäli merkitys ei muutu voimakkaasti tai kokonaan toiseksi. Esimerkissä 6 (tilanne A) ilmaisu *hyvin nopeassa tahdissa* on laimentunut muotoon *nopeassa tahdissa*. Merkityksen muutos ei ole suuri.

(6a)

sillon mä mietin itse sitä että (.) ett jos tulkkauksen saa tosiaan sujumaan noin hyvin (.) että kuurosokeatkin pystyy tällasessa hyvin nopeassa tahdissa (.) pysymään mukana niin sellanen on kyllä todella hyvää tulkausta,

(6b)

silloin mietin että jos tulkkauksen saa sujumaan noin hyvin etät krs:t pyhsty ytäll nopeassa tahdissa pysymään mukaan niin sell on todella hyvää tulkausta

Vaikka tulkkeessa ei esiintyisi täsmälleen samoja sanoja lähdetekstiin verrattuna, ei kyse aina ole virheestä. Sanojen tai ilmaisutapojen muuttuminen toisenlaiseksi voi kertoa tulkin tekemästä viestin ymmärtämisestä ja prosessoinnista, jotka voivat jopa auttaa välttämään virheitä. Esimerkissä 7 (tilanne A) sana *intensiivisesti* on korvautunut sanalla *paljon*. Sanojen merkitysero ei ole kovin suuri; ilmaisu on lähinnä muuttunut neutraalimmaksi. Tulkkeessa käytetty sana on myös huomattavasti lähdetekstin sanaa lyhyempi, mikä saattaa osaltaan selittää valintaa. Viestin merkitys ei ole muuttunut ainakaan niin, että muutosta voitaisiin pitää varsinaisena sanatason virheenä.

(7a)

mull oli täys työ tehdä ke- muistiinpanoja, koska öö vuoronperään me kaikki keskusteltiin hyvin intensiivisesti ja ainakin minä en huomannut kukaan olis pudonnu pois kärryiltä.

(7b)

oli työ tehdä muist.paonoja kun keskusteltiin hyvin paljon ja minä en ainakaan huomannut, että kukaan olis pudonnut pois kärryiltä

5.3.1.2 Asiavirheet

Asiavirheillä tarkoitetaan yksittäisiä sanatason virheitä suurempia merkitysten muutoksia.

Asiavirheiden vuoksi lähdetekstin merkitykset ovat voineet muuttua erilaisiksi tai jopa päinvastaisiksi sekä vaikeasti ymmärrettäviksi. Asiakkaan voi olla vaikeaa tai mahdotonta havaita asiavirheitä. Asiavirheitä vaikuttaa syntyvän erityisesti silloin, kun poistoja tulee paljon ja tulkki joutuu tiivistämään viestiä huomattavasti. Nopea puhetempo, tulkin jääminen puhujasta jälkeen ja kirjoitettua kieltä muistuttavat rakenteet vaikuttaisivat johtavan helpommin asiavirheisiin kuin rauhallisella tempolla ja vapaasti esitetyt puheet. Tilanteessa A taltioiduissa tulkkeissa ei ollut lainkaan määritelmänmukaisia asiavirheitä.

Esimerkin 8 (tilanne B) tulkkeessa on paljon poistoja, minkä vuoksi lähdetekstin katkelman asiasisältö ei välity. Tulkkeesta on jäänyt pois muun muassa tieto siitä, että kyse on tietystä tapahtumasta Markuksen ja Luukkaan evankeliumeissa, joita verrataan Matteuksen versioon. Lisäksi tulkkeeseen on tullut mukaan sellaista ainesta (*elokuvssa*), jota lähdetekstin katkelmassa ei ole. Lähdetekstissä verrataan evankeliumeissa esiintyvän tapahtuman yhdenmukaisuutta ja eroavaisuuksia eikä viitata elokuvaan lainkaan. Sen sijaan esitelmäitsijä on aiemmin puhunut Matteuksen evankeliumiin liittyvästä elokuvasta. Tulkki on tilanteessa lähes jatkuvasti puhujasta jäljessä ja joutunut tiivistämään viestiä erittäin paljon, mikä on johtanut lukuisiin poistoihin. Ongelmaksi on muodostunut se, että asioiden yhdisteleminen toisiinsa on muuttanut lähdetekstin merkitystä ja johtanut asiavirheeseen.

(8a)

tää tapahtuma käydään läpi (.) Markuksen ja Luukkaankin evankeliumissa itse asiassa hämmästyttävän yhdenmukasena tän Matteuksen version kanssa, paitsi yhdessä (.) mielessä ja se on se (.) <jonka Markus ja Luukas> lisäävät tähän tarinaan elikä mitä tapahtuu tämän jälkeen.

(8b)

TÄMÄ KÄYTIIN HÄMMÄSTYTTÄVÄN YHDEN MUKAISENA ELOKUVSSA JOSS
MARKUS JA LUUKAS LISÄÄVÄT TARINAA ELI MITÄ TÄMÄN JÄLK TAPATUU

Esimerkissä 9 (tilanne B) poistot ovat myös johtaneet merkitysten muuttumiseen ja lisäksi katkelman sisältö on muutoinkin välitetty virheellisesti. Katkelman ajatus siitä, että on olemassa tarve poistaa fyysistä tai esteettistä haittaa, on muuttunut poistojen (*miten pitkälle tässä tarpeessa oli sitten kyse pyrkimyksestä poistaa fyysistä tai*) jälkeen muotoon *oniko siinä esteettistä haittaa tai ei*, mikä muuttaa myös kohdan kysymysmäiseksi. Kohta *on pohjana ajatus siitä että* on jäänyt kokonaan pois ja korvautunut muotoon *mutta*, mikä on johtanut asioiden välisten suhteiden muuttumiseen ja ajatuksen vääristymiseen – ajatusta tarkentava sivulause on muuttunut vastakohtaisuutta ilmaisevaksi. Lisäksi katkelman loppu *jossakin joka ei näy jossakin joka on pinnan alla* tarkoittaa, että jokin ei näy, koska se on pinnan alla. Tulkkeen muoto *jossakin joka ei näy pinnana alla* sen sijaan viittaa siihen, että jokin ei näy pinnan alla. Esimerkki osoittaa, että sanamääräisesti jopa hyvin pienet poistot saattavat johtaa merkitysten muuttumiseen.

(9a)

miten pitkälle tässä tarpeessa oli sitten kyse pyrkimyksestä poistaa fyysistä tai esteettistä haittaa (.) on pohjana ajatus siitä, että näkyvä pinta (.) on kiinni jossakin joka ei näy jossakin joka on pinnan alla.

(9b)

ONIKO SIINÄ ESTEETTISTÄ HAITTAA TAI EI MUTTA NÄKYVÄ PINTÄ ONKIINNI
JOSSAKIN JOKA EI NÄY PINNANA ALLA.

Tyypillisiä asiavirheitä esimerkkien 8 ja 9 osoittamien lisäksi ovat sellaiset kohdat, joissa tulke koostuu lähinnä muutamista lähdetekstissä esiintyvistä sanoista tarjoamatta lähdetekstin sisältöä tai lainkaan kokonaista ajatusta. Esimerkissä 10 (tilanne B) lähdetekstin katkelma on rakenteeltaan hyvin kompakti ja tarkkaan strukturoitu kokonaisuus, jossa ei ole juuri puheelle tyypillisiä piirteitä. Jokaisella sanalla on merkitystä ja tarkka, oma paikkansa. Tulke toistaa muutaman sanan (osan samassa ja osan eri muodossa kuin lähdetekstissä) lähdetekstin katkelmasta, mutta se ei tarjoa aineksia ymmärrettävän merkityksen muotoutumiseen saati alkuperäisen viestin tavoittamiseen.

(10a)

tätä kautta suunta johon halu avautuu edelleen, on patologiseksi eli hallitsemattomaksi ja kontrolloimattomaksi muuttunut tarverakenne ja siihen elimellisesti kuuluva toiston mekanismi, jonka seuraukset voivat joh- johtaa joko (.) aa hysteriaan, tai bee neuroosiin.

(10b)

TÄTÄ KAUTTA SUUNTA AVAUTUU PATOLOGISEKSI ELI HALLITSEMATON MEKANISMI JONKA SEURAUS VOI OLLA HYSTERIA TAI NEUROOSI.

Esimerkit 8–10 osoittavat, että asiavirheet vaikuttavat ratkaisevasti merkityssisällön välittymiseen ja tulkkeen luotettavuuteen. Poistot, erilaiset muutokset ja lisäykset sekä pelkkä summittainen sanojen toistaminen saattavat johtaa asiavirheisiin. Tilanteessa B taltioidussa aineistossa esimerkkien kaltaiset asiavirheet toistuvat useita kertoja, mikä vaikuttaa paljon laatukriteerin merkityssisällön välittyminen ja tulkkeen luotettavuus toteutumiseen.

5.3.1.3 Merkitysten hämärtyminen

Merkitysten hämärtymisellä tarkoitetaan kirjoitustulkkauksessa tilannetta, jossa tulke välittää lähdetekstin merkityssisällön osittain mutta jättää sen jossain määrin epäselväksi. Merkitysten hämärtyminen ei ole varsinainen virhe, mutta se saattaa pakottaa tulkkausta seuraavan asiakkaan täydentämään tulkkauksen välittämää viestiä mielessään, jolloin vaarana on, että lähdetekstin merkitys muuttuu ”täydentämisprosessin” seurauksena.

Esimerkissä 11 (tilanne B) on lähdetekstin katkelmasta jäänyt paljon pois. Tulkkeessa ei viitata siihen, mitä Viagran kautta voisi kuvailla (vrt. *parhaiten sitä voisi kuvailla*); objekti on jäänyt kokonaan pois. Lähdetekstin *se*-sanalla viitataan esitelmässä aiemmin mainittuihin ulkonäköön liittyviin hysteriaan ja neuroosiin ja ajatukseen siitä, että vain se mikä on näkyvää, on olemassa. Myös Viagraa tarkemmin määrittävät ilmaisut (*samanrakenteisen ilmiön; paradoksin*) ovat jääneet pois, jotka nekin luovat yhtymäkohtia puheessa edellä esitettyihin seikkoihin. Ydinmerkitys saattaa silti välittyä – että Viagraa voisi käyttää jonkin asian kuvailemisessa. On kuitenkin mahdotonta tietää, kuinka hyvin tulkkeen perusteella katkelma on mahdollista liittää edellä esitettyihin asioihin tai kuinka irralliseksi se jää. Mihin esimerkiksi pelkällä *toisen*-sanalla viitataan?

(11a)

kenties (.) parhaiten sitä voisi kuvailla (.) tai @parhaiten ja parhaiten@ mutta yhden esimerkin kautta sitä voisi kuvailla toisen samanrakenteisen ilmiön (.) eli Viagran paradoksin kautta,

(11b)

KENTIES PARHAITEN VOISI KUVAILLA TOISEN ELI VIAGRAN KAUTTA

Merkitysten hämärtymistä vaikuttaisi tapahtuvan silloin, kun tulkki joutuu tiivistämään viestiä ja poistoja tulee paljon. Tilanteessa B taltioidussa aineistossa merkitykset jäävät epäselviksi useissa kohdissa, kun tilanteen A aineistossa vastaavaa ei voida katsoa tapahtuneen.

5.3.1.4 Asiantuntevuus

Asiantuntevuudella tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin tulkki vaikuttaa tuntevan tulkattavana olevan puheen aiheen ja sisällön. Asiantuntevuus ilmenee erityisesti puheen keskeisten termien ja käsitteiden sekä nimien tulkkaamisessa, ja se vaikuttaa etenkin tulkkeen luotettavuuteen.

Esimerkiksi nimien tulkkaaminen oikein on tärkeää, mikäli asiakas haluaa myöhemmin perehtyä puheen aiheeseen tarkemmin tai kiinnostui jostakin puhujan käyttämästä esimerkistä.

Asiantuntevuutta ei voida tässä arvioida sen perusteella, miten hyvin tulkit ovat valmistautuneet tai millaiset mahdollisuudet heillä on ollut valmistautua toimeksiantoon. Sen sijaan tarkastelun kohteena on, miten asiantuntevuus tai sen puute ilmenee kirjoitustulkkauksessa ja miten se vaikuttaa laatuun.

Esimerkissä 12 (tilanne B) on kyse melko nopeasti sisältä luetusta katkelmasta, jossa on useita asiantuntevuutta edellyttäviä elementtejä. Kaikki nimet (*Situationisti-liikkeestä* (, jolla puhuja tarkoittanee Situationisti-liikettä), *Guy Debord*) ja käsitteet (*näytösyhteiskunta*, *société du spectacle*) ovat jääneet tulkkeesta pois – ainoastaan henkilöön viitataan kohdetekstissä yhdellä määreellä (*yht.kunta aktivisti* vrt. lähdetekstin *Situationisti-liikkeestä tunnettu poliittinen aktivisti*). Kaikkiaan nimi *Guy Debord* esiintyy luennon aikana kahdeksan kertaa, mutta tulkkeesta se on jäänyt joka kohdassa pois. Kyseinen nimi on nähtävillä kalvolla, silloin kun se mainitaan ensimmäisen kerran, mutta asiakas ei välttämättä ole sitä ehtinyt havaita, koska tulkkaus on esimerkikikatkelman kohdassa erittäin paljon puhujaa jäljessä. Lisäksi tulkkeesta ei käy ilmi, että *spektaakkelin näytösyhteiskunta* on nimenomaan käsite ja suomennos poisjätetylle ranskankieliselle käsitteelle. Käsite *näytösyhteiskunta* on kyseisen luennon keskeisimpiä käsitteitä, ja se esiintyy luennon aikana usein, mutta se jää myös usein tulkkeesta pois. Paitsi että nimet ja käsitteet ovat

tuottaneet ongelmia, myös katkelman muu sisältö on jäänyt välittymättä. Kyseessä on lähinnä lähdetekstissä esiintyvien sanojen toistelua, joista on muodostettu ajatus, joka ei vastaa lähdetekstin sisältöä.

(12a)

öö oman otsikkoni ykkös (.) käsité näytösyhteiskunta voisi olla suomennos käsitteelle *société du spectacle* speaktaakkelin yhteiskunta jolla ranskalainen kulttuurikriitikko elokuvantekijä ja niin sanotusta Situanisti-liikkeestä tunnettu poliittinen aktivisti Guy Debord (.) nimitti etenkin Yhdysvalloissa ja läntisessä Euroopassa tapahtuneiden voimakkaiden muutosten seurauksena syntyntä kulttuurimuotoa °kuuskytluvulla°.

(12b)

ENSIMMÄINEN OTSIKKO VOI LIITTYÄ SPEKTAAKKELIN YHTEISKUNTAAN JOSSA YHT.KUNTA AKTIVISTI JOHTI KULT MUOTOA 60 LUVULLA AMERIKASSA.

Myös esimerkeissä 13 ja 14 (tilanne B) esiintyvät nimet ovat luennoitsijan mukaan nähtävillä kalvolla (videotallenteella kalvon tekstistä ei saa selvää). Esimerkissä 13 elokuvaohjaajan nimi *Robert Flaherty* on kuitenkin jäänyt pois, mutta häneen kuitenkin viitataan tulkkeessa *Nanook of the North* -elokuvan ohjaajana (*sitä.l. ohjaajaa*), minkä vuoksi on mahdollista, että asiakas voisi halutessaan selvittää ohjaajan nimen myöhemmin – mikäli hän ei ole sitä kalvolta ehtinyt katsoa. Ohjaajan nimi kuitenkin toistuu (tässä esimerkissä se mainitaan ensimmäisen kerran) useita kertoja, ja luennon kestäessä nimi tulee oikeassa muodossa myös tulkkeessa esiin.

(13a)

mutt >totä n_{oin}< jos lähetään tohon (.) ensimmäiseen. (.) tossa mainittuun elokuvaan, eli Robert Flahertyn *Nanook of the North* -elokuvaan? niin totä (.) se oli jo- jo- nauttii jonkinnäköst klassikon asemaa dokumenttielokuvien kentässä yleensäkin ja totä (.) sitä on myös (.) hmm oikeestaan Robert Flahertyn tän elokuvan ohjaajaa pidetään dokumenttielokuvakentän perustajana. (.) tavallaan,

(13b)

ENSIMMÄINEN ELOKUVA NANOOK OF THE NORTH. SE ON KLASSIKO ELOKUKVAKENTÄSSÄJA SITÄ.L. OHJAAJAA PIDETÄÄN DOK ELOKUVAN PERUSTANA.

Esimerkissä 14 esiintyvät nimet (elokuvaohjaaja *Trinh T. Minh-ha* ja elokuva *Sukunimi Viet etunimi Nam*) ovat menneet kohdetekstissä sekaisin ja ohjaajasta on tullut *kuvaaja Nam*, elokuvan nimi on korvautunut muotoon *tämän*. Luennoitsija puhuu katkelman niin nopeasti, että etenkin ohjaajan nimestä on vaikea saada selvää. Ohjaajan nimeä koskeva virhe toistuu myös myöhemmin (ks. esimerkki 15), vaikka lähdetekstissä nimeä ei enää mainitakaan, vaan siihen viitataan *ohjaaja-*

sanalla. Tulkkeessa ohjaajaan on kuitenkin viitattu pelkällä nimellä, *Nam*. Myös vuosiluku on tulkattu väärin.

(14a)

>ja ja< tää on siis tää Trinh T. Minh-han Sukunimi Viet etunimi Nam -elokuva? joka myöskin on niinku (.) öö vähä kokeellisemman etnografisen dokumenttielokuvan klassikko, sinänsä, tehty vuonna kaheksankyntyheksän?

(14b)

KUVAAJA NAM ON TEHNYT TÄMÄN VUONNA 98.

(15a)

ja ja ohjaaja joka siis on myöskin vietnamilainen mutta Yhdysvalloissa asunut pitkään? niin ei oo tehny niit haastatteluja itse vaan hän on vaan kääntänyt ne öö ranskasta (.) tai nää on alunperin julkastu ranskaks nää haastattelut hän on sitt kääntäny ne englantiin ja käyttäny täss teoksessaan.

(15b)

NÄÄ HAASTATTELUN ON JULKAISTU RANSKAKSI MUTTA NAM ON KÄÄNTÄNYT NE ENGLANNIKSI.

Asiantuntevuuden puute ilmenee nimien, käsitteiden ja termien poistoina, korvaantumisina jollain yleiskielisellä ilmaisulla tai virheinä. Varsinkin usein toistuvien ja keskeisten nimien ja käsitteiden tulkkaaminen olisi laadun kannalta olennaista, sillä ne ovat tärkeä osa merkityssisältöä. Lisäksi hankaluuksia tuottavien nimien ja käsitteiden yhteydessä myös muun viestin tulkkaaminen vaikuttaa aiheuttavan ongelmia, vaikka tulkit pyrkivät etenkin nimiä korvaaviin ratkaisuihin, mitä voidaan pitää toivottavana keinona välttää virheitä.

Käsitteiden, termien ja nimien tuttuus sekä niiden määrä saattavat vaikuttaa siihen, onnistuuko niiden välittäminen tulkkaustilanteessa. Tilanteessa B oli paljon nimiä ja käsitteitä, joiden tulkkaaminen vaikutti aiheuttavan toistuvasti ongelmia. Sen sijaan tilanteessa A nimiä ja käsitteitä ei juuri ollut, paitsi tilanteen toisessa esitelmässä esiintyi käsite *notemaking-tulkkaus* (ks. esimerkki 1), joka välittyi oikeassa muodossa tulkkeessa ja joka oli kirjoitustulkille todennäköisesti entuudestaan tuttu.

5.3.1.5 Vakuuttavuus

Käsitys tulkkauksen vakuuttavuudesta liittyy ennen kaikkea tulkkeen luotettavuuteen. Vakuuttavuudella tarkoitetaan sellaista vaikutelmaa, että tulkkaus on välittänyt lähdetekstin merkityssisällön luotettavasti ja virheettösti. Mikäli kohdeteksti koostuu ymmärrettävistä ja loppuun asti viedyistä ajatuksista (virkkeistä), saatetaan tulkkausta pitää vakuuttavana. Sen sijaan keskeneräisiksi jääneiltä tuntuvat ajatukset voivat heikentää tunnetta tulkkauksen vakuuttavuudesta, mutta ne saattavat olla seurausta myöskin lähdetekstistä tai tavasta esittää sitä.

Esimerkki 16 (tilanne B) on osoitus siitä, miten tulkkaus antaa vakuuttavan vaikutelman välittämättä lähdetekstin viestiä. Katkelman alkuosan merkitys välittyy tulkkeessa, vaikka viesti on hiukan tiivistynyt. *Elikä perusmallissa on jäänyt pois ja ilmaisu ja tällä tavalla saavuttaa menestystä tyttöjen keskuudessa* on korvautunut lyhyempään muotoon *ja saavuttaa tyttöjen ihailua*, jonka merkitys on lähellä lähdetekstin merkitystä. Katkelman loppuosa on muuttunut tulkkeessa. Lähdetekstissä puhutaan julkisuuskuvan aurasta, kun taas tulkkeessa katkelman alkuosan Brad Pittiin liittyvää ajatusta on jatkettu *Britney Spearsiksi jotta pojat haluaa häntä*. Virke on viety loppuun ja on saatu aikaan toimiva ajatus, minkä vuoksi asiakkaan voi olla mahdotonta tietää, että tulkkauksen välittämä ajatus ei ole sama kuin lähdetekstin. Tilanne on ongelmallinen, koska tulkki on joutunut tiivistämään viestiä paljon. Jos tulkki ei pysty välittämään jotakin lähdetekstin viestiä kokonaisuudessaan saattaa seurauksena olla joko vaillinaisen ajatuksen tulkkaaminen tai esimerkinkaltainen ajatuksen loppuunvieminen.

(16a)

elikä perusmallissa poika haluaa tulla Brad Pittin näköiseksi ja tällä tavalla saavuttaa menestystä tyttöjen keskuudessa. (.) tai tyttö haluaa tulla Britney Spearsin näköiseksi ja tällä tavalla saavuttaa edes jossain määrin ((yskintää yleisössä)) välittömän kosketuksen ihailemalleen tähdelle mahdollisen julkisuuskuvan auran. (.) kuten voisi sanoa,

(16b)

POIKA HALUAA TULLA BRAD PITTIN NÄKÖISEKSI JA SAAVUTTAÄ TYTTÖJEN IHAILUA TYTTÖ BRITNEY SPEARSIKSI JOTTA POJAT HALUAA HÄNTÄ.

Esimerkissä 17 (tilanne B) on edellistä selvemmin kyse varsinaisesta virheestä, vaikka siinäkin kohdeteksti välittää kokonaisen ja sinänsä ymmärrettävän ajatuksen. Vaikka katkelman alusta on jäänyt pois valhetta tarkemmin määrittävä kohta *ja tämä onkin yhdentyneen spektaakkelin kenties*

tehokkaimmin myyvä, olennaisempaa on sanojen *vain hieman* poisto. Lähdetekstin mukaan on valhe, että katsojina olemme vain hieman vähemmän kuin ohjelmissa esiintyvät – puhuja painottaa erityisesti sanaa *hieman* – kun tulkkeen mukaan se on valhe, että katsojina olemme vähemmän kuin ohjelmissa esiintyvät. Merkitys on muuttunut lähes päinvastaiseksi.

(17a)

ja tämä onkin yhdentyneen speaktaakelin kenties tehokkaimmin myyvä valhe, (.) että ollessamme näiden ohjelmien katsojia olemme vain hieman vähemmän, (.) olemme tyytyneet vain hieman vähempään kuin ne jotka näissä ohjelmissa esiintyvät.

(17b)

SEON VALHE KUN SANOTAAN ETTÄ OLEMME KATSOJINA VÄHEMMÄN KUIN NE JOTKA ESIINTYVÄT.

Vakuuttavuutta voi heikentää epälooginen ...-merkkien käyttö (ks. myös välimerkkien ja symbolien käytöstä tiivistämis- ja lyhentämisratkaisuna, luku 5.3.4.3). Vaikka merkeillä tulisi viitata puhujan taukoihin, vaikuttaisi etenkin tilanteessa B niitä käytettävän myös silloin, kun jotakin jää tulkkaamatta. Kuitenkin merkkejä on käytetty molemmat tarkoitukset huomioon ottaen myös tarpeettomasti, vaikka mitään ei olisikaan jäänyt pois (ks. esimerkki 4 -> *plastiikkakirg...*). Toisaalta merkeillä on voitu viitata puhujan epäröintiin, joka mainittua esimerkkiä seuraa. Kuitenkin koska esimerkin ajatuksen olisi voinut saattaa tulkkeessa päätökseen, on mahdollista, että ...-merkit antavat sen vaikutelman, että jotakin kyseiseen katkelmaan liittyvää on jätetty tulkkaamatta.

Vaikka tulke vaikuttaisi vakuuttavalta, ei se välttämättä aina välitä lähdetekstin kaikkia merkityksiä (ks. myös esimerkki 1). Tulke saattaa myös välittää erilaisen tai kokonaan väärän viestin alkuperäiseen verrattuna. Vaikka tulke välittäisikin lähdetekstin merkityssisällön, saattavat tulkin tekemät (tarpeettomat) ratkaisut heikentää vakuuttavuutta ja siten vaikutelmaa siitä, että tulke olisi luotettava.

5.3.2 Loogisuus ja ymmärrettävyys

Tulkkeen loogisuuden ja ymmärrettävyyden voidaan nähdä koostuvan kahdesta eri tekijästä. Ensimmäinen tekijöistä liittyy asioiden välisten suhteiden tarkasteluun – ovatko esimerkiksi syy–seuraus-suhteet, rinnastukset ja vastakohtaisuudet selviä ja ymmärrettäviä ja vastaavatko ne lähdetekstin tarkoittamia suhteita tai jäävätkö ajatukset toisistaan irrallisiksi. Toinen tekijöistä liittyy puolestaan pronomini viittausten toimivuuteen. Olennaista on pohtia, joutuuko asiakas rakentamaan siltoja luodakseen ajatusten välille (loogisia) yhteyksiä tai miettimään, mihin milläkin pronominilla viitataan.

Kriteerin toteutumista tulee arvioida paitsi tarkastelemalla tulketta intratekstuaalisesti eli omana kokonaisuutenaan (vrt. Shlesinger 1997, 128) myös vertaamalla tulketta lähdetekstiin, sillä mahdolliset epäloogisuudet ja viittaussuhdeongelmat eivät välttämättä ole syntyneet tulkkausprosessissa, vaan ne voivat olla peräisin myös lähdetekstistä.

Asioiden väliset suhteet voivat muuttua epäselviksi tai kokonaan toisenlaisiksi poistojen ja konjunktoiden muutosten vuoksi. Esimerkissä 9 (tilanne B) tarkentava sivulause on lähdetekstissä alkanut sanalla *että*, kun taas tulkkeessa konjunktio on muuttunut vastakohtaisuutta ilmaisevaksi *mutta*-sanaksi. Tulkkeessa on myös poistoja, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, että lauseiden välinen suhde ei vaikuta loogiselta ja on hankalasti ymmärrettävä.

Toisinaan tulkkeen välittämät ajatukset saattavat jäädä irrallisiksi ilman selvää viittausta edellä esitettyyn tai tulevaan, usein poistojen vuoksi, jolloin tulkkeen loogisuus ja ymmärrettävyys kärsivät. Esimerkissä 18 (tilanne B) luennoitsija esittää kysymyksen, johon hän tulee myöhemmin vastaamaan. Hän on myös puhunut katkelmassa esiintyvistä tarpeista aiemmin (vrt. *tämä tarve*). Tulkkeessa viesti on muuttunut kysymyksestä toteamukseksi eikä tulkkeessa osoiteta, että kyse on tietystä jo mainitusta tarpeesta. Siksi tulke jää irralliseksi kokonaisuudeksi, mikä voi heikentää tulkkeen ymmärrettävyyttä. Lisäksi asioiden välinen suhde on muuttunut, sillä lähdetekstin ilmaus *yrittämällä korjata* on korvautunut muotoon *ja korjata*. Lähdetekstin mukaan ulkonäköä parannettaisiin tekemällä tiettyjä asioita kun taas tulkkeessa ulkonäön parantaminen ja näkyvien vikojen korjaaminen – eli tekeminen – ovat ikään kuin lyhyen luettelon kaksi eri osaa.

(18a)

noh (.) mitä on tämä tarve parantaa ulkonäk^öä pⁱntaa yrittämällä korjata siinä olemassa olevia eli näkyviä vikoja.

(18b)

TARVE PARANTAA ULKONÄKÖÄ, PINTAA JA KORJATA NÄKYVIÄ VIKOJA.

Pronomineilla voidaan viitata lyhyesti eri tarkoitteisiin. Kirjoitustulkkauksessa niiden avulla voidaan tiivistää viestiä ja säästää aikaa (ks. myös luku 5.3.4). Pronominiviittausten täytyy toimia, jotta viesti on mahdollista ymmärtää. Esimerkissä 19 (tilanne A) esitelmöitsijä puhuu etiikan määritelmästä ja toistaa sanan *eti(i)kka* useasti. Tulkki on korvannut kerran sanan *etikasta* pronomiinilla *siitä*. Viittaus on ymmärrettävä ja toimiva.

(19a)

mä olin (.) mukana semmosessa viikonlopun tapahtumassa jossa mⁱetittiin vähän tätä tulkkauksen etikkaa. (.) ja (.) kun tota etikasta puhutaan he he etⁱ:kasta puhutaan e(h)i etikasta he he niin tota määritelmä vois (.) vähän sitä se- selittää, eli (.) se on tietynlaista öö arvomaaⁱlmaa on moraali etiikka ja arvot (.) ja sitten on tietysti nää työ- öö säännöt esimerkiks tulkkauksessa jotka ohjaa meidän toimintaa.

(19b)

mä olin mukana sell vkonlopun tapahtumassa, missä mietittiin tätä tulkkauksen etiikkaa ja .. kun siitä puhutaan niin . etIkkasta.. puhutaan ei etikasta niin määritelmä voisi sitä selittää vähän , eli se on .. tietynlaista... arvomaaⁱlmaa , moraali , etiikka ja arvot ja sitten on työ^säännöt, esim tulkkauksesa mitkä ohjaa meidän toimintaa,

Toisinaan pronominiⁿien käyttö voi kuitenkin aiheuttaa epäselviä viittauksia. Esimerkissä 20 (tilanne B) aivan katkelman lopussa on pronomini *se (niin (.) se on tota oikeestaan tän (.) elokuvan suurin (.) °niin tota° (.) tavoite)*. Ei ole välttämättä selvää, mihin puhuja pronomiinilla viittaa – mikä on elokuvan suurin tavoite. Viitataanko pronomiinilla koko edellä esitettyyn katkelmaan vai ainoastaan kohtaan *ihmisten henkilökohtaista materiaalia mihin ohjataan niinku tiedon mahdollisuus?* Koska lähdetekstin viittaussuhde ei ole yksiselitteinen, ei tulkkeessa olevaa viittaussuhdeongelmaa voida pitää yksinomaan tulkkausprosessissa syntyneenä. Kuitenkin tulkkeesta on jäänyt katkelman alusta joitakin kohtia sekä edellä mainittu kohta kokonaan pois, minkä vuoksi asiakkaalle ei jää mahdollisuutta pohtia itse, mitä puhuja pitää elokuvan suurimpana tavoitteena. Tulkkeen viimeinen lause *ja se on tän elokuvan suuren tavoite* jää irralliseksi.

(20a)

elikä ku- kuvarajauksella esimerkiksi j^o näytetään se ett mikä mikä jää ulkopuolelle, ja mistä me ei koskaan tiedetä mut^ta mikä joka kuitenkin vaikuttaa siihen (.) siihen kuvaan? ja ääniin=ja myöskin

tässä (.) siinä kes- keskipätkällä missä oli mustavalkost kuvamateriaalia niin kuulitte öö sananparsia esimerkiksi ja sanontoja ja tällaisia joita niinku yleensä ei ei edes pidetä tavallaan niinku autenttisine tiedonlähteinä, eli tämmöstä niinku ihmisten henkilökohtaista materiaalia mihin ohjataan niinku tiedon mahdollisuus, niin (.) se on tota oikeestaan tän (.) elokuvan suurin (.) °niin tota° (.) tavoite ehkä vois sanoa? ((puhujalla laittaa sanan *autenttisine* lainausmerkkeihin sormilla tekemillään eleillä))

(20b)

JAA KUVARAJAUKSELLA NÄYTETÄN SE MIKÄ JÄÄ ULKOPUOLELLE MISTÄ EI TIEDÄ MMUTTA JOKA VAIKUTTAA KUVAA. KESKIVAIHEILLE KUULITTE SANANPARSIA JA SANONTOJA JOKA EI PIDETÄ AUTENTTISINA TIEDONLÄHTEINÄ. JAA SE ON TÄN ELOKUVAN SUUREN TAVOITE.

Tulketta voidaan pitää loogisena ja ymmärrettävänä, kun asioiden väliset suhteet ovat selvät, ajatus etenee loogisesti ja pronomini viittaukset ovat toimivia. Tilanteessa A taltioidussa aineistossa ei ollut juurikaan viittausongelmia tai epäloogisuuksia, mutta tilanteessa B niitä oli erittäin paljon. Vaikuttaisi siltä, että kun tulkki joutuu tekemään paljon poistoja, viestin merkitykset jäävät usein irrallisiksi, ajatukset eivät etene loogisesti ja asiakas voi joutua rakentamaan asioiden välille siltoja ymmärtääkseen viestin. Ongelmia syntyy myös silloin, kun lähdetekstissä esiintyvät viittaukset eivät ole selvät.

5.3.3 Luettavuus

Luettavuudella tarkoitetaan sitä, miten vaivatonta tulkkeen lukeminen on – onko teksti helposti hahmotettavissa. Vaikka luettavuuteen voivat vaikuttaa hyvin monet erilaiset tekijät, on se tässä erotettu kriteeriksi, johon vaikuttavat lähinnä tulkkeen visuaalinen asu, kirjoitus- ja kielioppivirheet sekä se, miten tulke päättyy siihen muotoon, joka lopulta jää tietokoneruudulle tai valkokankaalle. Tässä tutkimuksessa luettavuus nähdään siten koostuvan kolmesta tekijästä, jotka käsitellään omissa alaluvuissaan. Näitä tekijöitä ovat tulkkeen jaksottaminen, kirjoitus- ja kielioppivirheet sekä tulkkeen korjaaminen, joihin myös kirjoitustulkkauksen suosituksissa viitataan. Osa tekijöistä heikentää luettavuutta, osalla sitä voidaan parantaa.

5.3.3.1 Tulkkeen jaksottaminen

Jotta tulketta olisi helppo lukea, tulisi sen olla selkeästi jaksotettu, vaikka tekstiä poistuu tietokoneruudulta tai valkokankaalta samalla kun sinne ilmestyy uutta tekstiä. Jaksottamisella tarkoitetaan tekstin asettelua ja keinoja osoittaa esimerkiksi lause- ja virkerajoja. Puhutun kielen lausemaisuuksia tulisi ilmentää tulkkeessa kirjoitetun kielen keinoin, kuten välimerkein. Jaksottamalla tulketta voidaan asiakkaalle myös tarjota esimerkiksi tieto siitä, että puhuja siirtyy uuteen asiaan. Kirjoitustulkkauksen suosituksissa (ks. liite 1) kehoitetaan käyttämään välimerkkejä sekä tavallista useammin rivinvaihtoa luettavuuden lisäämiseksi. Lisäksi aineiston perusteella voidaan todeta, että tulkit pyrkivät jaksottamaan tulketta jonkin verran myös kappalejaon avulla, mikä lisää tekstin väljyyttä ja helpottaa lukemista. Jaksottamiseen käytettyjä keinoja ovat siten kappalejaot, rivinvaihdot ja välimerkkien lisääminen (välimerkkien käyttöön ei palata enää kielioppivirheitä käsittelevässä luvussa 5.3.3.2). Lisäksi tekstin väljyyttä lisää se, ettei tavutusta käytetä, vaan tietokoneen annetaan siirtää sana automaattisesti seuraavalle riville.

Kappalejako on käytetty molemmissa tilanteissa taltioiduissa tulkkeissa aina puhujan vaihtuessa, tilanteessa A myös muulloin. Esimerkissä 21 (tilanne A) tulketta on jaksotettu monin eri keinoin. Katkelma on jaksotettu kolmeksi kappaleeksi, mikä tekee tekstistä väljän ja helposti hahmotettavan. Etenkin viimeisen kappaleen erottaminen muusta tekstistä (*tulkinkäytt. ammattiatiaoa...*) auttaa hahmottamaan, että puhuja siirtyy uuteen asiaan, materiaalin lähettämisestä tulkin tilaamiseen. Puhuja pitää ennen tulkin tilaamisasiaan siirtymistään huomattavan pitkän tauon (neljä sekuntia), minkä osoituksena jälkimmäinen kappalejako saattaa myös toimia – joskin puhujan tauon osoittamisena tulisi käyttää ...-merkkejä. Tulkkeessa on erotettu kirjoitetun kielen käytänteiden mukaisesti lauseet ja luettelon osat toisistaan (*taloyhtiön ptk, esityslistat tai t tai muut semmoiset*) pilkuilla ja kaksi ensimmäistä virkettä on päätetty pisteeseen. Lisäksi viimeisen kappaleen kaksi virkettä on erotettu toisistaan paitsi pisteellä, myös ylimääräisellä rivinvaihdolla.

(21a)

jos me saadaan ennakkomateriaali olis kohteliasta lähettää tulkille etukäteen, esimerkiksi (.) taloyhtiön pöytäkirjat olis hyvä vaikka laittaa toi etukäteen tai ne esityslistat öö jos menee opiskelemaan jotain niinku mä oon aatekoota opiskellu niin mä oon lähettäny vähän materiaali et oudot käsitteet tulee tulkille ennakkoon tutuks kun on saanu sitä materiaalia. (4.0) ja sitte tietysti tulkinkäyttäjän ammattitaitoo on se et tota tietää minkä tulkin tilaa. (.) £ja voia itse sanoo kantapään kautta ett pistää YLÖS minkä tulkin tilaa.£ ((puhuja osoittaa kädellään sanan *toi* kohdalla tulkkien pöytää))

(21b)

jos saadaan materiaalia, olis kohteliasta lähettää tulkille etukäteen, tai

esim. taloyhtiön ptk, esityslistat tai t tai muut semmoiset, pitäis lähettää tulkille etukätene, että oudut käsitteet tulis tutuksi.

tulkinkäytt. ammattitaitoa on se, että tietää minkä tun lkin tilaa.
pistettä ylös, minkä tulkin tilaa

Tulketta ei kuitenkaan vaikuttaisi jaksotettavan koko ajan yhtä paljon ja samoja periaatteita noudattaen kuin esimerkissä 21. Vähintäänkin yhtä tyypilliseltä (etenkin tilanteessa A) vaikuttaisi tapa yhdistellä lauseita ja virkkeitä toisiinsa ja-sanalla välimerkkien sijaan, jolloin myöskään kappalejakoja tai ylimääräisiä rivinvaihtoja ei käytetä. Rungas ja-sanojen käyttö mainituissa tarkoituksessa antaa vaikutelman virkkeiden päättymättömyydestä, mikä tosin toisinaan saattaa olla seurausta lähdetekstistä. Kuitenkin esimerkin 22 (tilanne A) tulkkeessa on kolme ja-sanaa enemmän kuin lähdetekstissä. Koko katkelma on yhdistetty edelliseen ja-sanalla (*ja mä jälkeinpäin*), minkä lisäksi sanaa on käytetty kahdessa muussakin kohdassa virkkeitä toisiinsa yhdistämässä (vrt. lähdetekstin *pysyttiin tässä keskustelussa mukana, vuoropuhelu oli paljon -> pysyttiin tässä keskustelussa mukana ja vuoropuhelua oli paljonh sekä ainakin minä en huomannut kukaan olis pudonnu pois kärryiltä (.) silloin mä mietin -> minä en ainakaan huomannut, että kukaan olis pudonnut pois kärryiltä ja silloin mietin*). Asiakokonaisuuksien hahmottaminen saattaa vaikeutua, kun välimerkit eivät ole viestimässä asiakkaalle puheen lausemaisuudesta. Paitsi että välimerkkejä on korvattu ja-sanalla, on niitä jäänyt muutoinkin pää- ja sivulauseiden väleistä pois, minkä vuoksi tekstin luettavuus hankaloituu (vrt. esimerkiksi kohta *silloin mietin että jos tulkkauksen saa sujumaan noin hyvin etät krs:t pyhsty ytäll nopeessa tahdissa pysytään mukaan niin sell on todella hyvää tulkkausta ja sell pitäisi pyrkiä*, jossa kahta että-lausetta ei ole erotettu pilkulla päälauseesta eikä toisistaan).

(22a)

mä jälkeinpäin hämmästelín sitä miten hyvin me kaikki pysyttiin tässä keskustelussa mukana, vuoropuhelu oli paljon ja mulla oli täys työ tehdä ki- muistiinpanoja koska öö vuoronperään me kaikki keskusteltiin hyvin intensiivisesti. ja ainakin minä en huomannut kukaan olis pudonnu pois kärryiltä (.) silloin mä mietin itse sitä että ett jos tulkkauksen saa tosiaan sujumaan noin hyvin että kuurosokeatkin pystyy tällasessa hyvin nopeassa tahdissa (.) pysymään mukana niin sellanen on kyllä todella hyvää tulkkausta ja semmoseen pitäs pyrkiä.

(22b)

ja mä jälkeinpäin hämmästelín sitä miten hyvin me pysyttiin tässä keskustelussa mukana ja vuoropuhelua oli paljon ja oli työ tehdä muist.paonoja kun keskusteltiin hyvin paljon ja minä en ainakaan huomannut, että kukaan olis pudonnut pois kärryiltä ja silloin mietin että jos tulkkauksen saa sujumaan noin hyvin että krs:t pyhsty ytäll nopeassa tahdissa pysytään mukaan niin sell on todella hyvää tulkkausta ja sell pitäisi pyrkiä.

Tilanteessa B tulketta on jaksotettu pääasiassa pisteiden ja jonkin verran rivinvaihdon avulla.

Kappalejako on käytetty lähinnä vain osoittamaan, että puhuja vaihtuu. Välimerkkien käytön tarve vaikuttaisi korostuvan tulkattaessa silloin, kun puhe on muodoltaan kirjoitetun kielen kaltaista (kuten tilanteen B jälkimmäinen luento). Välimerkkien paikat ovat kirjoitetun kielen kaltaisissa puheissa lisäksi selvästi osoitettavissa. Esimerkin 23 (tilanne B) lähdetekstissä on kyseiselle luennolle tyypillinen melko kompleksinen virke, jossa on kiilalause *jonka edustajina olivat erilaiset diktatuurit äärimmillään kommunistinen ja fasistinen*. Tällaisen virkkeen lukeminen ja sen myötä ymmärtäminen ilman välimerkkejä voisi olla hankalaa. Tulkkeessa kiilalausesta *missä edustajina oli diktatuurit* ei ole erotettu päälauseesta pilkuilla. Vaikka tulke on tiivistynyt ja siitä on jäänyt kohta *kommunistinen ja fasistinen* pois, on virke silti melko monimutkainen luettava ilman kirjoitettua kieleen kuuluvia välimerkkejä. Tilanteen B tulkkeissa vastaavanlaisia virkkeitä esiintyy paljon.

(23a)

keskítetyssä spektaakkelissa jonka edustajina olivat erilaiset diktatuurit äärimmillään kommunistinen ja fasistinen, (.) suurin osa ympäröivää yhteiskuntaa pystyi vielä eri tavoin pakenemaan sitä.

(23b)

KESKITETYSSÄ SPEKTAAKKELISSA MISSÄ EDUSTIJANA OLI DIKTATUURIT SUURIN OSA YHT.KUNTAA PYSTYY PAKENEMAAN.

Tulkkeen jaksottamisella voidaan lisätä luettavuutta, kun taas esimerkiksi välimerkkien poisjättäminen saattaa vaikeuttaa lukemista ja jopa viestin ymmärtämistä. Vaikuttaisi siltä, että tulkkeen jaksottamiskeinoja ei käytetä johdonmukaisesti vaan käytänteet vaihtelevat jopa yhden tulkkaustilanteen aikana. Siten tulkkeen luettavuus saattaa vaihdella tulkkaustilanteen aikana.

Lisäksi jaksottamiskeinoja on käytetty enemmän ja monipuolisemmin tilanteessa A, jossa myös itse puhe on väljempää kuin tilanteessa B.

5.3.3.2 Kirjoitus- ja kielioppivirheet

Kirjoitus- ja kielioppivirheiden vaikutusta tulkkeen luettavuuteen ei ole helppo arvioida. Monet kirjoitusvirheet saattavat jäädä usein huomaamatta, eivätkä ne silloin hidasta tai vaikeuta lukemista. Monilla kielioppivirheillä ei välttämättä ole mitään vaikutusta luettavuuteen, vaikka simultaanisen konferenssitulkkauksen tutkimuksen kentässä kieliopin oikeellisuuden merkitys tulkkauksen laadulle onkin noussut esiin. Koska kirjoitustulkkauksessa kirjoitusnopeus on suuri, kirjoitusvirheitä syntyy paljon, ja viestiä tiivistettäessä kieliopin oikeellisuus saattaa kärsiä. Toisaalta tulkattavana olevassa puheessa saattaa esiintyä kohtia, jotka voidaan nähdä ainakin kirjoitetussa kielessä kielioppivirheinä ja jotka voivat siirtyä sellaisenaan tulkkeeseen (vrt. esimerkiksi monikkokongruenssin jääminen pois: *he toimii* -> *he toimii*). Tällaiset kielioppivirheet toisinaan myös korjaantuvat tulkkeessa (vrt. monikkokongruenssin ilmaiseminen: *molemmat voi* -> *molemmat voivat*), mikä saattaa lisätä luettavuutta. On kuitenkin huomattava, että sitä, mikä kirjoitetussa kielessä saatetaan vielä nähdä kielioppivirheenä, ei ehkä välttämättä pidetä puhutussa kielessä virheenä tai poikkeavana muotona (vrt. Hakulinen 2002). Monet puheessa käytettävät muodot voivat lisäksi vallata alaa myös kirjoitetussa kielessä (mts.). Puhujan tyyli saattaa myös jäädä jossain määrin välittymättä, jos tulkki korjaa puhujaa (ks. myös luvut 5.3.6 ja 5.3.9).

Kirjoitusvirheet saattavat olla merkityksellisiä silloin, kun niitä on häiritsevän paljon ja ne vaikeuttavat lukemista ja viestin ymmärtämistä. Esimerkin 21 tulkkeessa on useita kirjoitusvirheitä (esim. *etukätene*, *oudut*, *tutuksi*, *ammattiatiaoa*, *tun lkin*), jotka saattavat hidastaa lukemista ja häiritä tulkkeen seuraamista, mutta joiden myötä viesti tuskin jää välittymättä. Vaikka kirjoitusvirheitä esiintyy kirjoitustulkkeissa kaiken kaikkiaan paljon, vaikuttaisi kuitenkin melko poikkeukselliselta, että niitä olisi mainitun esimerkin tapaan lähes joka toisessa sanassa samassa virkkeessä tai lyhyessä tekstikatkelmassa.

Ongelmallisiksi kirjoitusvirheet muodostuvat silloin, kun viestin välittyminen vaarantuu tai asiakas joutuu ponnistelemaan lukeakseen kirjoitusvirheen tai -virheitä sisältävän katkelman ”oikein”.

Esimerkissä 24 (tilanne B) lähdetekstin merkityssisältö on välittynyt tulkkeeseen – ainoa muutos on ilmaisun *joihinkin toisiin* muuttuminen lyhyempään ilmaisuun *muihin*. Kirjoitusvirhe *sisältöihine i muihin*, on varsin pieni, mutta se saattaa vaikeuttaa lukemista. Ei-sanalla on olennainen osa katkelman merkityssisällössä. Esimerkki osoittaa, että tulkkeessa sana voi hiukan hukkaa kirjoitusvirheen vuoksi.

(24a)

hän sijoittaa juuri noihin kuviin ääniin koosteisiin ja sisältöihin (.) ei joihinkin toisiin

(24b)

HÄN SIJOITTA JUURI NOIHIN KUVIIN ÄÄNIIN KOOSTEISIIN JA SISÄLTÖIHINE I MUIHIN.

Esimerkissä 21 on lukuisten kirjoitusvirheiden joukossa yksi, joka saattaa tehdä osan viestistä vaikeaksi ymmärtää. Lähdetekstin katkelma *ett pistää ylös* on tulkattu muotoon *pistettä ylös*. Koska sanan *pistää* merkitys on muuttunut kokonaan toiseksi, voi asiakkaan olla jopa mahdotonta ymmärtää, mitä katkelma tarkoittaa. Esimerkkien 24 ja 21 kaltaisia kirjoitusvirheitä vaikuttaisi esiintyvän kirjoitustulkkauksessa jonkin verran.

Vaikka kielioppivirheitä vaikuttaa esiintyvän kirjoitustulkkauksessa melko paljon, ei niillä voida katsoa olevan kovin suurta merkitystä tulkkeen luettavuuteen, paitsi silloin, kun ne vaikeuttavat viestin ymmärtämistä. Esimerkiksi yhteen edeltävään tarkoitteeseen viittaava relatiivipronomini *joka* on korvautunut aineiston tulkkeissa usein virheellisesti relatiivipronominilla *mikä* (ks. esimerkit 19 ja 23), mikä ei vaikuttane tulkkeen luettavuuteen. Sen sijaan isojen alkukirjaimien käyttö virkkeiden alussa saattaisi parantaa luettavuutta. Tilanteessa A isoja alkukirjaimia on käytetty lähinnä vain erisnimissä, ei juuri lainkaan virkkeiden alussa (vrt. esimerkki 21), vaikka myös kirjoitustulkkauksen suosituksissa kehoitetaan niin tekemään.

Kun viestiä joudutaan tiivistämään paljon, saattaa tulkkeeseen tulla kieliopillisesti virheellisiä muotoja, jotka vaikeuttavat viestin ymmärtämistä. Esimerkissä 25 (tilanne B) lähdetekstin katkelman alku (*elikä se mitä tässä elokuvassa oikeestaan tapahtuu, ja mikä on kiinnostavaa on se että täss (.) käytetään hyväkseen*) on jäänyt tulkkeesta pois ja korvaantunut muotoon *siinä on*. Myös muu viesti on tiivistynyt. Sanasta *tiedonhankintamenetelmän* on tullut *tiedon hankinta*. Tulkkeen tekee erityisen hankalaksi ymmärtää sanojen *tiedon hankinta*, *kulmakiveä* ja *haastattelua* muodot. Kaksi jälkimmäistä sanaa on kirjoitettu *siinä* muodossa, kuin ne lähdetekstissä esiintyvät. Tulkkeen alkuosa *siinä on yksi* kuitenkin edellyttäisi sanojen olevan toisessa muodossa, jotta viesti olisi täysin

ymmärrettävä. Vastaavanlaisia ymmärtämistä hankaloittavia kielioppivirheitä ei vaikuttaisi kuitenkaan esiintyvän kovin paljon kirjoitustulkkauksessa.

(25a)

elikä se mitä tässä elokuvassa oikeestaan tapahtuu, ja mikä on kiinnostavaa on se että tässä (.) käytetään hyväkseen yhtä etnografisen tiedonhankintamenetelmän (.) öö (.) kulmakiveä eli haastattelua?

(25b)

SIINÄ ON YKSI TIEDON HANKINTA KULMAKIVEÄ ELI HAASTATTELUA.

Monilla kirjoitustulkkauksessa esiintyvillä kirjoitus- ja kielioppivirheillä ei vaikuttaisi olevan tulkkeen luettavuutta heikentävää vaikutusta. Osa niistä saattaa kuitenkin toisinaan vaikeuttaa viestin välittymistä, jos niiden seurauksena esimerkiksi sanojen merkitykset muuttuvat toisiksi tai viestiä on muutoin mahdoton ymmärtää.

5.3.3.3 Tulkkeen korjaaminen

Tulkit pyrkivät toisinaan korjaamaan kirjoitustulkkauksessa syntyneitä kirjoitus- tai muita virheitä. Koska tulkkaus on simultaanista, asiakas seuraa tulketta lukiessaan myös tulkkeen korjaamista. Siksi tulkkeen korjaamisen katsotaan olevan yksi luettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Korjaaminen saattaa pakottaa asiakkaan palaamaan taaksepäin ja aloittamaan korjatun katkelman lukemisen uudelleen. Jatkuva korjaaminen saattaa myös hidastaa tulkkausta merkittävästi, jolloin tulkki jää puhujasta jälkeen. Nopeisiin yhden kirjaimen korjauksiin ei sen sijaan välttämättä edes kiinnitä huomiota. Koska tulkkeiden muodostumisen seuraaminen videotallenteilta ei ollut systemaattisesti mahdollista, ei voida tehdä päätelmiä, kuinka paljon tulkit vaikuttaisivat koko tilanteen aikana tulketta korjaavan. Esimerkit kuvaavat sitä, miten eri tavat korjata tulketta vaikuttavat luettavuuteen.

Kirjoitustulkkauksen suosituksissa (liite 1) kehoitetaan oikaisemaan virheet kirjoittamalla virheen jälkeen muutama x-kirjain ja sen jälkeen asia tai sana uudelleen. Suositusten mukaan virhettä ei saa korjata siirtymällä kursorin avulla kyseessä olevaan paikkaan, koska se häiritsee tulkkauksen seuraajia. Tilanteessa A tulketta on korjattu x-kirjainten avulla kaksi kertaa, tilanteessa B ei

kertaakaan. Esimerkissä 26 (tilanne A) tulkki on korjannut yhden kirjaimen kirjoitusvirheen, joka on ollut parin sanan päässä tekstissä (*illoin voinx milloin vain*). Korjausta voidaan pitää tarpeellisena, koska kirjoitusvirhe olisi muuttanut sanan merkityksen. Koska virhe oli melko kaukana kohdasta, jota tulkki jo oli kirjoittamassa, olisivat sanojen poistaminen ja uudelleen kirjoittaminen pakottaneet asiakkaan palaamaan taaksepäin ja häirinneet lukemista. Esimerkinkaltainen korjaustapa ei katkaise lukemista.

(26a)

mulle tulee aina välillä keskeytettyä tai mää en tiedä oikeen millon pitäs alottaa oma puheenvuoro olis hyvä jos joku olis taputtamassa ett nyt saa alkaa. ((puhuja taputtaa itseään olalle))

(26b)

ja mutkin aina välillä keskeytetään ja en tiä illoin voinx milloin vain aloittaa oman puheeni

Huomattavasti yleisempi tapa korjata tulketta vaikuttaisi kuitenkin olevan virheiden poispyyhkiminen ja uudelleen kirjoittaminen. Laurénin (2002) mukaan muutaman kirjaimen päässä olevan virheen voikin korjata askelpalautin-näppäimellä (mts. 9). Esimerkin 27 (tilanne A) tulkkeessa on korjattu kaksi kirjainta. Yliviivatut kirjaimet ovat ne, jotka tulkki on poistanut, minkä jälkeen hän on kirjoittanut sanat loppuun. Hän on siis ensin kirjoittanut *pyydet*, poistanut sitten kirjaimen *t* ja jatkanut sitten sanan loppuun *tty*, ja katkelman loppupuolella kirjoittanut ensin *mit*, poistanut kirjaimen *t* ja kirjoittanut sitten *kään*, jolloin tulkkeeseen ovat jääneet sanat *pyydetty* ja *mikään*. Korjaukset ovat tapahtuneet hyvin nopeasti, joten ne eivät ole erityisesti hidastaneet lukemista tai pakottaneet lukijaa pysähtymään ja palaamaan taaksepäin. Ensimmäistä korjausta voidaan kuitenkin pitää tarpeettomana, sillä tulkki on kirjoittanut pois pyyhkimänsä kirjaimen uudelleen.

(27a)

mut on pyydetty puhumaan tästä etiikasta (.) tulkkauksen etiikasta vaikken mä mikään asiantuntija siinä ole

(27b)

mut on pyydetty puhumaan tästä etiikasta.. tulkkauksen etiikasta vaikken mitkään as.tuntija olekaan siinä ..

Toisinaan tulkkeen korjaaminen ei tapahdu esimerkin 27 tapaan lähes huomaamattoman nopeasti, vaan teksti voi jäädä polkemaan paikallaan pitkäksi aikaa. Esimerkin 28 (tilanne B) tulkkeessa on aluksi muutamia yhden kirjaimen korjauksia, jotka tulkki on tehnyt melko nopeasti (*läpäis~~ny~~ä, † koskee, läpeyt~~ny~~mä*). Sitten tulkilla on ollut vaikeuksia tulkata lähdetekstin luetteloa, koska hän on

jäänyt erittäin paljon puhujasta jälkeen. Hän on ensin kirjoittanut sanan *eli* ja pyyhkinyt sen sitten kokonaan pois. Seuraavassa sanassa on paljon korjauksia ja lopulta myös koko sanan takaisinotto. Kahdesti yliviiivatut kohdat tarkoittavat sitä, että kyseinen kirjain tai kirjaimet on ensin kirjoitettu, pyyhitty sitten pois, kirjoitettu uudelleen ja pyyhitty jälleen pois. Eli tulkki on ensin kirjoittanut *lep*, poistanut sitten kirjaimen *p*, kirjoittanut *ipuritsa*, minkä jälkeen ruudulla on lukenut *leipuritsa*. Sitten hän on poistanut kirjaimet *sa* ja lisännyt kirjaimen *a*, välilyönnin sekä kirjaimet *tu*, minkä jälkeen ruudulla on lukenut *leipurita tu*. Sitten tulkki on poistanut *leipurita tu*. Katkelman lopussa tulkki on vielä korjannut kolmessa sanassa jokaisessa kertaalleen yhdestä kolmeen kirjainta, minkä jälkeen ruudulle on lopulta jäänyt teksti *kokista tulee pressa ja muista toisia*. Esimerkki osoittaa, että kun korjauksia ja takaisinottoja on lyhyessä tekstikatkelmassa paljon ja korjatessaan tulkki pyyhkii pois jopa kokonaisia sanoja, hidastuu tulkkaus huomattavasti ja asiakas joutuu pysähtymään ja palaamaan taaksepäin useita kertoja. Tulkkaus on katkonaista ja luettavuus kärsii.

(28a)

solli- sosiaalisen kentän (.) uudenlaista toinen toisensa alueiden läpäisykykyä edustaa työnjaon kokema uusjako. (.) esimerkiksi. (.) pankkiirista tulee iskelmätähti asianajajasta vakooja leipurista kirjailija näyttelijästä presidentti kokista filosofi ja niin edelleen.

(28b)

SOS KENTÄN UUDEN TOINEN TOISEN ALUEEN LÄPÄISUYÄ L-KOSKEE UDUELLEEN LÄPEYTYMÄ ... ELI LEIPURITSA TU KONKISTA TULEE PERRESSA JA MUSTAISTA TOISIA.

Tulkkeen korjaaminen saattaa toisinaan olla tarpeen, jotta tulkkeeseen ei jäisi ymmärtämistä ja viestin välittymistä vaikeuttavia kirjoitus- tai asiavirheitä. Jatkuva ja varsinkin useiden kirjaimien korjaaminen kirjaimia poistamalla sekä sanojen takaisinotot kuitenkin heikentävät luettavuutta. Virheiden oikaiseminen kirjoittamalla muutama x-kirjain ja sana tai sanat uudestaan ei sen sijaan pysäytä tulkkausta, vaikka asiakas joutuukin lukemaan osittain saman kohdan kahteen kertaan.

5.3.4 Tiivistämis- ja lyhentämiskeinot

Puhe- ja kirjoitusnopeuksien erojen vuoksi kirjoitustulkin on usein pakko tiivistää lähdetekstin viestiä ja vähentää lyöntien määrää. Viestin tiivistäminen ja lyhentäminen on perusteltua ja laadun kannalta jopa toivottavaa silloin, kun tulkkausta täytyy nopeuttaa varsinaiseen merkitysisältöön liittyvien poistojen välttämiseksi, kun se palvelee tulkkausta seuraavaa asiakasta ja kun tiivistämis- ja lyhentämiskäytökset ovat ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä. Kirjoitustulkkausessa käytettyjä tiivistämis- ja lyhentämiskeinoja ovat lyhenteiden käyttö ja sanojen lyhentäminen, lyhyempien ilmaisuvalintojen valinta, välimerkkien ja symbolien käyttö sekä poistot. Jokaisen keinon käyttöä tarkastellaan omassa alaluvussaan.

5.3.4.1 Lyhenteiden käyttö ja sanojen lyhentäminen

Tulkit voivat lyhentää viestiä käyttämällä vakiintuneita lyhenteitä, kirjoitustulkkauskehykseen erityisesti sovittuja lyhenteitä sekä lyhentämällä sanoja tilapäisesti eri tavoin. Käytettyjen lyhenteiden tulee olla asiakkaille tuttuja ja lyhennettyjen sanojen merkitykset pääteltävissä. Epäselvät tai monimerkityksiset lyhenteet saattavat hankaloittaa viestin ymmärtämistä. Myös lyhenteeseen mahdollisesti liitettävällä sija- tai muulla päätteellä voi olla merkitystä. Tarkastelussa on otettava huomioon, että kirjoitustulkkausta varten laadittu lyhenneluettelo (ks. Suomen kirjoitustulkit 2007) ei ole ollut vielä aineiston tallentamisajankohtana tulkkien käytössä.

Lyhenteitä vaikuttaisi kirjoitustulkkauskehyksessä käytettävän hyvin paljon. Erityisesti tilanteessa A toistuvat tietyt kirjoitustulkkauskehykseen sovitut lyhenteet (esim. *kuulovammaisten* -> *kv:sten*) tilanteen luonteen ja esitelmien aiheiden vuoksi. Esimerkissä 29 (tilanne A) on kirjoitustulkkauskehykseen sovittujen lyhenteiden (*kv:sten*, *krs*, *krt*) lisäksi otettu käyttöön yksi tilapäislyhenne, joka on selitetty sulkeissa, kun se esiintyy tulkkeessa ensimmäisen kerran -> *trm* (*työryhmä*). Vastaavanlaista tapaa selittää käyttöön otettava lyhenne ei ole aineistossa käytetty kuin kerran. Laaditun lyhenneluettelon mukaan *työryhmä* tulisi lyhentää nykyään muotoon *tyry* ja esimerkissä esiintyvän kuurosokea-sanan lyhenne olisi *ks* lyhenteen *krs* sijaan. Lyhenteisiin liitetyt sijapäätteet (vrt. *trm:ssä*) ovat toimivia ja ymmärrettäviä. Esimerkissä on lyhennetty myös sana *tietynlainen* muotoon *sell* sekä sanat

minkälainen ja *millainen* muotoon *mill*. Lyhennettyjä sanoja voidaan pitää kontekstissaan ymmärrettävinä, vaikka muoto *sell* viittaakin sanaan *sellainen* eikä *tietynlainen*. Sanojen merkitysero ei kuitenkaan ole viestin välittymisen kannalta ratkaiseva. Esimerkki osoittaa, että viestiä voidaan tiivistää huomattavasti lyhenteitä käyttämällä ja sanoja lyhentämällä ilman, että viestiä olisi vaikea ymmärtää – edellyttäen, että kaikille tilaisuudessa läsnäolijoille kirjoitustulkkaukseen sovitut lyhenteet ovat tuttuja. Vaikka tilanteessa A monet lyhenteistä ja samalla tavalla lyhennetyistä sanoista toistuvatkin, on välillä joitakin sanoista (esim. *kuurosokealle*) kirjoitettu auki.

(29a)

eli se on tietynlainen sopimus (.) pelisäännöistä yhteisistä pelisäännöistä jonkun pienen yhteisön sisällä, (.) ja nyt tässä tapauksessa meidän kuulovammaisten yhteisön sisällä. (.) ja (.) koska me puhutaan nyt näist tulkkaustavoista. >hyvistä< niin mä haluaisin ensin selittää minkälainen meidän työryhmä oli meillä öö tulkkaus sujui yllättävän hyvin ottaen huomioon että ryhmässä (5.0) ((puhujaa seuraa tulkkeen muodostumista ja odottaa, että tulkki pääsee hänen kanssaan samaan kohtaan)) oli kaksi kuurosokeata ja oli kolme kuuroutunutta, eli millaisia tulkkeja me käytettiin ryhmätyöskennellessä.

(29b)

se on sell sopimus, pelisäännöistä, yhteisön sisällä... ja nyt tässä tapauksessa meidän kv:sten yhteisön sisällä Ja koska me puhutaan nyt näistä tulkkaustavoista, hyvistä, niin haluan nyt selittää mill trm (työryhmä) meillä oli niin haluan nyt selittää että trm:ssä oli kaksi krs ja kolme krt ja mill tulkkeja me käytettiin kun tehtiin töitä...

Sanoja lyhennetään kirjoitustulkkauksessa paitsi katkaisemalla sana (selittämättä sitä erikseen sulkeissa) jostakin kohdasta myös käyttämällä yhdyssanasta pelkkää perusosaa. Etenkin tilanteessa B viestiä on lyhennetty mainituilla tavoilla – vakiintuneita tai kirjoitustulkkaukseen erityisesti sovittuja lyhenteitä siinä ei juurikaan esiinny. Esimerkissä 30 (tilanne B) sanat *tarkotus*, *kulttuurista* ja *todellisuuden* on lyhennetty muotoihin *tark*, *kult* ja *tod*. Kaksi ensimmäistä tilapäislyhennettä lienevät täysin toimivia, koska ne tarjonnevat riittävästi aineksia ymmärtää, mihin sanaan viitataan. Kyseiset sanat ovat tulleet myös jonkin verran aiemmin esiin tulkkeessa, jolloin ne on myös vähintään kerran kirjoitettu auki. Asiakkaan ei siten tarvitse lukea helposti pääteltävissä olevia sanoja joka kerta kokonaan. Vaikka lyhenteen *kult* lopussa ei olekaan sijapäättettä, viestin ymmärtäminen tuskin hankaloituu, sillä edeltävästä sanasta *toisesta* käy ilmi, miten lyhenne tulisi lukea. Lyhenne *tod* voi sen sijaan olla ongelmallinen. Tarkoitetaanko sillä *todellisuuden* vai *todellista* raportointia? Tällaisia monimerkityksisiä (tilapäis)lyhenteitä ei kuitenkaan kirjoitustulkkauksessa vaikuttaisi esiintyvän kovin paljon.

Lisäksi esimerkissä 30 on lyhennetty ilmaisu *etnografisten dokumenttielokuvien* muotoon *elokuvien*, määrite on jäänyt pois ja yhdyssana korvautunut sanan perusosalla. Konteksti ja katkelmaa edeltävä tulke auttanevat kuitenkin ymmärtämään, millaisiin elokuviin katkelmassa viitataan.

(30a)

ja (.) nimenomaan se että (.) että nää etnografisten dokumenttielokuvien tarkoitus on kertoa ja välittää tietoa? jostain vieraasta kulttuurista ja nimen oma- nimenomaan tää kertominen ja välitiedon välittäminen on mielletty objektiiviseksi todellisuuden raportoinniksi,

(30b)

elokuvien tark on välittää tietoa toisesta kult se ontod raportointi

Jos ennen sanojen lyhentämistä ne kirjoitetaan ensin auki, tulisi auki kirjoitettu muoto olla oikein – muutoin mahdollinen virhe toistuu aina sanaa lyhennettäessä. Tällaisia tilanteita vaikuttaisi olevan vähän verrattuna lyhenteiden suureen käyttömäärään. Tilanteessa B ilmaisusta *etnografisesta dokumenttielokuvasta* on tullut *etnografisesta dokumentoinnista*. Sanat esiintyvät muutaman kerran tulkkeen alkupuolella eri muodoissa auki kirjoitettuina, mutta joka kerta dokumenttielokuva on tulkattu dokumentoinniksi. Myöhemmin tulkkeessa sanat ovat lyhentyneet muotoon *etnog. dok.* tai *etnog. dok* – asiakkaalle lyhenne tarkoittaa etnografista dokumentointia eikä lähdetekstin dokumenttielokuvaa.

Lyhenteiden käyttö ja sanojen lyhentäminen ovat paljon käytetty tapa lyhentää viestiä ja vähentää lyöntien määrää. Johdonmukainen ymmärrettävien lyhenteiden käyttö ja sanojen lyhentäminen nopeuttavat tulkkausta eivätkä pakota asiakasta odottamaan, että pääteltävissä oleva sana kirjoitetaan kokonaan. Käytetyt lyhenteet mahdollisine päätteineen vaikuttaisivat pääasiassa ymmärrettäviltä ja yksiselitteisiltä, vaikka joissakin, etenkin tilapäislyhenteissä, saattaa toisinaan olla väärin tulkitsemisen mahdollisuus. Suuri osa tilapäislyhenteistä kirjoitetaan kuitenkin ensin ainakin kerran kokonaan auki. Lyhenteiden muodot vaikuttaisivat pysyvän samoina läpi tulkkauksen. Lyhenteiden käyttö vaikuttaisi olevan johdonmukaisinta silloin, kun puheessa esiintyy sanoja, joille on olemassa vakiintuneet tai sovitut lyhenteet. Silti lyhenteitä ei käytetä täysin systemaattisesti – toisinaan sanoja kirjoitetaan auki, vaikka ne olisi jo aiemmin lyhennetty tai niille olisi olemassa tai niistä voisi tehdä toimivia lyhenteitä. Lyöntien määrää voisi siten olla mahdollista vähentää entisestään lisäämällä lyhenteiden käyttöä.

5.3.4.2 Lyhyempien ilmaisujen valinta

Lyhyempien ilmaisujen valinnalla tarkoitetaan sitä, että tulkki kirjoittaa lähdetekstissä olleen ilmaisun tilalle (lähes) samaa tarkoittavan, kirjoitusasultaan lyhyemmän ilmaisun. Tällä tavalla on mahdollista tiivistää viestiä jättämättä siitä varsinaista merkityssisältöä pois tai muuttamatta merkityksiä. Ilmaisujen muuttaminen lyhyempään muotoon voi tosin tehdä viestistä lähdetekstiä neutraalimman tai häivyttää puhujan käyttämän tyylin.

Vaikka puhenopeus olisi rauhallinen, vaikuttaa kuitenkin siltä, että tulkin täytyy toisinaan tiivistää viestiä muuttamalla ilmaisuja lähdetekstiä lyhyemmiksi. Esimerkissä 31 (tilanne A) ilmaisu *mikä on se korrekti tapa* on muuttunut tulkkeessa muotoon *miten*. Paljon tekstiainesta on saatu tiivistettyä varsin lyhyeen ilmaisuun. Ilmaisuihin on muuttunut neutraalimmaksi, mutta varsinaisen merkityssisällön ei voida katsoa muuttuneen ratkaisevasti.

(31a)

mikä on se korrekti tapa ett me keskeytetään se puhuja täälä edessä

(31b)

miten keskeytetään puhuja edesäs

Vaikuttaisi siltä, että tilanteessa B tulkit ovat kuitenkin joutuneet turvautumaan lyhyempiin ilmaisiin huomattavasti tilannetta A enemmän. Tilanteessa B – jossa tulkit ovat lähes koko ajan tulkkia huomattavasti jäljessä – jo yksittäisillä sananvalinnoilla viestiä on saatu lyhennettyä, kuten esimerkiksi seuraavilla valinnoilla *etäisyyden -> matkan, sillä tavalla -> siten, Flaherty -> hän*. Esimerkissä 32 (tilanne B) on tilanteelle tyypillisesti kokonainen pitkähkö katkelma saatu tiivistettyä muutama sanaan. Ilmaisuihin *mitä mä tuun tässä käsittelemään* on tiivistynyt muotoon *joita käsittelen* ja ilmaisu *mutt mä meen niinku yks kerrallaan eteenpäin* muotoon *vuorotellen*. Esimerkki osoittaa, että tulkki on prosessoinut kuulemaansa ja muokannut sen lyhyempään muotoon. Merkityssisällön voidaan katsoa pysyneen jokseenkin samana ja viestin välittyvän, vaikka ilmaisutapa on muuttunut huomattavasti.

(32a)

elikä tota (.) mä laitan tohon kalvolle nyt kaikkien niitten elokuvien tiedot mitä mä tuun tässä käsittelemään mutt mä meen niinku yks kerrallaan eteenpäin,

(32b)

KALVOLLE LAITANKAIKKI TIEDOT NÄISTÄ 3 ELOKUVASTA JOITA KÄSITTELEN VUOROTELLEN

Vaikuttaisi siltä, että lyhyempiä ilmaisuja pyritään käyttämään silloin, kun tulkki ei pysy puhujan tahdissa. Lyhyempien ilmaisujen valinnalla on mahdollista nopeuttaa tulkkausta. Huomionarvoista kuitenkin on, että puheempon ollessa nopea ei lyhyempiä ilmaisuja valitsemalla vaikuttaisi aina olevan mahdollista välttää merkityssisältöön vaikuttavia poistoja tai virheitä. Monia ilmaisuja voi lisäksi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta korvata lyhyemmällä muodolla, ja lyhyempien ilmaisujen pohtiminen saattaa toisinaan viedä aikaa. On vaikea arvioida, kuinka paljon ja systemaattisesti lyhyempiä ilmaisuja olisi mahdollista käyttää viestin tiivistämiseksi.

5.3.4.3 Välimerkkien ja symbolien käyttö

Välimerkeillä ja symboleilla on mahdollista korvata sanoja ja siten vähentää lyöntien määrää. Välimerkeillä voidaan osoittaa lyhyesti kirjoitetun kielen keinoin sellaisia seikkoja, jotka puhutussa kielessä usein ilmaistaan sanoin. Välimerkkien ja symbolien käytön tulisi olla johdonmukaista sekä tulkkeen lukemisen ja ymmärtämisen kannalta tarkoituksenmukaista. Alla olevat esimerkit osoittavat, miten ja millaisissa tarkoituksissa välimerkkejä ja symboleja kirjoitustulkkauksessa käytetään.

Kaksoispisteitä on käytetty jonkin verran molemmissa tilanteissa selkeyttämään viestin lukemista ilman, että ne ovat varsinaisesti korvanneet tekstiainesta. Kahdessa kohdassa niillä on kuitenkin korvattu sanoja, mikä lyhentää viestiä. Esimerkin 33 (tilanne A) lähdetekstissä on puheen sisäinen repliikki, jonka puhuja on liittänyt johdantolauseeseen *että*-sanalla. Tulkkeessa sana *että* on korvattu kaksoispisteellä (*se kuuleva osapuoli on sanonu että -> kuuleva on sanonut:*). Paitsi että menetelmä on hiukan lyhentänyt viestiä, on viesti myös helposti luettavissa ja siitä on selvästi erotettavissa, että kyseessä on repliikki. Lisäksi ...-merkeillä on esimerkissä oikein osoitettu puhujan tauko (*no ei tätä tarte tulkata (3.0) -> no ei tätä tarvi tulkata...*). Puhujan taukoa ei kirjoitustulkkaukseen sovitun käytännön mukaan tarvitse verbaalistaa vaan se voidaan osoittaa mainittujen merkkien avulla.

(33a)

se kuuleva osapuoli on sanonu että (.) no ei tätä tartte tulkata (3.0) älä nyt kaikkee tulkkaa.

(33b)

kuuleva on sanonut: no ei tätä tarvi tulkata... älä nyt kaikkee tulkkaa....

Myös esimerkissä 34 (tilanne B) on kaksoispistettä käytetty korvaamaan tekstiainesta. Lähdetekstin ilmaisu *tuon kysymyksen voi tietysti kääntää myös kansanomaisempaan muotoon, jolloin se vois kuulua esimerkiksi näin.* on muuttunut lyhyeen muotoon *sen voi mutta muotoon:*. Kaksoispisteellä on saatu lyhyesti ja selkeästi ilmaistua lukijalle, että sitä seuraa puheena ollut kysymys eri lailla muotoiltuna.

(34a)

sen voi väittää olevan yksi olemassaoloon liittyvistä peruskysymyksistä. (2.0) tuon kysymyksen voi tietysti kääntää myös kansanomaisempaan muotoon, jolloin se vois kuulua esimerkiksi näin.

(34b)

VOI VÄITTÄÄ NE OVAT YKSI OLEMASSAOLON PERUSKYSYMYS. SEN VOI MUTTA MUOTOON:

Myös muita välimerkkejä vaikuttaisi käytettävän lyhentämiskeinona, silloin kun se on mahdollista. Esimerkissä 35 (tilanne A) esitelmöitsijä on ensin puhunut tulkinkäytön ammattilaisista ja lisännyt sitten, että kyse on niin sanotuista ammattilaisista -> *ammattilaisia lainausmerkeissä*. Tulkki on hyödyntänyt kirjoitetun kielen keinoja osoittaa vastaava asia tulkkeessa ja kirjoittanut ”*ammattilaisia*”. Lyöntimäärää on saatu vähennettyä huomattavasti ja lähdetekstin viesti on välittynyt. Mahdollisuuksia vastaavanlaiseen tiivistämiseen on aineistossa ollut kaikkiaan kaksi – molemmissa tilanteissa yksi. Keinoa on hyödynnetty molemmissa tilanteissa.

(35a)

eli kun järjestetään niit (.) tulkinkäytön kurseja ens vuonna niin sitten tulee tulkinkäytön ammattilaisia (.) ammattilaisia lainausmerkeissä.

(35b)

eli kun järj tulkinkäytönkurseja ensi vuonna, sitten tulee tulkinkäytön ”ammattilaisia”.

Kaikkein eniten välimerkkejä vaikuttaisi kuitenkin käytettävän silloin, kun jotakin lähdetekstin viestistä jätetään kokonaan pois. Erityisesti tilanteessa B, mutta joitakin kertoja myös tilanteessa A, on käytetty ...-merkkejä kuvaamaan, että tulkki ei ole saanut kaikkea tulkattua, vaikka merkeillä

tulisi kuvata puhujan taukoja. Esimerkissä 36 (tilanne B) katkelman loppuosa on jäänyt kokonaan pois (*vaan niinku pitää miet- mieltää nää nimenomaan esimerkeiks joita on paljon enemmänkin?-> ...*). Paitsi että poiston merkintätapa on harhaanjohtava, ei menetelmää voida myöskään pitää toivottavana lyhentämiskeinona – lähdetekstin merkityssisältöä ei välitetä korvaavin keinoin, vaan se jää kokonaan välittymättä. Suomen kirjoitustulkkien (2007) lyhenneluettelossa kuitenkin mainitaan, että kun tulkki joutuu jättämään jotakin tulkkaamatta, tulisi se osoittaa käyttämällä merkkejä --- (ks. myös luku 5.3.1).

(36a)

elikäpä siin on tota todellakin dokumenttielokuvan historiaa mennään läpi aika laaja-alaisesti mutta tota (.) tarkotu- niinku sanottu niin tarkoitus ei oo antaa mitään sellasta niinku fiksattuu kokonaiskuvaa, vaan niinku pitää miet- mieltää nää nimenomaan esimerkeiks joita on paljon enemmänkin? ((puhuja laittaa sanan *fiksattuu* lainausmerkkeihin sormilla tekemillään eleillä))

(36b)

DOK ELOKUVAN HISTORIAA KÄSITELLÄÄN LAAJA-ALAISESTI. EI OLE TARKOITUS FIKSATTUA KOKONAISKUVAA...

Välimerkkien ohella kirjoitustulkkauksessa lyhennetään viestiä kirjoittamalla erilaiset luvut (kuten järjestysluvut tai vuosiluvut) numeroin kirjaimien sijaan (ks. esim. esimerkki 14). Luvut ovat myös todennäköisesti helpoimmin ja nopeimmin hahmotettavissa, kun ne kirjoitetaan numeroin. Lukuja ei kuitenkaan vaikuttaisi kirjoitettavan numeroin täysin systemaattisesti. Tilanteessa A lukuja on kirjoitettu vaihtelevasti sekä kirjaimin (ks. esim. esimerkki 29) että numeroin, tilanteessa B muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta numeroin.

Välimerkein ja symbolein (lähinnä numeroin) voidaan korvata tekstiainesta ja lyhentää viestiä jättämättä lähdetekstin merkityssisältöä pois. Merkityssisältöön liittyvien poistojen ilmaisemista välimerkein ei voida pitää varsinaisena tiivistämiskeinona, mutta toisinaan välttämättömänä keinona osoittaa, että jotakin jää pois. Samojen merkkien käyttö eri tarkoituksissa saattaa kuitenkin vaikeuttaa viestin välittymistä. Lähdetekstin sisältö näyttäisi vaikuttavan paljon siihen, kuinka paljon välimerkkejä ja symboleja voidaan hyödyntää lyhentämistarkoituksessa.

5.3.4.4 Poistot

Poistoilla tarkoitetaan tässä sellaisten seikkojen poisjättämistä, joiden ei katsota kuuluvan varsinaiseen merkityssisältöön (ks. tarkemmin luku 5.3.1) tai joita ilman viestin välittymisen ei voida nähdä ratkaisevasti kärsivän. Poistot tiivistävät viestiä ja saattavat jopa helpottaa viestin ymmärtämistä.

Esimerkkien 13 (tilanne B) ja 19 (tilanne A) tulkkeista on jäänyt pois sellaisia ilmaisuja kuten *mutt tota noin, niin tota, jo-jo-, hmm, se- ja öö*. Ilmaisut kertovat puhujan miettimisestä sekä sanojen hakemisesta. Tällaisten ilmaisujen tulkkaaminen saattaisi vaikeuttaa tulkkeen lukemista ja ymmärtämistä, kun ne katkaisisivat varsinaisen asian sisältämän tekstin. Lisäksi ne poisjättämällä on mahdollista säästää aikaa ja keskittyä varsinaisen asiasisällön tulkkaamiseen. Tällaisia mainitunkaltaisia puhujan epäröinnistä, miettimisestä ja sanojen hakemisesta kertovia ilmaisuja ei ole kummassakaan tilanteessa tilanteen A yhtä poikkeusta lukuun ottamatta tulkattu lainkaan, vaikka niitä esiintyy molempien tilanteiden puheissa.

Esimerkeissä 29 ja 35 (tilanne A) on tiivistetty viestiä välttämällä lähdetekstin toistoa. Esimerkissä 29 lähdetekstin kohta *pelisäännöistä yhteisistä pelisäännöistä* on tulkattu ilman toistoa lyhyesti *pelisäännöistä*. Poisto ei kuitenkaan ole merkityssisällön kannalta täysin merkityksetön, koska viittaus *yhteisiin* pelisääntöihin on jäänyt tulkkeesta pois. Viestiä on kuitenkin saatu tiivistettyä ilman varsinaisia virheitä ja tiivistämiskäyttö on voinut auttaa tulkkia pysymään puhujan tahdissa. Esimerkissä 35 on myös vältetty toistoa. Kohta *tulkinkäytön ammattilaisia ammattilaisia lainausmerkeissä* on tiivistynyt muotoon *tulkinkäytön ”ammattilaisia”*. Sanaa *ammattilaisia* ei ole toistettu, mikä on tiivistänyt viestiä ilman, että merkityssisältö olisi muuttunut.

Aineiston tilanteissa lähdetekstin toistoa ei ole kuitenkaan systemaattisesti jätetty tulkkeesta pois. Toisinaan tulkki on välittänyt lähdetekstissä olevan toiston tulkkeeseen. Esimerkissä 37 (tilanne B) lähdetekstin sana *kulttuuri* on lyhennetty tulkkeessa muotoon *kult*, joka on toistettu kolme kertaa kuten lähdetekstissäkin. Koska katkelman kohdassa tulkki on melko paljon puhujaa jäljessä, olisi viestiä ehkä ollut mahdollista tiivistää kirjoittamalla *kulttuuriin* viittaava lyhenne ainoastaan kerran.

(37a)

elikä (.) näis mun esimerkeissä se on lähinnä niinku ton haitilainen kulttuuri sitt se on öö eskimokulttuuri ja sitt myöskin tota vjetnamilainen kulttuuri.

(37b)

esim haitilainen kult, eskimo kult ja vietnamilainen kult.

Esimerkki 38 (tilanne B) osoittaa toisaalta, miten ja milloin melko nopeasti sisältä luettua katkelmaa voidaan tiivistää ilman suuria muutoksia merkityssisällössä ja toisaalta, miten lähdetekstin kirjoitetun kielen kaltaisuus ei kuitenkaan tarjoa kovin paljon mahdollisuuksia tiivistää viestiä (vrt. puhujan miettimiseen tai epäröintiin liittyvien ilmausten sekä toiston puuttuminen). Esimerkissä poistojen kannalta olennaista on luettelon *katsojan kuulijan tai vastaanottajan* tiivistyminen muotoon *vastaanottajan*. Katsojan ja kuulijan voidaan katsoa olevan myös vastaanottajia, joten sana *vastaanottaja* kattaa yksin kaikki kolme luettelon kohtaa ja merkityssisällön voidaan katsoa välittyneen melko onnistuneesti. Erityisesti tilanteessa B monet luettelot ovat tiivistyneet tulkkeissa. Muut lähdeteksteissä esiintyvät luettelot eivät kuitenkaan ole siinä suhteessa esimerkin 38 kaltaisia, että yhden kohdan tulkkaamisella voitaisiin kattaa kaikkien kohtien merkitykset. Siksi luetteloiden kohtien poisjättämistä ei voida automaattisesti pitää toivottavana tiivistämiskeinona.

(38a)

tällaisen tiedon tärkein ominaisuus on siihen sisältyvä vastuuttomuus, tai tarkemmin että siinä vastuu jää savolaiseen tapaan kokonaan katsojan (.) kuulijan tai vastaanottajan harteille.

(38b)

TÄLLAISEN TIEDON VASTUU JÄÄ KOKONAAN VAST.OTTAJAN HARTEILLE.

Vaikuttaisi siltä, että erityisesti puhujan miettimiseen ja epäröintiin liittyvät ilmaisut ovat sellaisia, jotka tyypillisesti jäävät kirjoitustulkkauksessa pois ja jotka lisäksi antavat tulkille ainakin hiukan enemmän aikaa keskittyä varsinaisen sisällön tulkkaamiseen. Niiden poisjättämisen ei voida katsoa heikentävän – vaan ehkä jopa parantavan – tulkkauksen laatua, sillä ilmaukset saattaisivat vaikeuttaa tulkkeen lukemista ja niiden välittäminen hidastaa tulkkausta. Myös toiston poisjättämistä vaikuttaisi käytettävän jonkin verran tiivistämiskeinona, mutta ei kuitenkaan aina, kun siihen olisi mahdollisuus. Vaikka toisto voi olla puhujan käyttämä tehokeino, on sen poisjättäminen tiivistämistarkoituksessa perusteltua silloin, kun tulkki on jäämässä puhujasta (liikaa) jälkeen ja muun merkityssisällön välittäminen uhkaa siksi vaikeutua. Luetteloita vaikuttaisi myös tiivistettävän runsaasti, mutta silloin merkityssisällön välittyminen kuitenkin usein kärsii.

Kirjoitetun kielen kaltaisten puheiden tulkkaamisessa ei ole juurikaan mahdollisuuksia tiivistää viestiä jättämättä jotakin varsinaiseen merkityssisältöön liittyvää pois.

5.3.5 Puhujan osoittaminen

Puhujan osoittamisella tarkoitetaan sitä, miten tulkkeessa on ilmaistu, kuka puhuu. Tulkkausta seuraava asiakas ei välttämättä aina tiedä tai pysty seuraamaan, kenen puheenvuoro on kulloinkin kyseessä. Siksi tulkin pitää osoittaa mahdollisimman selvästi, kenen tulkattava puheenvuoro on. Kirjoitustulkkauksen suositusten (liite 1) mukaan puheenvuoron alkuun tulisi kirjoittaa puhujan nimi ja kaksoispiste. Puhujan osoittamiseen vaikuttaisi kuitenkin käytettävien useita eri keinoja, on puhujan nimi tulkin tiedossa tai ei.

Tilanteessa A on käytetty kahta tapaa ilmaista puhujaa – molempia johdonmukaisesti. Kun puhuja on yleisön edessä, aloittaa puheenvuoronsa ja puhuu mikrofoniin, on puheenvuoron eteen tulkkeessa kirjoitettu puhujan etunimi ja kaksoispiste. Puheenvuoron jatkuessa keskeytyksettä nimeä ja kaksoispistettä ei ole toistettu, vaikka tulketta muutoin on jaksotettu kappalejain. Kun puhe tulee yleisön joukosta, on puheenvuoro kirjoitettu tavuviivan jälkeen. Puheenvuorot on lisäksi erotettu toisistaan rivinvaihdolla tai kappalejaolla. Esimerkki 39 (tilanne A) osoittaa käytännön. Ensin yleisön edessä oleva esitelmöitsijä sanoo *et ton viikonlopun aikan*. Tulkkeeseen on kirjoitettu puheenvuoron alkuun henkilön etunimi ja kaksoispiste (nimi muutettu). Yleisöstä kuuluu kommentti *ei kuulu mitään*, jonka eteen tulkki on laittanut tavuviivan. Kaikki yleisöstä kuuluvat kommentit on tulkattu samalla tavalla. Tavasta ei kuitenkaan käy ilmi, millainen puhuja on kyseessä tai missä hän on. Kun esitelmöitsijä jatkaa puhettaan kommentin jälkeen, on tulkkeeseen kirjoitettu jälleen hänen nimensä ja kaksoispiste.

(39a)
et ton viikonlopun aikan ei kuulu mitään,
((esitelmöitsijä sanoo)) ((yleisöstä kuuluva kommentti))

(39b)
tiina: ton viikonlopun aikana
-e i kuulu mitään,

Tilanteessa B puhujan vaihtuminen on osoitettu kappalejaolla. Puheenvuoron eteen ei ole kirjoitettu puhujan nimeä, mitään muuta tietoa puhujasta tai ajatus- tai tavuviivaa. Kun ensimmäiselle luennoitsijalle esitetään kysymyksiä ja kun hän vastaa niihin, joutuu asiakas päättämään puheenvuorojen sisällöstä, kuka ne esittää, varsinkin jos hän ei ehdi seurata muuta kuin pelkkää tulkkausta. Erityisesti silloin kun puheenvuoro esitetään yleisöstä, ei asiakas voi tietää, kuka puhuu ja missä päin yleisöä hän on.

Puhujan osoittamiseen käytettävät menetelmät eivät ole yhdenmukaisia eivätkä tarjoa aina riittävästi tietoa siitä, kuka minkäkin puheenvuoron esittää. Pelkän kappalejaon käyttäminen ei välttämättä ole riittävän selvä osoitus puhujan vaihtumisesta, sillä kappalejako voidaan käyttää myös muutoin tulkkeen jaksottamiseen. Käytäntö voi kuitenkin olla muuttumassa yhdenmukaisemmaksi ja selkeämmäksi. Suomen kirjoitustulkkien (2007) lyhenneluetteloon on lisätty kohta, jonka mukaan puhuja tulisi ilmaista kirjoittamalla hänen nimensä ensin kokonaan ja jatkossa käyttämällä hänen nimikirjaimiaan. Jos puhujan nimi ei ole tiedossa, puhuja tulisi paikantaa käyttämällä esimerkiksi ilmaisuja *nainen oik* (oikealla), *mies tak* (takana).

5.3.6 Puhujan tyylin ja painotusten välittäminen

Esimerkiksi monet puheen prosodiset ja paralingvistiset piirteet (ks. luku 3.1) kertovat puhujan tavasta viestiä. Puhujan tyyllillä tarkoitetaan tässä puhujan tapaa puhua – puhuuko hän hitaasti vai nopeasti, ovatko puhekielisyudet tyypillisiä hänen puheelleen, muistuttaako hänen puheensa enemmän kirjoitettua kieltä ja onko hänen puheessaan esimerkiksi paljon johdattelua tai epäröintiä. Puhujan painotuksilla tarkoitetaan sellaisia kohtia, joissa puhuja intonaatiolla sekä voimistamalla tai muuttamalla ääntään korostaa jotakin tai haluaa ilmaista jotakin esimerkiksi ironisesti. Tässä luvussa tarkastellaan, välittyvätkö puhujan tyyli ja painotukset kirjoitustulkkauksessa ja jos välittyvät, mitä keinoja niiden ilmaisemiseen käytetään. Kirjoitustulkkauksen suosituksissa (liite 1) korostamiseen suositeltavia keinoja ovat harvennus ja huutomerkkien käyttö.

Vaikka toisinaan puhekielisyudet (ks. myös luku 5.3.3.2) välittyvät sellaisenaan tulkkeeseen, vaikuttaa huomattavasti tavanomaisemmalta, että ne muuttuvat kirjoitetun kielen kaltaisiksi. Puhekielisyudet eivät siten välity johdonmukaisesti, minkä vuoksi puhujan puhetapaa voi olla

tulkkeen perusteella vaikea hahmottaa. Esimerkki 40 (tilanne A) osoittaa, millainen kyseessä olevan esitelmöitsijän tyyli on puhua. Lähdetekstissä on puhekielisiä ilmauksia kuten *semmosii kysymyksii, tän ja oo tullu*. Kaikki mainitut ilmaisut ovat muuttuneet tulkkeessa kirjoitetun kielen kaltaisiksi -> *sell kysymyksiä, tämän ja ole tullut*.

(40a)

täälä on semmosii kysymyksii mitä nyt ei tän päivän aikana oo tullu ilmi mä voisin ottaa niitä esille,

(40b)

on sell kysymyksiä mitä ei nyt tämän pvän aikana ole tullut ilmi ja voisin ottaa niitä esin

Toisinaan tulkkeessa saattaa joissakin katkelmissa olla enemmän puhekielisiä ilmauksia kuin lähdetekstissä. Esimerkissä 41 (tilanne A) lähdetekstin *tärkeä* on muuttunut muotoon *tärkee*. Tällaiset muutokset vaikuttavat kuitenkin hyvin harvinaisilta.

(41a)

mistä mä saatoin tietää mikä on se tärkeä asia,

(41b)

mistä mä saatoin tietää mikä on s e tärkeä asia,

Kuten poistoja käsittelevässä luvussa 5.3.4.4 tuli ilmi, puhujien miettimisestä tai epäröinnistä kertovat ilmaukset eivät vaikuttaisi välittyvän kirjoitustulkkauksessa. Siten myös tietoa puhujan tyylistä katoaa. Tulkkauksessa ei myöskään viitata puhujien puhenopeuteen tai kommentoida muutoin heidän tapaansa puhua tai puheen muotoa.

Esimerkissä 42 (tilanne B) puhuja painottaa sanoja *itse, eskimoiden, mainitsin* ja erityisesti sanaa *eikä*. Hän haluaa selvästi korostaa, mistä näkökulmasta Flaherty (ohjaaja) on halunnut tallentaa eskimoiden maailman ja mistä näkökulmasta nimenomaan ei. Painotuksia ei ole huomioitu tulkkeessa eikä siten se, mitä puhuja on erityisesti halunnut korostaa, ole välittynyt.

(42a)

elikä (.) Flaherty itse on kertonu ett hän halus (.) nimenomaan tallentaa eskimoiden maailman eskimoiden näkökulmasta, eikä siitä länsimaisesta näkökulmasta mist mä toss aikasemmin mainitsin,

(42b)

HÄN ON SANONYT, ETTÄ HALUAA KUVATA KULTTUURIA ESKIMOIDEN NÄK KULMASTA EIKÄ LÄNSIMAISETI.

Esimerkin 43 (tilanne B) kohdassa tulkki on paljon puhujaa jäljessä. Puhuja painottaa sanoja *Viagrasta, minun, minuun* ja erityisesti sanaa *tai*. Sanaa *minuun* lukuun ottamatta kaikki painotetut sanat ovat jääneet tulkkeesta pois eikä tulkatunkaan sanan painotusta ole huomioitu. Puhuja lisäksi madaltaa ja muuttaa ääntään sanoessaan ilmaisut *puhun nyt metaforisella tasolla ja jälleen puhun tästä metaforisesti* sekä pitää molempia katkelmia ennen lyhyet tauot mahdollisesti tehostaakseen ilmaisujen vaikutusta ja osoittaakseen tilanteen hauskuuden. Puhujan äänen muuttumista ei ole osoitettu tulkkeessa. Tulkkeesta on lisäksi jäänyt paljon pois (*eli vaikka kyse onkin Viagrasta sen, minun kehossani, tai vaikka onkin kyse, ne*) ja lähdetekstin sisältö on muuttunut myös muutoin (*vaikutus tapahtuu -> voi vaikutus tapahtua, jälleen puhun -> kun puhun*) niin, että viestin ja siihen sisältyneen vitsin ei voida katsoa välittyneen.

(43a)

eli (.) vaikka onkin kyse Viagrasta sen vaikutus tapahtuu kuitenkin minun kehossani. (.) @puhun nyt metaforisella tasolla,@ (.) ((naurua yleisöstä)) tai vaikka onkin kyse silikoneista ne liittyvät kuitenkin minuun, (3.0) @jälleen puhun tästä metaforisesti.@ ((naurua yleisöstä))

(43b)

VOI VAIKUTUS TAPAHTUA ... PUHUN METAFORISELLA TASOLLA. JA SILIKONIT LITTYVÄT MINUUN.. KUN PUHUN NIISTÄ METAFORISESTI.

Esimerkki 19 (tilanne A) on osoitus siitä, miten puhujan painotus on esimerkiksi mahdollista huomioda. Puhuja lausuu sanan *etiikka* ensin kaksi kertaa *etikka* ja huomattessaan sen hän painottaa ja venyttää i-äännettä sanan seuraavan kerran lausuessaan. Tulkkeessa tämä on huomioitu kirjoittamalla i-kirjaimet isolla keskellä sanaa -> *etIIkasta*. Siten asiakkaalle lienee välittynyt tieto puhujan painotuksesta, vaikka menetelmä ei ole sellainen, joka on mainittu kirjoitustulkkauksen suosituksissa. Esimerkki on koko aineistossa ainoa katkelma, jossa puhujan painotukset on pyritty välittämään tulkkeeseen.

Vaikuttaisi siltä, että monet puhujan tyyliä ilmentävistä tekijöistä eivät välity kirjoitustulkkauksessa. Lähinnä joitakin puhekielisyyksiä tulkkeeseen välittyy, mutta ei kuitenkaan täysin johdonmukaisesti. Puhujan painotuksia tai äänessä tapahtuvia muutoksia ei myöskään osoiteta tulkkeissa, minkä vuoksi asiakkaalle voi esimerkiksi jäädä epäselväksi, mitä puhuja pitää erityisen tärkeänä. Tyylin ja painotusten välittämisessä ei ollut aineistossa merkittäviä tilannekohtaisia eroja.

5.3.7 Visuaalisten elementtien huomioiminen

Visuaalisilla elementeillä tarkoitetaan tässä puhujan ilmeitä, eleitä sekä puhujan käyttämää muuta visuaalista materiaalia, kuten kalvoja. Koska asiakas ei välttämättä pysty seuraamaan puhujaa tai ainakaan yhdistämään puhujan ei-verbaalia viestintää oikeaan kohtaan verbaalia viestintää, tulisi tulkin välittää myös puhujan merkitykselliset eleet ja ilmeet tulkkeeseen. Jos puhuja lukee kalvolla olevan tekstin, voi tulkki jättää sen kirjoittamatta ja ohjata asiakkaan katsomaan kalvon tekstiä (ks. Suositukset kirjoitustulkkauksen yleistulkkaukseen, liite 1). Puhuja saattaa kuitenkin lisätä kalvolla olevaan tekstiin jotakin. Tällöin tulkin on tulkettava vähintään se, mitä kalvolla ei lue. Asiakkaalle tulisi olla selvää, mikä osa kalvon tekstistä ja tulkkeesta liittyy toisiinsa. Puhuja saattaa myös olla viittaamatta eksplisiittisesti käyttämiinsä kalvoihin. Myös tällöin tulkkeen ja kalvolla olevan informaation yhdistäminen voi olla asiakkaalle vaikeaa, jos yhteyttä ei ole osoitettu tulkkeessa. Visuaalisten elementtien huomioimista tulkkauksessa ei ole voitu tarkastella videotallenteilta täysin systemaattisesti, koska puhujat eivät ole koko ajan nähtävissä eikä kaikista heidän käyttämistään kalvoista saa tallenteilla selvää. Tarkoituksena on kuitenkin selvittää, miten visuaalisia elementtejä vaikuttaisi huomioitavan ja mitä viestille tapahtuu, jos niitä ei huomioida.

Puhujat saattavat täydentää tai korvata verbaalia viestiä eleillä. Esimerkissä 44 (tilanne A) esitelmöitsijä osoittaa eleellä (taputtamalla itseään olalle), mikä olisi kuuroutuneelle puheenvuoron antamiseen sopiva merkki. Hän toteaa katkelman lopulla vielä, että *olis hyvä jos joku olis taputtamassa ett nyt saa alkaa* ja taputtaa itseään uudelleen olalle. Koska tulkkeesta on jäänyt mainittu kohta kokonaan pois, ei asiakkaalle ole välttämättä selvää, mikä se puheenvuoron antamisen merkki olisi, varsinkaan jos hän ei ehdi seurata puhujaa tai osaa yhdistää puhujan elettä tulkkeeseen. Videotallenteelta ei ole nähtävissä, onko tulkkaus esimerkkikatkelman kohdassa puhujan kanssa lähes tasatahdissa vai puhujaa jäljessä, mikä vaikuttaisi siihen, onko eleen yhdistäminen oikeaan kohtaan tulketta lainkaan mahdollista.

(44a)

ja esimerkiks kuuroutuneelle mä huomasin yhden hyvän merkin mikä olis tää puheenvuoron antamisen merkki. ((puhujaa taputtaa itseään olalle)) mulle tulee aina välillä keskeytettyä tai mää en tiedä oikeen millon pitäis alottaa oma puheenvuoro olis hyvä jos joku olis taputtamassa ett nyt saa alkaa. ((puhujaa taputtaa itseään olalle))

(44b)

ja esim krt:lle huomasi yhden hyvän merkin mikä olispuheenvuoron antamisen merkki ja mutkin aina välillä keskeytetään ja en aina tiä illoin voinko milloin voinko aloittaa omaan puheeni

Esimerkissä 20 (tilanne B) luennoitsija laittaa sanan *autenttisine* lainausmerkkeihin sormilla tekemillään eleillä. Hän puhuu varsin nopeasti. Tulkki on melko paljon luennoitsijaa jäljessä eikä huomioi tämän elettä tulkkauksessa. Vaikka asiakas ehtisikin katsoa välillä puhujaa ja huomaisi tämän tekemän eleen, ei hän viiveen vuoksi osaisi yhdistää lainausmerkkejä oikean sanan ympärille. Kun luennoitsija tekee eleen, ei hänen samaan aikaan sanomansa sana vielä lue tietokoneruudulla. Vaikka sana muutoin esiintyy tulkkeessa oikeassa muodossa, ei viestin voida lainausmerkkien puuttumisen vuoksi, ja koska lähdetekstin sanat *tavallaan niinku (tavallaan niinku autenttisine -> autenttisine)* ovat jääneet tulkkeesta pois, katsoa välittyneen oikein.

Tilanteessa B molemmilla puhujilla on käytössään kalvoja (tilanteessa A ei ole lainkaan kalvoja), jotka tulkit ovat huomioineet eri tavoin. Esimerkkiin 45 (tilanne B) liittyy kalvo, jonka otsikko on *Integroitu speaktaakkeli*. Otsikon alle on listattu puhujan mainitsevat asiat, kuten *jatkuva teknologinen uudistumistarve ja valtion ja talouselämän yhdentyminen*. Puhuja luettelee kalvolla olevat asiat, mutta lisää muutamiin kohtiin sellaista tietoa, joka ei ole kalvolla nähtävillä kuten *josta meillä Suomessakin on viime vuosilta paljon esimerkkejä*. Tulkki on erittäin paljon puhujaa jäljessä, ja katkelman alku, jossa viitataan Debordiin, on jäänyt kokonaan pois. Tulkki huomaa, että puhuja luettelee asioita, jotka ovat nähtävillä kalvolla ja ilmaisee sen asiakkaalle -> *jatkuva t... kalvolla*. Esimerkki on tilanteessa ainoa, jossa tulkkeeseen on lisätty suora viittaus kalvoon (*kalvolla*) silloin, kun puhuja ei ole sitä verbaalisesti tehnyt. Puhujan kalvon kohtiin tekemiä huomioita ei sen sijaan ole aivan viimeistä kohtaa lukuun ottamatta tulkattu – osa merkitysisällöstä on jäänyt pois. Kyseiseen kohtaan liittyvä huomio tai selitys *aikarakenteen pyyhkiytyminen tulevaisuuden ja menneisyyden osalta* on kuitenkin erotettu kappalejaolla siitä kohdasta, jossa asiakasta on kehoitettu katsomaan kalvolle, mikä voi viestiä asiakkaalle, että puhuja siirtyy uuteen asiaan. Lisäksi lähdetekstin sana *siis* on jäänyt pois, jolla puhuja osoittaa kohdan *pysyväksi kuvitellun nykyhetken merkityksellisyys* tarkoittavan aikarakenteen pyyhkiytymistä menneisyyden ja tulevaisuuden osalta. Asiakas ei välttämättä osaa yhdistää tulkkeen tekstikatkelmaa kalvolla olevaan tekstiin, koska tulkkeessa ei ole selvää viittausta siihen, mihin katkelma liittyy.

(45a)

integroidun (.) speaktaakkelin perustavia luonteenpiirteitä Debordin mukaan ovat *jatkuva teknologinen uudistumistarve*, (.) *josta meillä Suomessakin on viime vuosilta paljon esimerkkejä* (.) *valtion ja talouselämän yhdentyminen* niin ikään *esimerkkimateriaalia tarjolla*, (.) *salassapitoon*

liittyvien toimenpiteiden yleistyminen, (.) öö vaille vastausta jäävien valheiden yleistyminen ja viimein (.) pysyväksi kuvitellun nykyhetken merkityksellisyys, (.) siis aikarakenteen pyyhkiytyminen menneisyyden ja tulevaisuuden osalta.

(45b)

JATKUVA T... KALVOLLA..

AIKARAKENTEEN PYYHKIYTYIIMINEN TULEVAISUUDEN JA MENNEISYYDEN OSALTA.

Esimerkissä 46 (tilanne B) luennoitsija puhuu Marko Pyhtilän teoksesta, jonka kansikuva näkyy kalvolla. Nähtävillä on myös puhujan aiemmin mainitseman teoksen kansikuva. Puhuja ei viittaa sanallisesti siihen, että teosten kansikuvat ja nimet ovat kalvolla. Sekä kirjoittajan että kirjan nimi ovat jääneet tulkkeesta pois ja katkelmassa esiintyvä teos on korvautunut muotoon *ontämä toinenkirja*. Tulkki on säästänyt paljon aikaa valitsemalla lyhyen ilmauksen ja tiivistämällä viestiä, kun tarkempi ja pidempi ilmaus on nähtävillä kalvolla. Toisaalta on vaikea tietää, osaako asiakas yhdistää ja ehtiikö hän yhdistää tulkkeen *toinenkirja* kalvolla näkyvään teokseen, kun tulkkeeseen ei ole lisätty tietoa siitä, mistä asiakas mainitun kirjan tarkemmat tiedot löytää.

(46a)

mainion öö johdatuksen teokseen ja mahdollisuuden syventyä sen tematiikkaan ja kontekstiin hieman tarkemmin, (.) tarjoaa Marko Pyhtilän vastikään ilmestynyt teos *Kansainväliset situationistit: speaktaakelin kriittikki*.

(46b)

MAINIO JOHDATUS JA MAHD SYVENTYÄ SEN KONTEKSTIIN ONTÄMÄ TOINENKIRJA.

Visuaaliset elementit saattavat sisältää osan viestin merkitystä, minkä vuoksi ne tulisi ottaa huomioon kirjoitustulkkauksessa. Viestistä voi jäädä jotain pois tai sen merkitys voi muuttua, mikäli ei-verbaalia viestintää ei oteta huomioon. Asiakas ei vaikuttaisi voivan yhdistää lukemaansa puhujan tekemiin eleisiin viestin ymmärtämisen kannalta oikea-aikaisesti. Puhujan eleisiin tai ilmeisiin ei ole viitattu kummankaan tilanteen tulkkeissa. Kun puhujalla on käytössään kalvoja, ongelmaksi näyttäisi muodostuvan se, miten puheen ja kalvojen välinen yhteys sekä kalvolla oleviin kohtiin tehdyt lisäykset tulisi tuoda esille tulkkeessa. Moni asia saattaa jäädä epäselväksi ja irralliseksi, jos tulkkeessa ei tarjota riittävästi tietoa siitä, miten kalvolla ja tulkkeessa olevat asiat liittyvät toisiinsa. Tällöin myös merkityssisällön välittyminen kärsii.

5.3.8 Ympäristön ja videoiden äänien tulkkaaminen

Ympäristön äänet kertovat, mitä esimerkiksi varsinaisen viestintätilanteen ulkopuolella tapahtuu tai miten yleisö reagoi kuulemaansa. Ympäristön äänillä tarkoitetaan tässä esimerkiksi yleisön naurua tai oven kolahduksia. Suositusten mukaan ne pitäisi tulkata. Videoiden äänien tulkkaamisessa olennaista olisi osoittaa, että puhe tai muu äänet tulevat nimenomaan videolta ja välittää tieto siitä, mitä ääniä kuuluu.

Molemmissa aineiston tilanteissa kuuluu välillä yleisön naurua, taputuksia, yskintää sekä oven kolahduksia. Kummassakaan tilanteessa ympäristön ääniä ei ole tulkattu. Toisinaan ympäristön äänien tulkkaaminen ei välttämättä ole edes tarkoituksenmukaista. Esimerkissä 43 (tilanne B) lähdetekstin merkityssisältö ei ole välittynyt tulkkeeseen, jolloin yleisön naurun tulkkaaminen olisi voinut jopa lisätä vaikutelmaa siitä, että viesti ei ole välittynyt oikein.

Tilanteessa B ensimmäinen luennoitsija näyttää kolme lyhyttä videokatkelmaa (tutkimuksen aineistoon katkelmia ei ole tallennettu kokonaan). Ensimmäiseltä videolta kuuluu musiikkia (ks. esimerkki 47), toiselta laulua ja musiikkia ja kolmannelta englanninkielistä puhetta (tekstitetty suomeksi) sekä suomenkielistä puhetta. Tulkkeeseen ei ole välitetty tietoa siitä, mitä ääniä videoilta kuuluu. Ainoastaan kolmannella videolla oleva suomenkielinen puhe on pyritty tulkkaamaan – tulkkeessa ei kuitenkaan ole erikseen osoitettu, että puhe kuuluu videolta tai millainen puhuja on kyseessä.

Esimerkissä 47 (tilanne B) luennoitsija sanoo ottavansa toisesta videosta äänen pois. Silti videolta kuuluu musiikkia ja laulua. Tilanteessa kuuluu myös oven kolahduksia. Tulkkeesta on jäänyt pois kohta *eli mä otan täst äänen pois koska*, mutta muutoin elokuvan ääneen liittyvä viesti on välittynyt – tulkkeesta saattaa saada sen käsityksen, että jotakin ääntä videolta on kuultavissa -> *ääni ei kuulu elokuvaan. ja se häiritsee*. Kuitenkaan tulkkeessa ei ole osoitettu, että videolta kuuluu musiikkia ja laulua. Myöskään oven kolahduksia ei ole tulkattu.

(47a)

eli (.) mä otan täst äänen pois koska se ääni häiritsee ((oven kolahduksia)) aika paljon koska se (.) ei periaatteess kuulu siihen

(47b)

ÄÄNI EI KUULU ELOKUVAAN. JA SE HÄIRITSEE.

Ympäristön äänet eivät aineiston perusteella vaikuttaisi välittyvän tulkkauksessa. Ympäristön äänet ovat kuitenkin osa viestintätilannetta eikä asiakas ilman niiden tulkkausta voi välttämättä olla niistä tietoinen. Toisaalta niiden tulkkaukset saattaa katkaista muun viestin välittämisen eikä niillä useinkaan voida katsoa olevan merkitystä varsinaisen puheen merkityssisältöön. Mikäli videoiden äänet – kuten niissä oleva musiikki – jätetään tulkkaukseen, jää osa videoilla olevasta viestistä välittymättä.

5.3.9 Puhujan korjaaminen

Puhujan korjaamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa tulkki korjaa jotakin, mitä puhuja on sanonut. Tulkki saattaa korjata esimerkiksi varsinaisia asiavirheitä, sanojen lausumiseen liittyviä virheitä tai muuttaa puhujan käyttämiä ilmaisuja idiomaattisemmiksi. Puhujan epäröinnin poisjättämistä tai puhekielisten ilmausten muuttamista kirjoitetun kielen normien mukaiseksi ei tässä katsota kuuluvan puhujan korjaamiseen, sillä niillä on muita merkityksiä (ks. luvut 5.3.3.2, 5.3.4.4 ja 5.3.6). Puhujan korjaaminen voi parantaa tulkkauksen laatua, jos puhuja sanoo vahingossa jotakin väärin tai poikkeavalla tavalla. Väärin lausuttu sana voi jäädä myös kuulijoilta huomaamatta ja korjaantua siten itsestään. Puhuja saattaa kuitenkin korjata itseään myöhemmin tai sanoa jotakin tarkoituksella ”väärin” tai totutusta tavasta poiketen, jolloin puhujan korjaamista ei voida pitää toivottavana.

Aineistossa on havaittavissa vain muutama osoitus tulkin tekemistä korjauksista. Tilanteessa B lähdetekstin ilmaus *ilmiön taustassa* on muuttunut muotoon *ilmiön taustalla*. Tulkkeessa oleva muoto on tavanomaisempi tapa ilmaista asia, mikä saattaa helpottaa lukemista ja ymmärtämistä. Esimerkissä 48 (tilanne B) puhuja on käyttänyt sanaa *pitaalisen*, joka on tulkkeessa muuttunut sanasta nykyään enemmän käytettyyn muotoon *spitaalisen*. Voi kuitenkin olla, että puhuja on halunnut käyttää nimenomaan sanan vanhaa muotoa, sillä hänen puheessaan tulee myöhemmin esille sana *pitaalistaan*, joka on tulkattu muotoon *spitaalistaan*. Muutoksen ei voida katsoa korjanneen puhujaa, vaan muuttaneen hänen ilmaisutapaansa toisenlaiseksi.

(48a)

ja (.) erityistä huomiota kiinnitti tässä elokuvassa kohta^us, (.) jossa Jeesus ihme^uparantaa pita^ualisen,

(48b)

KIINNITTI HUOMION KOHTAUS MISSÄ JEESUS IHMEPARANTAA SPITAALISEN.

Esimerkissä 19 (tilanne A) esitelmöitsijä sanoo katkelman alkupuolella *tulkkauksen etikkaa* ja *etikasta*, vaikka hän tarkoittaa sanaa *etiikka*. Tulkkeessa ensimmäinen ilmaus on korjaantunut muotoon *tulkkauksen etiikasta* ja toinen ilmaus korvautunut lyhyempään muotoon *siitä*. Puhuja huomaa lausuneensa sanat hiukan väärin, joten hän korjaa omaa puhettaan -> *etii:kasta puhutaan e(h)i etikasta*. Korjaus on myös tulkattu -> *etiikasta.. puhutaan ei etikasta*, mutta tulkkausta seuraavalle asiakkaalle ei ehkä ole selvää, miksi puhuja haluaa korostaa, että kyse on etiikasta eikä etikasta. Jos puhuja ei olisi itse korjannut puhettaan, olisivat tulkin tekemät korjaukset olleet tulkkauksen laadun kannalta jopa toivottavia. Esimerkki osoittaa, että koska tulkkaus on simultaanista, ei tulkki voi tietää, mitä puhuja aikoo seuraavaksi sanoa, eikä siten pohtia, kannattaako puhujaa korjata vai ei.

Puhujat ja heidän käyttämänsä ilmaisut vaikuttavat paljon siihen, onko heidän puheessaan mitään sellaista, jota kannattaisi korjata esimerkiksi ymmärtämisen tai luettavuuden parantamiseksi. Puhujan korjaaminen saattaa johtaa siihen, että puhujan tarkoituksella käyttämät ilmaisut muuttuvat. Jos puhuja korjaa aiemmin sanomaansa, voi korjaamisen välittäminen olla tarpeetonta, jos tulkki on jo ”virheen” kohdalla korjannut puhujaa. Puhujan korjaaminen vaikuttaa toisinaan jopa tarpeettomalta keinolta parantaa tulkkauksen laatua, sillä on vaikea tietää, ovatko puhujan käyttämät virheelliset tai epätavalliset ilmaisut tarkoituksellisia vai tahattomia.

5.3.10 Tulkkauksen kontrollointi

Tulkkauksen kontrolloinnilla tarkoitetaan sitä, miten tulkit tarkkailevat omaa tai tulkkiparinsa suoritusta ja pyrkivät pitämään tulkkauksen koossa esimerkiksi paikkailemalla aiempia poistoja. Tulkkauksen kontrollointiin osallistuvat siten sekä aktiivi- että tukivuorossa oleva tulkki. Koska tulkkien toimintaa ei voida tarkkailla tallenteilta systemaattisesti, ei voida todeta, kuinka paljon osoituksia tulkkauksen kontrolloinnista on nähtävissä tulkkaustilanteen aikana. Tässä pyritään

lähinnä osoittamaan, millaisia keinoja tulkit näyttävät käyttävän pitääkseen tulkkauksen koossa, ja pohtimaan, miten tulkkauksen kontrollointi vaikuttaa kirjoitustulkkauksen laatuun.

Yksi osoitus tulkkauksen kontrolloinnista on tilanne, jossa tulkki etsii – välttääkseen poiston tai varsinaisen virheen – kiertoilmauksen jollekin nimelle tai käsitteelle, jota hän ei saa välitettyä sellaisenaan tulkkeeseen. Tällöin tulkin on kontrolloitava aiempaa ja tulevaa tulkkausta löytääkseen ilmaisuuden, joka pitää tulkkauksen koossa ja antaa asiakkaalle mahdollisuuden päätellä, mihin ilmauksella viitataan. Esimerkissä 49 (tilanne B) luennoitsija vertaa Flahertyn ja Derenin (elokuvaohjaajia) elokuvia toisiinsa. Tulkki ei ole saanut nimeä *Deren* tulkattua, jolloin hän on ilmaissut lähdetekstin kohdan *ei oo Derenillä läsnä enää lainkaan* tulkkeessa *ei ole toisessa elokuvassa läsnä lainkaan*. Luennoitsija on esimerkkikatkelmaa ennen puhunut Derenin elokuvasta, josta hän näyttää seuraavan esimerkkikatkelman. Tulkkeeseen on myös välittynyt, että luennoitsija puhuu toisesta esimerkkielokuvasta, vaikka sen nimi ei ole tulkattu täysin oikein (lähdetekstin *Divine horsemen* -> *divine horseman*). Tällöin myös ohjaajan nimi on tulkattu väärin (vrt. lähdetekstin *Maya Deren* -> *Maya Diverty*). Silti esimerkissä olevan tulkkeen *toisessa elokuvassa* voidaan katsoa kertovan, että kyse on aiemmin mainitusta elokuvasta. Vastaavanlaisia kiertoilmauksia on käytetty tilanteessa B jonkin verran, tilanteessa A ei lainkaan.

(49a)

ja ja (.) tää:: (.) Flahertyn elokuvan kuvasta leimaava niin sanottu ymmärtäväinen etäisyys miks tän viattoman katseen myöskin vois kuvata niin (.) ei oo Derenillä läsnä enää lainkaan.

(49b)

FLAHERTYN ELOKUVASTA TUTTU ETÄISYYS EI OLE TOISESSA ELOKUVASSA LÄSNÄ LAINKAAN.

Kun tulkki jää puhujasta jälkeen, saattaa tukivuorossa oleva tulkki kontrolloida tulkkausta ja pyrkiä auttamaan esimerkiksi tilanteessa, jossa jotakin on jäämässä pois. Hän voi siten toimia aktiivivuorossa olevan tulkin muistin tukena. Esimerkissä 50 (tilanne B) tulkki on paljon puhujaa jäljessä. Puhuja on aiemmin puhunut hysteriaasta ja vertaa sitä neuroosiin. Tulkki saa kiinni kohdasta *kaiken aikaa* ja jatkaa siitä tulkkausta, jolloin katkelman alku (*neuroosi sitä vastoin nojaa kokemukseen että on kaikke- kaikkialta*) jää pois. Kun tulkki on saanut katkelman tulkattua loppuun, kuiskaa hänen tulkkiparinsa hänelle jotakin, minkä jälkeen hän kirjoittaa *on neuroosi*. Vaikka merkityssisältö ei ole joidenkin poistojen (*sitä vastoin nojaa kokemukseen että on kaikke- kaikkialta, ja arvioinnin, koskaan voi olla täsin vakuuttunut ja varma siitä että*) vuoksi täysin välittynyt, on lähdetekstissä olevan hysteria–neuroosi-vertailuasetelman välittymiseksi olennaisinta,

että *neuroosi* ei ole jäänyt tulkkeesta pois. Esimerkki osoittaa, että tulkkien yhteistyö on erittäin tärkeä osa tulkkauksen kontrollointia.

(50a)

neuroosi sitä vastoin nojaa kokemukseen että on kaikke- kaikkialta (.) kaiken aikaa tulevan jatkuvan tarkkailun ja arvioinnin kohteena, (.) eikä koskaan voi olla täysin vakuuttunut ja varma siitä että kelpaa sellaisenaan.

(50b)

KAIKEN AIKAA TULEVAN JATKUVAN TARKKAILUN KOHTEENA EIKÄ KELPAA SELLAISENAAN. ON NEUROOSI

Vaikka tulkit vaikuttaisivat tarkkailevan niin omaa kuin tulkkiparinsakin suoritusta ja pyrkivän tarvittaessa löytämään tilanteeseen sopivia korvaavia ilmauksia tai paikkaamaan mahdollisia poistoja, jää tulkkeisiin silti paljon keskeneräisiä virkeitä (poistojen vuoksi) ja virheitä, kun puhenopeus on suuri tai ilmaisutapa kirjoitetun kielen kaltainen. Tulkkauksen kontrollointi on kuitenkin osoitus pyrkimyksestä välttää virheitä ja poistoja. Siten tulkkauksen kontrollointia voidaan pitää merkittävänä ja toivottavana osana kirjoitustulkkauksta.

6 Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten ja millaisilla laatukriteereillä kirjoitustulkkauksen laatua voidaan arvioida, mitä laadusta voidaan kriteerien avulla sanoa ja millaista laatua voidaan pitää tavoiteltavana.

Koska tulkkausviestinnän tavoitteena nähdään usein lähdetekstin merkityssisällön välittäminen tai kohdetekstin vastaanottajille saman vaikutelman luominen kuin lähdetekstin vastaanottajille, voidaan tulkkauksen laatua pitää kaikkien niiden elementtien summana, jotka vaikuttavat viestin välittymiseen – osa enemmän, osa vähemmän. Tutkimusaineistosta havaitut ja osittain kirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin peilatut laatukriteerit osoittivat, mistä kirjoitustulkkauksen laatu näyttäisi koostuvan. Osa havaituista kriteereistä – kuten luettavuus ja ympäristön äänien tulkkaminen – on ominaisia ainoastaan kirjoitustulkkaukselle.

Tutkimuksessa käytetyt laatukriteerit osoittautuivat soveltuvan kirjoitustulkkauksen laadun arviointiin, sillä niiden avulla voitiin selvittää, missä suurimmat ongelmat laadukkaan tulkkauksen saavuttamiseksi ovat ja miksi, mitkä kriteereistä ovat merkittävimpiä sekä millä kriteereistä ei vaikuttaisi olevan kovin suurta merkitystä laadun takaamiseksi. Yleisesti voidaan todeta, että kirjoitustulkkauksen laatu koostuu useista eri tekijöistä ja että laadukas tulkkaus edellyttää muutakin kuin verbaalisen viestin välittämisen. Tutkimus osoitti, että kaikista kriteereistä on mahdotonta pitää kiinni ja joistakin on pakko tinkiä, jotta tärkeimmiksi osoittautuneet kriteerit voisivat täytyä. Koska tutkimuksessa oli mukana kahdessa erilaisessa tilanteessa – kuulevien ja kuuroutuneiden tilaisuudessa – taltioitua aineistoa, voitiin osoittaa, että myös tilannekohtaiset tekijät vaikuttavat tulkkauksen laatuun.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kun kirjoitustulkkauksen laatua arvioidaan kriteerien avulla, on sekä lähde- että kohdetekstin ja koko tilanteen tunteminen välttämätöntä. Tutkimuksessa käytetty menetelmä mahdollisti tarkastelemaan, mitä tapahtuu (prosessi) ja mitä on tapahtunut (tulke) sekä pohtimaan, miksi jotakin tapahtuu tai on tapahtunut. Mahdollisimman objektiivisen tutkimusotteen saavuttamiseksi kriteerit oli määriteltävä tarkoin, jotta oli mahdollista osoittaa, mitä jokin kriteeri kertoo laadusta aineistosta tehtävien havaintojen – ei mielipiteiden – perusteella.

Tulkkausviestinnän tavoitteen toteutumisessa on erittäin olennaista, miten hyvin varsinainen merkityssisältö välittyy ja kuinka luotettava, looginen ja ymmärrettävä tulke on. Olennaista ei sen sijaan ole lähdetekstin (kaikkien) sanojen toistaminen tai puhujan kanssa täsmälleen samojen ilmaisujen käyttäminen, vaan asiakokonaisuuksien välittäminen. Erityisen suuria ongelmia merkityssisällön välittämisessä vaikuttaisi syntyvän silloin, kun puhetempo on nopea tai puheen muoto kirjoitetun kielen kaltainen. Tällöin syntyy paljon virheitä, epäloogisuuksia ja vaikeasti ymmärrettäviä kohtia. Myös tulkkeen luotettavuus kärsii, kun viesti muuttuu poistojen ja virheiden seurauksena. Asiantuntevuuden puute lisää virheiden riskiä ja olennaisen tiedon poisjättämisen mahdollisuutta sekä vaikeuttaa yleensäkin tulkkausta. Vakuuttavuus (ajatusten tai virkkeiden loppuun vieminen) – etenkin virheellisesti tulkatuissa kohdissa – tai sen puute voivat antaa asiakkaalle vääränlaisen tunteen tulkkeen luotettavuudesta. Jos merkityssisällön välittämisessä on paljon ongelmia ja tulke ei ole luotettava, voidaan tulkkauksen laatua pitää automaattisesti heikkona.

Kun puhetempo on rauhallinen, puhe esitetään vapaasti eikä lähdetekstissä ole oletettavasti tulkille vieraita nimiä tai käsitteitä, ei vastaavia ongelmia vaikuttaisi juurikaan esiintyvän merkityssisällön välittämisessä. Huomionarvoista kuitenkin on, että rauhallisesta puhenoudesta huolimatta joitakin asiakokonaisuuksia saattaa jäädä pois ja siten osa merkityssisällöstä välittymättä.

Ongelmia viestin välittämisessä syntyy myös silloin, kun visuaalisia elementtejä (esimerkiksi puhujan eleet ja ilmeet, kalvot) ei huomioida tulkkauksessa. Visuaaliset elementit korvaavat usein osan verbaalia viestiä tai täydentävät sitä, eikä asiakas tutkimuksen perusteella voi aina yhdistää lukemaansa ja näkemäänsä oikealla tavalla toisiinsa, mikäli hän ehtii seurata muutakin kuin muodostuvaa tulketta. Siksi tulkkeen tulisi toimia intratekstuaalisesti (vrt. luku 4.5) – omana kokonaisuutenaan. Koska kummassakaan aineiston tilanteessa visuaalisia elementtejä ei ole juuri lainkaan huomioitu, ei yksin suuri puhenopeus voi olla selityksenä, miksi ne ovat jääneet tulkkeista pois. Vaikuttaisi siltä, että niihin ei tilanteesta riippumatta joko ehditä kiinnittää huomiota tai ainakaan niitä ei ehditä välittää tulkkeeseen.

Luettavuutta voidaan tutkimuksen perusteella pitää erittäin merkittävänä osana tulkkauksen laatua. Vaikka merkityssisältö välittyisikin tekstin muodossa, voi heikko luettavuus vaikeuttaa viestin seuraamista ja ymmärtämistä. Luettavuutta pyritään parantamaan jaksottamalla tulketta esimerkiksi välimerkein ja kappalejain. Tulkkeen korjaaminen erityisesti kirjaimia poistamalla paitsi hidastaa tulkkausta myös pakottaa asiakkaan pysähtymään ja palaamaan taaksepäin. Kirjoitus- ja

kielioppivirheillä on merkitystä luettavuuteen silloin, kun ne muuttavat sanojen merkityksiä tai tekevät viestistä muutoin vaikean ymmärtää. Luettavuus vaikuttaisi vaihtelevan tulkkaustilanteen aikana melko paljon, sillä välillä tulketta esimerkiksi jaksotetaan eri keinoin tiivistikin, välillä virkerajoja tai puhujan siirtymistä uuteen asiaan on vaikea tunnistaa, kun teksti etenee katkeamattomana nauhana.

Puhujien osoittamiseen vaikuttaisi käytettävien erilaisia keinoja eri tilanteissa. Tieto siitä, kuka puhuu tai mistä puhe tulee (vrt. videoihin liittyvä tulkkaus), ei aina välity. Kirjoitustulkkauksen laadun kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että puhuja tai puheen lähde osoitetaan selvästi, jotta asiakas voisi halutessaan esimerkiksi suunnata huomionsa tai kommenttinsa oikealle taholle.

Kirjoitustulkkauksessa käytettävät tiivistämis- ja lyhentämiskeinot osoittautuivat toimiviksi tavoiksi lyhentää viestiä, ilman että siitä jää mitään merkityssisältöön liittyvää pois. Tutkimuksen perusteella olisi kuitenkin mahdollista hyödyntää esimerkiksi lyhenteiden käyttöä entistä systemaattisemmin. Tällöin tulkkaus nopeutuisi ja merkityssisällön tulkkaamiseen ja kenties huomion jakamiseen myös visuaalisiin elementteihin jäisi enemmän aikaa.

Myös tulkkauksen kontrollointia voidaan pitää tulkkauksen laatua parantavana tekijänä, sillä se saattaa helpottaa hankalien kohtien tulkkaamista (kuten nimet, vieraat käsitteet) ja poistojen välttämistä. Tulkkauksen kontrolloinnissa niin aktiivi- kuin tukivuorossakin olevalla tulkilla on merkittävä rooli.

Osa kriteereistä osoittautui sellaisiksi, jotka vaikuttaisivat jäävän kirjoitustulkkauksessa varsin vähälle huomiolle ja joihin tulkit eivät vaikuttaisi edes pyrkivän. Puhujan tyyli ja painotukset jäävät tutkimuksen perusteella pääosin välittymättä kirjoitustulkkauksessa. Vaikka ne kertovat olennaista puhujan tavasta viestiä ja puhujan suhtautumisesta sanottavaansa, ei niillä kuitenkaan ole kovin suurta merkitystä varsinaisen merkityssisällön välittymiseen. Tyylin ja painotusten välittymisen lisäksi myös ympäristön äänien tulkkaamisesta vaikuttaisi tutkimuksen perusteella tingittävän puhenopeudesta riippumatta. Mainittuja kriteerejä voitaneen pitää sellaisina, jotka eivät ole laadun (varsinaisen viestin välittymisen) kannalta niin olennaisia, että niihin kannattaisi pyrkiä ainakaan muiden kriteerien kustannuksella. Esimerkiksi varsinaiseen viestiin kuulumattomien ympäristön äänien poisjättäminen nopeuttaa tulkkausta ja auttaa keskittymään muihin seikkoihin.

Puhujan korjaaminen näyttäisi puolestaan vaikuttavan kirjoitustulkkaukseen laatuun ehkä enemmän jopa negatiivisesti kuin positiivisesti. Tulkkauksen simultaanisuus asettaa rajat sille, mitä tulkki voi tietää puhujan sanovan seuraavaksi, eli onko puhujaa edes tarpeen korjata. On myös vaikea tietää, mitä puhuja sanoo tarkoituksella. Siksi puhujan korjaamista ei voida pitää kovin toivottavana ellei se selvästi paranna esimerkiksi luettavuutta ja ellei voida olettaa, että puhuja on tehnyt virheen tahattomasti.

Merkittävimmiten laatukriteereiksi tutkimuksen perusteella nousivat merkityssisällön välittyminen ja tulkkeen luotettavuus, loogisuus ja ymmärrettävyys, visuaalisten elementtien huomioiminen, luettavuus, puhujan osoittaminen sekä tiivistämiskeinot. Kriteereillä on suurin merkitys varsinaisen viestin välittämisessä. Tavoiteltavana laatuna voidaan siten yleisesti pitää mainittujen kriteerien täyttymistä, sillä vaikuttaisi siltä, että rauhallinenkaan puhenopeus ei välttämättä mahdollista kaikkien tutkimuksessa käytettyjen kriteerien huomioimista eli maksimaalisen laadun tavoittelua. Jostakin voi joutua aina tinkimään. Mutta jos tilanne mahdollistaa esimerkiksi välittämään tietoa puhujan tyylistä, voidaan sitä pitää laadun kannalta toivottavana – kunhan se ei tapahdu muiden kriteerien kustannuksella.

Lisäksi tutkimus osoitti, kuinka suuri merkitys tilannekohtaisilla tekijöillä on kirjoitustulkkauksen laatuun. Suurimmat ongelmat näyttävät syntyvän silloin, kun puhenopeus on suuri, puheet ovat rakenteeltaan kirjoitetun kielen kaltaisia ja tarkkaan strukturoituja sekä kun puheen sisältö on mahdollisesti tulkeille vieras. Kaikissa tärkeimmiksi osoittautuneissa laatukriteereissä oli ongelmia pääasiassa kuuleville suunnatussa tilaisuudessa (tilanne B), jossa puhetaan ja puheet olivat mainitunkaltaisia, kun taas toisessa, kuuroutuneiden tilaisuudessa (rauhallinen puhenopeus, vapaasti esitetyt puheet, tilanne A) ongelmia oli huomattavasti vähemmän – erityisesti merkityssisällön välittämisen ja tulkkeen luotettavuuden osalta. Kuitenkin on todettava, että rauhallinenkaan puhenopeus ei vaikuttaisi välttämättä takaavan viestin ”täydellistä” välittymistä.

Tutkimuksen perusteella voidaan vahvistaa käsitys siitä, että laadukas tulkkaus ei voi jokaisessa tilanteessa tarkoittaa täsmälleen samaa asiaa. Siksi laatukriteerien täyttymistä tulisi tarkastella aina tilannetekijät huomioon ottaen. Paitsi että joistakin kriteereistä voi joutua tinkimään, voi jonkin kriteerin joutua jopa määrittelemään tilanteesta riippuen uudestaan. Esimerkiksi puhutempon ollessa nopea, ei koko merkityssisällön välittäminen välttämättä ole mahdollista. Tällöin tulisi pyrkiä ja keskittyä tulkkeen luotettavuuteen ja virheettömyyteen – siihen, että kaikki mikä tulkataan, välittää lähdetekstin viestiä, vaikkakin referoiden.

Tutkimuksessa ongelmallista oli se, että tilanteiden taustoista, kuten tulkkien valmistautumismahdollisuuksista tai tulkattavien puheiden aiheiden tuntemisesta, ei ollut tietoa. Mikäli tulkit ja asiakkaat olivat sopineet joistakin käytänteistä – kuten lyhenteistä tai muuten tavasta tulkata – ei sitä voitu ottaa analyysissä huomioon. Analyysi perustui siten ainoastaan siihen, mitä videotallenteilta ja tallennetuilta tulkkeilta oli nähtävissä ja kuultavissa. Taustojen tunteminen olisi voinut auttaa pohtimaan tarkemmin, miksi tulkkauksen laatu oli joidenkin kriteerien valossa sellaista kuin oli.

Koska kirjoitustulkkauksen laatua ei ole ennen tutkittu laatukriteerien avulla ulkopuolisen tarkkailijan silmin, ei tuloksia voida verrata aiempiin tutkimuksiin. Tämän tutkimuksen perusteella kirjoitustulkkauksen laadun arviointi laatukriteerien avulla tuo tietoa siitä, mitkä seikat parantavat, mitkä heikentävät laatua. Kun voidaan osoittaa, missä suurimmat ongelmat vaikuttaisivat olevan tai missä vielä olisi kehittämisen varaa, voidaan kirjoitustulkkauksen laatua parantaa.

Käytänteiden yhdenmukaistaminen ja johdonmukainen soveltaminen voisivat osaltaan parantaa laatua. Yhteistyötä tulkkauksitilanteessa olevien eri tahojen kanssa tulisi lisätä, jotta tulkeilla olisi mahdollisuus tutustua puheiden aiheisiin etukäteen ja ehkä jopa kertoa, millainen puheen esittämistapa on kirjoitustulkkauksen kannalta toimivin. Olisi myös tärkeää pohtia, millainen tulkkaustrategia missäkin tilanteessa on toimiva ja mihin kannattaa tai mihin voidaan pyrkiä. Aina ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä täyttämään kaikkia kriteerejä, vaan on valittava sellainen tulkkaustrategia, jolla parhaiten voidaan saavuttaa tilanteessa tavoitettavissa oleva laatu.

7 Lopuksi

Tutkimuksen aikana moni asia kirjoitustulkkauksessa on muuttunut. Kirjoitustulkki koulutus on laajentunut ja kirjoitustulkki käyttöön on laadittu esimerkiksi lyhenneluettelo.

Kirjoitustulkkauksesta on lisäksi ilmestynyt joitakin tutkimuksia. Kaiken kaikkiaan kiinnostus kirjoitustulkkausta kohtaan on vähitellen alkanut kasvaa.

Myös tämä tutkimus herätti uusia kysymyksiä. Havainnointiin perustuvaa tutkimusta voisi laajentaa selvittämällä niiden tulkkaustilanteiden taustat, joissa aineisto tallennetaan. Siten voitaisiin selvittää, kuinka paljon esimerkiksi valmistautumisella on merkitystä tulkkauksen laatuun. Olisi myös mielenkiintoista tietää, miten kirjoitustulkkauksen asiakkaat arvioivat eri laatukriteerien tärkeyttä yleensä tai millaisena he tietyssä tilanteessa pitävät tulkkauksen laatua. Kyselyjen tulokset voitaisiin yhdistää ulkopuolisen tarkkailijan samasta tilanteesta tekemän tutkimuksen tuloksiin, jolloin kirjoitustulkkauksen laadusta voitaisiin saada laajemmin näkemyksiä ja entistä enemmän tietoa.

Tässä tutkimuksessa kirjoitustulkkauksen laatua pyrittiin kartoittamaan useiden kriteerien summana. Koska osa kriteereistä osoittautui muita merkittävimmiksi, voisi jatkossa olla kannattavaa keskittyä tutkimaan systemaattisesti joitakin yksittäisiä laatukriteerejä ja niiden toteutumista erilaisissa – niin kuulevien kuin kuuroutuneiden – tilaisuuksissa taltioiduissa aineistoissa.

Kirjoitustulkkauksessa – jo pelkässä kirjoitustulkkauksen laadussa – on vielä paljon tutkittavaa. Tutkimusten tuottamalle tiedolle on käyttöä, sillä alaa kehitetään jatkuvasti.

Lähteet

AIIC 2006. Advice to students. What is conference interpretation? [WWW-dokumentti].
<<http://aiic.net/en/tips/students/students1.htm>>. Luettu 20.11.2006.

Anderson, Linda 1994. Simultaneous Interpretation: Contextual and Translation Aspects. Lambert & Moser-Mercer 1994, 101–120.

Angelelli, Claudia 2000. Interpretation as a Communicative Event: A Look through Hymes' Lenses'. *Meta* 45:4. 580–592.

Barik, Henri C., 1994. A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpreting. Lambert & Moser-Mercer 1994, 121–137.

Bühler, Hildegund 1986. Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpretation and interpreters. *Multilingua* 5-4. 231–235.

Chernov, Ghelly 1994. Message Redundancy and Message Anticipation in Simultaneous Interpretation. Lambert & Moser-Mercer 1994, 139–153.

Chiaro, Delia & Nocella, Giuseppe 2004. Interpreters' Perception of Linguistic and Non-Linguistic Factors Affecting Quality: A Survey through World Wide Web. *Meta* 44:2. 278–293.

Diriker, Ebru 2004. *De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam.

von Essen, Pia 2003. *Simultaanitulkkaus ja laatu – laatukäsityksen kautta itsearviointiin*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (englanti) pro gradu -tutkielma.

Gile, Daniel 1992. Opening up in Interpretation Studies. Snell-Hornby, Mary, Pöchhacker, Franz & Kaindl, Klaus (toim.), *Translation Studies. An Interdiscipline*. John Benjamins, Amsterdam. 149–158.

- Gile, Daniel 2002 [1997]. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. Pöchhacker, Franz & Shlesinger, Miriam (toim.), *Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 162–176.
- Hakulinen, Auli 2002. Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? Saatavilla www-muodossa:
<http://www.kotus.fi/ajankohtaista/kielitietoarkisto/ovatko_puhuttu_ja_kirjoitettu.shtml>. Luettu 6.10.2006.
- Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen Tarja Riitta & Alho Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Halliday, M. A. K. 1985. *Spoken and written language*. Deakin University Press, Victoria.
- Hannikainen-Ingman, Katri, Heiskanen, Marja-Liisa, Rautavaara, Aulikki, Saarikalle, Kristiina, Tiilikainen, Reetta & Topo, Päivi 2000. *Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut. Vammaispalvelulain toteutuminen*. Stakes, Helsinki.
- Hietanen, Kaarina 2004. Tulkkausviestintä ammattina. Oittinen & Mäkinen 2004, 277–293.
- Hiidenmaa, Pirjo 2004. *Suomen kieli – who cares?* Otava, Helsinki.
- Jänis, Marja 2004. Kääntämisen laatu. Oittinen & Mäkinen 2004, 67–81.
- Kahane, Eduardo 2000. Thoughts on the Quality of Interpretation. Kääntänyt Goslin, Ann. Saatavilla www-muodossa: <www.aiic.net/ViewPage.cfm/article117>. Luettu 6.10.2005.
- Kalina, Sylvia 1994. Analyzing Interpreters' Performance: Methods and Problems. Dollerup, Cay & Lindegaard, Annette (toim.), *Teaching Translation and Interpreting 2: Insights, Aims, Visions. Papers from the Second Language International Conference Elsinore, Denmark 4 – 6 June 1993*. John Benjamins, Amsterdam. 217–224.
- Kalina, Sylvia 2004. Zum Qualitätsbegriff beim Dolmetschen. *Lebende Sprachen 1*. 2–8.

Kalina, Sylvia 2005. Quality Assurance for Interpreting Processes. *Meta* 50:2. 768–783.

Kirjoitustulkkikoulutuksen opetussuunnitelma 2007. HUMAK, Viittomakielentulkin koulutusohjelma, Helsingin toimipiste. Avoin ammattikorkeakoulu, kirjoitustulkkikoulutus.

Kopczynski, Andrzej 1994. Quality in Conference Interpreting: Some Pragmatic Problems. Lambert & Moser-Mercer 1994, 87–99.

Kunnallisten tulkikeskusten laatukäsikirjatyöryhmä 2005. *Kunnallisten tulkikeskusten laatukäsikirja*.

Kurz, Ingrid 2001. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. *Meta* 46:2. 394–407.

Kurz, Ingrid 2002 [1993]. Conference Interpretation: Expectations of Different User Groups. Pöchhacker, Franz & Shlesinger, Miriam (toim.), *Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 312–324.

Lambert, Sylvie & Moser-Mercer, Barbara (toim.) 1994. *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. John Benjamins, Amsterdam.

Landsforeningen for Bedre Hørelse 2001. Kvalitetsvurdering af skrivetolkning. Brugernes vurdering. [WWW-dokumentti]. <<http://www.lbh.dk/tolk/tolkekvalitet2001.htm>>. Tulostettu 5.10.2004.

Laurén, Sirpa 2002. *Toimiiko kirjoitustulkkaus? Selvitys kirjoitustulkkien työstä ja koulutustarpeista*. Humanistinen Ammattikorkeakoulun Kuopion yksikön opinnäytetyö.

Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Hytönen, Niina & Rissanen Terhi (toim.), *Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä*. Finn Lectura, Helsinki. 199–225.

Lehikoinen, Laila 1995. *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. 2. painos. Finn Lectura, Helsinki.

Leinonen, Satu 2004. Asioimistulkkaus – paljon muutakin kuin asioimisen tulkkausta. Oittinen & Mäkinen 2004, 294–304.

Linell, Per 1982. *The Written Language Bias in Linguistics*. SIC 2. University of Linköping. Department of Communications Studies.

Moser, Peter 1995. Survey on Expectations of Users of Conference Interpretation. Kääntänyt Mackintosh, Jennifer & Stenzl, Catherine. Saatavilla pdf-muodossa:
<www.aiic.net/community/attachments/ViewAttachment.cfm/a525p736-918/pdf?&filename=a525p736-918.pdf&page_id=736>. Luettu 16.5.2007.

Mäkiranta, Soile 2006. *Asiasisällön välittyminen kirjoitustulkkausessa*. Tampereen yliopisto, suomen kielen pro gradu -tutkielma.

Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.) 2004. *Alussa oli käännös*. 4. painos. Tampere University Press, Tampere.

Pöchhacker, Franz 1994a. Quality assurance in simultaneous interpreting. Dollerup, Cay & Lindegaard, Annette (toim.), *Teaching Translation and Interpreting 2: Insights, Aims, Visions. Papers from the Second Language International Conference Elsinore, Denmark 4 – 6 June 1993*. John Benjamins, Amsterdam. 233–242.

Pöchhacker, Franz 1994b. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.

Pöchhacker, Franz 2000. *Dolmetschen. Konzeptuelle Grundlagen und deskriptive Untersuchungen*. Stauffenburg-Verlag, Tübingen.

Pöchhacker, Franz 2001. Quality Assessment in Conference and Community Interpreting. *Meta* 46:2. 410–423.

Pöchhacker, Franz 2004. *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, Lontoo.

Salmela, Eva 2007. Lyhennetyöryhmän tuloksia. Esitelmä kirjoitustulkki koulutuspäivillä 3.11.2007 Tampereella.

SCIC:n suomenkielinen tulkkausyksikkö 2005. Asiakas palautekysely. Saatavilla www-muodossa: <http://209.85.129.104/search?q=cache:r2ht4SP_ICEJ:scic.cec.eu.int/FI/Word/Asiakaspalautekysely/kyselylomakkeen%2520tulokset.doc+SCIC+asiakas+palautekysely+2005&hl=en&ct&clnk&cd=2&gl=fi>. Luettu 16.5.2007.

Seleskovitch, Danica 1986. Comment: Who should assess an interpreter's performance? *Multilingua* 5-4. 236.

Seppänen, Eeva-Leena 1997. Vuorovaikutus paperilla. Tainio, Liisa (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*. Vastapaino, Tampere. 18–31.

Shlesinger, Miriam 1994. Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation. Lambert & Moser-Mercer 1994, 225–236.

Shlesinger, Miriam 1997. Quality in Simultaneous Interpreting. Gambier, Yves, Gile, Daniel & Taylor, Christopher (toim.), *Conference Interpreting: Current Trends in Research. Proceedings of the International Conference on Interpreting: What do we know and how?* John Benjamins, Amsterdam. 123–131.

Smith, Ben 1994. The Advent of BS 5750. Picken, Catriona (toim.), *Quality – assurance, management and control proceedings of the seventh Annual Conference of the Institute of Translation and Interpreting*. ITI, Lontoo. 24–29.

Sunnari, Maria 2004. Konferenssitulkkaus – tietoa, taitoa, yhteistyötä. Oittinen & Mäkinen 2004, 305–316.

Suomen kirjoitustulkit 2007. Lyhenneluettelo. [WWW-dokumentti]. <<http://suomenkirjoitustulkit.net/Sivuaja/Tiedostoja/Lyhenneluettelo.doc>>. Luettu 10.1.2008.

Suomen Viittomakielen Tulkit 2005. Sanasto. [WWW-dokumentti]. <<http://www.tulkit.net/index.php?page=sanasto>>. Luettu 6.10.2006.

Suomen Viittomakielen Tulkit 2008. Tiedote – HUMAK. [WWW-dokumentti].

<<http://www.tulkit.net/ajankohtaista/tiedote-humak>>. Luettu 18.2.2008.

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Finn Lectura, Helsinki.

Tiittula, Liisa 2001. Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa. Kuinka puhe kääntyy tekstiksi? *Kielikuvia 1*, 5–16. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.uta.fi/jarjestot/nsseura/kielikuvia/kielikuvia-2-00.pdf>>. Luettu 6.10.2006.

Tiittula, Liisa 2006. Voiko kirjoitettua puhetta ymmärtää? Puhe ja kirjoitus limittyvät kirjoitustulkkauksessa. Pajunen, Anneli & Tommola, Hannu (toim.), *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 2*. Tampere University Press, Tampere. 170–187.

Vuorikoski, Anna-Riitta 1995. *Audience response to simultaneous interpreting*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (englanti) lisensiaatintyö.

Vuorikoski, Anna-Riitta 2002. Miten arvioida tulkkausta? *Kääntäjä* 9. 1, 3, 9.

Vuorikoski, Anna-Riitta 2004a. *A Voice of its Citizens or a Modern Tower of Babel?* Tampere University Press, Tampere.

Vuorikoski, Anna-Riitta 2004b. Tulkkauksen tutkimus. Oittinen & Mäkinen 2004, 317–337.

Wadensjö, Cecilia 1998. *Interpreting as Interaction*. Addison Wesley Longman, New York.

Liitteet

LIITE 1

SUOSITUKSET KIRJOITUSTULKKKAUKSEN YLEISTULKKKAUKSEEN

- Kaikki kirjoitetaan sanasta sanaan, myös murteet ja slangi.
- Jos tulkki ei pysy puhujan vauhdissa, hänen tulee pyytää puhujaa hidastamaan.
- Joskus on pakko tiivistää puhujan sanomaa.
- Puheenvuoron alkuun kirjoitetaan puhujan nimi ja kaksoispiste.
- Uusi puheenvuoro aloitetaan aina rivin alusta.
- Pienistä kirjoitusvirheistä ei välitetä, jos asian/sanan voi ymmärtää. Turhaa korjaamista tulee välttää, sillä se häiritsee tulkkauksen seuraajia enemmän kuin pieni kirjoitusvirhe.
- Virheen voi oikaista kirjoittamalla muutaman x-kirjaimen (xx) ja asian/sanan uudelleen. Virhettä ei saa korjata siirtymällä ko. paikkaan tekstissä ja korjaamalla, sillä tulkkauksen seuraajia rasittaa ja häiritsee, kun pitää seurata kursorin siirtymistä tekstissä taaksepäin ja virheen korjaamista.
- Vaikka pienistä kirjoitusvirheistä ei välitetä, täytyy kaikki virheet luvuissa ja päivämäärissä korjata. Koko luku tai päivämäärä pitää sovittaa samalle riville.
- Henkilöiden nimet tulee kirjoittaa oikein.
- Välimerkit (pisteet, pilkut) ovat tärkeitä. Niitä ei saa jättää pois!
- Kirjoitettaessa käytetään pieniä kirjaimia. Erisnimen ja virkkeen ensimmäinen kirjain kirjoitetaan isolla.
- Rivinvaihtoa pitää käyttää tavallista useammin, sillä se lisää luettavuutta.
- Ympäristön äänet kirjoitetaan sulkuihin (puhelin soi, lapsi itkee, ulkona ukkostaa jne.).
- Yleisön reaktiot tulkataan myös, esimerkiksi kirjoittamalla aplodit (tap tap tap), naurua (hahaha) tai kirjoittamalla yleisöjoukosta huudettu kommentti.
- Sävytystä tulee käyttää, kun se on mahdollista:
h a r v e n n u s = jonkin asian korostaminen
” ” = lainaus jostain/ei ihan tosissaan otettava asia

!!!! = esim. korostus tai vitsi, käytetään tavallista kirjoitusta enemmän

..... = esim. puhujan miettiessä

- Lyhenteitä voi käyttää tilanteesta/asiakkaista riippuen seuraavasti:
Tulkkauskäyttöön on sovittu tiettyjä lyhenteitä. Ennen tulkkaustilannetta tai tulkkaustilanteen aikana voi ottaa käyttöön kyseiseen tilanteeseen sopivan lyhenteen, kun jokin pitkä sana toistuu luennon/tilaisuuden aikana. Lyhenteen merkitys täytyy kuitenkin selvittää asiakkaille. Lyhenteet kirjoitetaan pisteellä tai ilman pistettä, ja monitulkintaisissa lyhenteissä (esim. o.s. = omaa sukua tai os. = osoite) pitää olla erityisen tarkkana oikeasta pisteen käytöstä.
- Yleensä aina yli tunnin pituisessa tilaisuudessa pitäisi olla kaksi tulkkia, joista toinen toimii tukitulkkina toisen ollessa kirjoitusvuorossa.
- Jos puhuja puhuu täysin saman asian, joka on esimerkiksi kalvolla heijastettuna tai kirjoitettuna esityslistalle, voidaan ko. asia jättää kirjoittamatta ja ilmaista asia tulkkauksen seuraajille esim. (katso kalvo, § 8 esityslistalla). Tulkin tulee kuitenkin koko ajan seurata puhetta ja kirjoittaa puhujan lisäykset.
- Kokouksissa käytetään tähtimerkkiä (*) ilmaisemaan puheenjohtajan nuijan kopautusta.
- Tavutusta ei käytetä, vaan annetaan tietokoneen siirtää sana automaattisesti seuraavalle riville.

LIITE 2

Kuurojen Liitto ry - Kuulonhuoltoliitto ry - Suomen Kuurosokeat ry - Suomen Viittomakielen Tulkit ry

VIITTOMAKIELEN TULKIN AMMATTISÄÄNNÖSTÖ

TÄMÄ AMMATTISÄÄNNÖSTÖ SITOO KAIKKIA NIITÄ TULKKEJA, JOTKA ON MERKITTYY YLLÄ MAINITTUJEN JÄRJESTÖJEN PITÄMÄÄN TULKKIREKISTERIIN. Tämä ammattisäännöstö on hyväksytty tulkkitoiminnan yhteistyöryhmän kokouksessa lokakuun 3. päivänä 1996 ja se on päivitetty 20.9.1999. Katso myös asioimistulkin ammattisäännöstö.

AMMATTIETIIKKA

- tulkki noudattaa ehdotonta vaitiolovelvollisuutta.
- tulkki ei käytä väärin mitään tulkkauksen yhteydessä tietoonsa tullutta.
- tulkki ottaa vastaan toimeksiannon vain, jos hänellä on siihen tarpeellinen pätevyys ja jossa hän ei ole jäävi.
- tulkki kunnioittaa ja tukee asiakkaidensa itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta.
- tulkki osoittaa solidaarisuutta ammattikuntaansa kohtaan.
- tulkki valmistautuu ajoissa ja huolellisesti tehtävänsä.
- tulkki käyttäytyy toimeksiannon yhteydessä moitteettomasti.
- tulkki on puolueeton eikä anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa työnsä laatuun.
- tulkki kehittää jatkuvasti ammattitaitoaan.
- jos tulkki toimii sellaisessa asiakastyössä, jossa asiakkaat ovat myös tulkkipalvelun käyttäjiä, hän toimii niin että ammattiroolit eivät sekoitu.

AMMATTISÄÄNNÖSTÖN RIKKOMINEN

- Mikäli tulkin todetaan toimineen tämän ammattisäännöstön vastaisesti, ryhtyy tulkkitoiminnan yhteistyöryhmä tulkkirekisterin säännöissä määrättyihin toimenpiteisiin.

TYÖOLOSUHTEET

Tulkkauksen laadun takaamiseksi tulkki varmistaa, että

- kuuluvuus ja näkyvyys riittävät.
- työolot ovat ergonomisesti tyydyttävät.
- tulkkaukselle annetaan riittävästi taukoja.

- tulkki tekee etukäteen suullisen tai kirjallisen työsopimuksen tilaajan kanssa sekä tarvittaessa sopii palkasta ja korvauksista palkanmaksajan kanssa.
- tulkki selvittää etukäteen työajan pituuden.
- tulkin aktiivinen tulkkausaika on enintään kuusi tuntia päivässä.
- tulkkauksesta aterioiden aikana, tauoilla ja varsinaisen tilaisuuden ulkopuolella sovitaan etukäteen.
- samanaikaistulkkauksessa yli kahden tunnin toimeksiannossa tarvitaan kaksi tulkkia.

LIITE 3

Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio prosodisen kokonaisuuden lopussa
,	intonaatio laskee vähän
?	nouseva intonaatio
<u>heti</u>	(alleviivaus) painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.4)	mikrotaukoa pitempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
> <	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
< >	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
e::i	(kaksoispisteet) äänteen venytys
° °	ympäristöä vaimeampaa puhetta
YLÖS	(kapiteelit) äänen voimistaminen
he he	nauru
s(h)ana	suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse nauraen lausutusta sanasta
£ £	hymyillen sanottu sana tai jakso
@ @	äänen laadun muutos
ke-	(tavuviiva) sana jää kesken
(())	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Institut für Sprach- und Translationswissenschaften

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

TANHUAMÄKI, MAIJA: Zur Bewertung des Schriftdolmetschens mit Hilfe von
Qualitätskriterien

Magisterarbeit: 105 Seiten

Anhang: 5 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 20 Seiten

März 2008

1 Einleitung

Die vorliegende Arbeit befasst sich mit der Qualität des Schriftdolmetschens. Schriftdolmetschen ist eine Methode, die Kommunikation zwischen Schwerhörigen und Ertaubten mit Normalhörenden erleichtern soll. Beim Schriftdolmetschen wird Gesprochenes in Geschriebenes umgesetzt – dabei handelt es sich folglich um so genanntes intralinguales Dolmetschen. Der Text wird über Computermonitor oder Leinwand simultan zum Gesprochenen für die Rezipienten sichtbar gemacht. Forschungen zeigen, dass bei einer Änderung der Existenzform von Sprache, vom Gesprochenen zum Geschriebenen, sich auch die Botschaft auf viele Weisen verändert.

Die Qualität der Verdolmetschung und deren Bewertung sind seit Jahren von großem Forschungsinteresse. Die Qualität des Schriftdolmetschens ist aber ein eher neues Forschungsthema. Das Ziel dieser Arbeit ist herauszufinden, wie die Qualität des Schriftdolmetschens sich bewerten lässt, was für Qualitätskriterien sich zur Bewertung eignen und insbesondere, was mit Hilfe dieser Kriterien über die Qualität gesagt werden kann. Ein weiteres Ziel ist auch herauszuarbeiten, was für eine Qualität überhaupt anstrebenswert ist.

Die vorliegende Arbeit ist Teil eines Forschungsprojektes, das in Zusammenarbeit der Universität Tampere und dem Finnischen Schwerhörigenverband (Kuulonhuoltoliitto) durchgeführt wird in Form von Magisterarbeiten unter Leitung von Frau Prof. Dr. Liisa Tiittula. Das Ziel des Projektes ist, Dolmetschdienstleistungen des Finnischen Schwerhörigenverbandes zu entwickeln. Das Projekt begann 2004 und endet 2008.

Das Untersuchungsmaterial, das in den Jahren 2004 und 2005 in authentischen Situationen gesammelt wurde, hat mir Liisa Tiittula dankenswerterweise zur Verfügung gestellt.

2 Schriftdolmetschen

Schriftdolmetschen dient seit Anfang der 1980er Jahre in Finnland als Kommunikationshilfe für Schwerhörige und Ertaubte (Laurén 2002, 1) und ist unter ihnen die am häufigsten eingesetzte Dolmetschmethode (Laurén 2006, 205), weil ihre Muttersprache die gesprochene Sprache ist, nicht die Gebärdensprache (Tiittula 2006, 171). Dem finnischen Gesetz zufolge sollen Dolmetschdienstleistungen für Schwerbehinderte organisiert werden (Hannikainen-Ingman et al. 2000, 32). Schriftdolmetschen gehört zu diesen Dienstleistungen.

Da beim Schriftdolmetschen eine schriftliche Verdolmetschung das Gesprochene wiedergeben soll, ist es wichtig zu bemerken, was für Unterschiede es zwischen den zwei Existenzformen der Sprache gibt. Der fundamentale Unterschied ist, dass die geschriebene Sprache durch graphische Zeichen produziert und visuell aufgenommen wird, während die gesprochene Sprache lautsprachlich produziert und auditiv aufgenommen wird (Tiittula 1992, 11). Typisch für das Gesprochene ist aber auch, dass das Verbale mit Hilfe von nonverbaler Kommunikation ergänzt und z.T. sogar ersetzt wird. Prosodische Elemente (wie Intonation und Rhythmus) und paralinguistische (wie Tonfall und Redetempo) sind ein wesentlicher Teil des Gesprochenen, gehören aber nicht zur geschriebenen Sprache (Halliday 1985, 30–31). Pausen, Füllwörter und die gesprochene Sprache strukturierende Diskurspartikel sind sogar wichtig für das Verstehen des Sprechens (Tiittula 1992, 19; Lehtikoinen 1995, 95). Manche Diskurspartikel sind vom Blickwinkel der geschriebenen Sprache aus unnötig

(Tiittula 1992, 57–61). Es kann somit schwierig sein, Merkmale des Gesprochenen in Geschriebenes zu übertragen (Tiittula 2001, 5) und gleichzeitig einen verständlichen und lesbaren Text zu formulieren. Die Gewohnheit, geschriebene, standardsprachliche Texte zu lesen, kann darauf Einfluss haben, wie man einen schriftlichen Text findet, der der gesprochenen Sprache ähnelt.

Das Hauptprinzip des Schriftdolmetschens ist es, alles – auch die in der Situation bedeutsamen Laute der Umgebung – zu dolmetschen (Laurén 2006, 205). Wegen des unterschiedlichen Tempos von Sprechen und Schreiben, muss der Ausgangstext jedoch oft referierend wiedergegeben werden (Laurén 2002, 8). Für das Schriftdolmetschen gibt es Richtlinien, die in den Dolmetschsituationen berücksichtigt werden sollen. Damit dem Kunden klar ist, wer z.B. jeweils spricht, sollte der Name des Redners am Anfang der Verdolmetschung aufgeschrieben werden. Pausen- und Interpunktionszeichen sollten ebenfalls hinzugefügt, Abkürzungen – wenn möglich – verwendet werden. (Laurén 2002, 8–9). Kleine Tippfehler brauchen nicht korrigiert zu werden, aber Fehler z.B. bei Daten und Zahlen hingegen immer (ebd.). Kleine Fehler können sogar vom Kunden übersehen werden.

Die vorläufigen Forschungsergebnisse zeigen, dass beim Schriftdolmetschen die für gesprochene Sprache typischen Elemente, wie Metatext, Attribute und Partikel, ausgelassen und Wörter durch kürzere ersetzt zu werden scheinen. Mögliche umgangssprachliche Formen des mündlichen Ausgangstextes können standardsprachlicher werden, aber die umgekehrte Richtung scheint auch möglich zu sein. Durch Veränderungen und Tilgungen kann die Bedeutung des Ausgangstextes sich verändern. (Tiittula 2006, 176–183.) Die Bedeutung verschiedener Veränderungen wird genauer in Abschnitt 4 betrachtet und problematisiert.

In einer typischen Schriftdolmetschsituationen gibt es nur einen Kunden (Laurén 2002, 14) (vgl. z.B. Situationen im Bereich des Kommunaldolmetschens). Der Kunde liest dabei den Text normalerweise auf einem Monitor (Tiittula 2006, 172). Schriftdolmetschen dient aber auch bei verschiedenen Veranstaltungen, Vorlesungen und Tagungen als eine Methode, die Kommunikation ermöglicht (Laurén 2002, 14). Schriftdolmetscher¹, die als Kommunikationshelfer arbeiten, werden heutzutage für den Beruf ausgebildet und geprüft. In einer Dolmetschsituation, die mehr als eine

¹ Wegen besserer Lesbarkeit wird in diesem Text nur die männliche Form verwendet. Es sind jedoch sowohl Männer als auch Frauen gemeint.

Stunde dauert, gibt es in der Regel zwei Dolmetscher, weil die Arbeit physisch sehr anstrengend ist (Laurén 2006, 206).

Das Schriftdolmetschen ist in der Dolmetschwissenschaft noch nicht kategorisiert worden. Laut Pöchhacker (2000) können die Dolmetschwissenschaft und ihre so genannten teiltheoretischen Dimensionen (wie z.B. Kommunikationsbereiche, Texte, Sprachen) in drei Welten kategorisiert werden. Zum Beispiel würde das simultane Konferenzdolmetschen zur Ersten Welt, das konsekutive Kommunaldolmetschen zur Dritten Welt gehören. (Pöchhacker 2000, 120–125.) Das akademische Interesse ist bisher vorwiegend auf das simultane Konferenzdolmetschen gerichtet gewesen, obwohl das Interesse am Kommunaldolmetschen mittlerweile steigt (Diriker 2004,1). Da es noch wenig Forschung über das Schriftdolmetschen gibt und wegen seines jetzigen Status nebst seiner ‚Unsichtbarkeit‘ in Gesellschaft, würde das Schriftdolmetschen momentan zur Dritten Welt der Dolmetschwissenschaft gehören.

3 Dolmetschen und Qualität

Es kann mit hoher Wahrscheinlichkeit gesagt werden, dass jeder eine Ansicht dazu hat, was gute und was schlechte Qualität ist – auch was Dolmetschen betrifft. Wenn eine Verdolmetschung bewertet wird, spricht man oft von Qualität. Qualität scheint jedoch ein schwer zu definierender Begriff zu sein. In der Dolmetschwissenschaft haben die Forscher kein allgemein akzeptiertes Qualitätsmodell definieren können (Kalina 2005, 768). Trotzdem hat man Dolmetschqualität oft als eine Summe verschiedener Qualitätskriterien gemessen (s. z.B. Moser 1995; Kurz 2001; Pöchhacker 2001), und häufig werden das Ziel oder die Ziele der Dolmetschkommunikation als eine Basis für Qualitätsbewertung gesehen. Einige der wichtigsten Ziele sind nach vielen Forschern die Wiedergabe des Inhalts des Ausgangstextes und die Wirkungsäquivalenz mit dem Ausgangstext (s. z.B. Anderson 1994, 101; Angelelli 2000, 580–581). Qualität ist aber kein absoluter Wert, sondern muss immer je nach Kontext definiert werden (Kopczynski 1994, 88). Deswegen lässt Qualität sich nicht eindeutig definieren, sondern die Situationsfaktoren müssen berücksichtigt werden – auch beim Schriftdolmetschen.

Die Erforschung der Dolmetschqualität konzentriert sich seit Jahren insbesondere auf das simultane Konferenzdolmetschen. Die erste empirische Untersuchung zum Thema Dolmetschqualität erschien 1986 (Bühler 1986: eine Umfrage unter Konferenzdolmetschern über die Bedeutung von 16 verschiedenen Qualitätskriterien mit dem Ziel, einen idealen Dolmetscher definieren zu können). Umfragen unter Rezipienten der Verdolmetschung sind aber die populärste Methode, Dolmetschqualität zu untersuchen – entweder über die Anforderungen und Erwartungen der Rezipienten (s. z.B. Kurz 2001) oder über ihre Bewertung der Dolmetschleistungen in einer konkreten Situation, manchmal ergänzt um Interviews (s. z.B. Vuorikoski 1995). In solchen Untersuchungen hat man den Befragten eine Liste von Qualitätskriterien gegeben, mit deren Hilfe sie die Qualität bewertet haben. Einige Forscher haben den Rezipienten keine direkten Bewertungskriterien gegeben, sondern zuerst gefragt, welche Elemente sie spontan vorbringen (Moser 1995; Kopczynski 1994), und erst im Anschluss versucht zu klären, was die Rangfolge der Kriterien wäre.

Andere Methoden, die man bei der Qualitätsforschung weniger verwendet hat, sind experimentelle Untersuchungen, auf Korpora beruhende Analysen und Case-Untersuchungen (Pöchhacker 2001).

Ergebnisse zeigen, dass die Rezipienten oft keine homogene Gruppe bilden, sondern dass sie unterschiedliche Erwartungen und Anforderungen haben können (Kurz 2001, 402). Die Anforderungen können sogar in Widerspruch zueinander stehen (Kalina 2004, 6). Einige können z.B. terminologische Korrektheit mehr als andere betonen (Moser 1995). Als eines der wichtigsten Qualitätskriterien erwies sich in fast allen früheren Untersuchungen die Sinntreue (oder die Wiedergabe des Inhalts des Ausgangstextes).

Um Dolmetschqualität bewerten zu können braucht man Bewertungsmaßstäbe, die verdeutlichen, aus welchen Elementen die Qualität besteht. In vielen Untersuchungen wird auf Bühler (1986) hingewiesen, manche ihrer Kriterien sind als Grundlage verwendet worden. Kurz (2001) nahm für ihre Umfrage acht von Bühlers Kriterien: akzentfreie Sprache, angenehme Stimme, Flüssigkeit, Kohärenz, Sinntreue, Vollständigkeit, grammatikalische Korrektheit und terminologische Korrektheit. Vuorikoski (1995) dagegen verwendete die Untersuchung von Kurz nur als Grundlage und formulierte „eigene“ Kriterien, wie z.B. sachkundiges Dolmetschen und angenehmer Sprechrhythmus. Viele der von den Forschern hervorgehobenen Kriterien sind denen ähnlich, die die Befragten für wichtig halten.

In einer dänischen Umfrage unter Rezipienten über die Qualität des Schriftdolmetschens wurden folgende Kriterien verwendet: Verhalten des Dolmetschers, sprachliches Niveau, Vollständigkeit, Simultaneität, Lesbarkeit, Gesamteindruck und technisches Können des Dolmetschers. Die Umfrage klärte die Zufriedenheit der Kunden eines dänischen Schriftdolmetschdienstleistungen übermittelnden Verbandes mit dem Dolmetschen. (Landsforeningen for Bedre Hørelse 2001.)

Das Problem mit den Kriterien ist, dass sie auf viele verschiedene Weisen verstanden werden können und dass es u.U. an genauen Definitionen mangelt (s. Seleskovitch 1986, 85–89). Laut Vuorikoski (1995, 115) wäre es sehr wichtig, die Kriterien einer Untersuchung genau zu definieren. Wenn der Bedeutungsinhalt der Kriterien nicht klar ist, können sie auch unterschiedlich beurteilt werden. Die Qualitätskriterien dieser Arbeit für die Bewertung des Schriftdolmetschens werden in Abschnitt 4 definiert. Die Kriterien sollen Werkzeug des Forschers sein, der die Qualität außerhalb der Dolmetschsituationen betrachtet.

Neben der wissenschaftlichen Erforschung zeigen auch verschiedene Qualitätskontrollsysteme, für wie wichtig Qualität heutzutage gehalten wird (Chiaro & Nocella 2004, 278). Arbeitgeber und Berufsbände der Dolmetscher (wie z.B. die EU, AIIC), Dolmetscher selbst und Rezipienten der Verdolmetschung kontrollieren die Dolmetschqualität unter anderem durch Aufnahmeprüfungen und Qualitätssicherungswerkzeuge. Schriftdolmetscher sollen auch eine Prüfung absolvieren, bevor sie in einem Dolmetscherregister eingetragen werden.² Alle an der Dolmetschsituation Teilnehmenden sollten dafür sorgen, dass die Bedingungen für das Dolmetschen so gut wie möglich sind.

Es gibt viele Faktoren, von denen die Qualität in einer konkreten Situation abhängig ist und auf die der Dolmetscher kaum Einfluss haben kann. Wenn die Qualität betrachtet wird, sollten die rhetorischen Fähigkeiten des Redners, seine Weise, die Rede zu halten, und die mögliche Fachterminologie berücksichtigt werden (Kalina 2005, 776–777; Vuorikoski 2004a, 249). Das Erhalten des Vorbereitungsmaterials ist oft eine Voraussetzung für eine gelungene Dolmetschleistung – ansonsten kann die Sachkundigkeit des Dolmetschens fehlen (Vuorikoski 1995, 87), was zu minderer Qualität führen kann.

² E-Mail, Laurén, Sirpa, 21.2.2007.

Beim Dolmetschen werden jedoch Texte produziert, die oft vom Ausgangstext abweichen. Wadensjö (1998) verdeutlicht in ihrer Untersuchung über Dialogdolmetschen, dass beim Vergleich von Ausgangs- und Zieltext Unterschiede in Wortschatz, Grammatik und Syntax festgestellt werden können (Wadensjö 1998, 106). Solche Veränderungen sind ebenfalls beim Schriftdolmetschen zu sehen. Laut Barik (1994) kann der Dolmetscher zusätzlich das Original auf drei Weisen ändern: durch Auslassungen, Hinzufügungen oder andere Veränderungen. Auslassungen und Hinzufügungen können dazu führen, dass der Zieltext den Inhalt des Ausgangstextes nicht unverändert wiedergibt. Lexikalische Ungenauigkeiten und verschiedene semantische Veränderungen können als Fehler beurteilt werden. (Barik 1994, 121–129.) Die Qualität der Verdolmetschung ist sehr abhängig von der Menge und dem Grad der Fehler. Beim Schriftdolmetschen ist es jedoch wichtig zu bemerken, dass einige Veränderungen nicht zu vermeiden sind, dass einige Hinzufügungen (z.B. Laute der Umgebung) sogar wünschenswert sind, und dass Auslassungen dem Dolmetscher dabei helfen können, dem Redner zu folgen.

4 Untersuchungsmaterial und Methode

Das Untersuchungsmaterial dieser Arbeit besteht aus Videoaufzeichnungen zweier Veranstaltungen, dem Transkript der Reden und Diskussionsbeiträge sowie den gespeicherten Zieltexten der Verdolmetschung; die eine Veranstaltung war für Ertaubte, die andere in erster Linie für Hörende. Von der einen Situation, die für Ertaubte (im Folgenden: „Situation A“), habe ich eine kurze Einführung, zwei Vorträge über die Ethik des Dolmetschens sowie einen Kommentar aus dem Publikum für die Analyse ausgewählt. Sie hatten eine Gesamtdauer von etwa 25 Minuten. Es gibt zwei Dolmetscherinnen in der Situation, die beide Kopfhörer tragen. Der Text wird für die Rezipienten über Leinwand sichtbar gemacht und in Kleinbuchstaben geschrieben. Alle Redner sprechen langsam und frei, ohne abzulesen, ins Mikrofon. Es gibt Pausen, Spuren der Gedankenbildung und umgangssprachliche Elemente in den Reden. Die Rednerinnen sehen hin und wieder auf die Leinwand und warten auf die Dolmetscherinnen, falls der Zieltext stark nachhinkt.

Die andere Situation, die insgesamt etwa eine Stunde 18 Minuten dauerte (im Folgenden: „Situation B“), habe ich als Ganzes für die Analyse gewählt. Die Situation – Teil eines längeren Seminars –

besteht aus einer kurzen Einführung, zwei wissenschaftlichen Vorträgen (zu den Themen ethnographische Filme samt Spektakelgesellschaft und ihre Logik) und einigen Kommentaren aus dem Publikum. Die Referenten sprechen über Mikrofon, die zwei Dolmetscherinnen arbeiten ohne Kopfhörer und schreiben den Text nur mit Großbuchstaben, der auf einem Monitor zu lesen ist. Es gibt nur einen Kunden in der Situation. Die erste Referentin spricht sehr schnell mit Hilfe von Notizen, aber ziemlich frei. Einige Pausen, Spuren der Gedankenbildung, umgangssprachliche Elemente samt viele Namen und Fachterminologie sind in ihrer Rede zu bemerken. Sie hat eine Folie als Begleitmaterial und sie zeigt drei kurze Videos während ihres Vortrages. Der andere Referent spricht ebenfalls ziemlich schnell und liest fast den ganzen Text ab. Seine Rede ähnelt der geschriebenen Sprache mit ihren komplexen Formulierungen. Es gibt viele Namen und Fachterminologie in der Rede. Er hat viele Folien als Begleitmaterial.

Das Material aus zwei verschiedenen Veranstaltungen bietet die Vergleichsmöglichkeit, inwieweit situationsbedingte Faktoren die Qualität beeinflussen. Die genannten Einführungen und Vorträge wurden für die Analyse gewählt, weil es dann möglich zu sehen ist, was für eine Rolle unterschiedliche Redner beim Dolmetschen spielen und was die Dolmetscher beim Rednerwechsel machen.

Die Absicht dieser Arbeit war, Qualität des Schriftdolmetschens möglichst objektiv zu bewerten. Zuerst wurden die Dolmetschsituationen mit Ausgangs- und Zieltext betrachtet, um Elemente der Qualität aufspüren zu können. Anschließend wurden die Zieltexte mit den Ausgangstexten – sowohl mit der verbalen als auch der nonverbalen Kommunikation verglichen. Die Zieltexte wurden auch als selbständige Texte und ihren Entstehungsprozess – soweit es auf den Videos zu verfolgen war – betrachtet. Es wurde bemerkt, dass es im Material solche Elemente gibt, die gewisse Qualitätskriterien aufweisen. Die Kriterien der früheren Untersuchungen boten die Grundlage für die Beobachtungen, aber es kamen auch Kriterien (wie Lesbarkeit) vor, die nur für das Schriftdolmetschen typisch sind. Dann wurde eine Kriterienliste angefertigt, jedes Kriterium mit seinen möglichen Teilfaktoren definiert und Schriftdolmetschen mit Hilfe dieser Kriterien analysiert. Zusätzlich wurde das Dolmetschen der zwei Veranstaltungen verglichen, um zu erfahren, wie die Situationsfaktoren die Dolmetschleistungen beeinflussen. Es wurde durch Beispiele betrachtet und verdeutlicht, *was* und *warum* hinsichtlich jedes Kriteriums geschehen ist und somit versucht, die wesentlichsten Kriterien zu finden.

5 Qualität des Schriftdolmetschens und deren Bewertung

Den Beobachtungen zufolge sind die Qualitätskriterien für die Bewertung der Schriftdolmetschqualität folgende:

- Wiedergabe des Bedeutungsinhalts und Zuverlässigkeit des Zieltextes
- Logik und Verständlichkeit
- Lesbarkeit
- Verwendung von Verdichtungs- und Verkürzungsmitteln
- Hinweise auf den Redner
- Wiedergabe des Stils und der Betonungen des Redners
- Rücksichtnahme der visuellen Elemente
- Dolmetschen der Laute der Umgebung und der Videos
- Korrigieren des Redners
- Kontrollieren des Dolmetschens.

Mit der Wiedergabe des Bedeutungsinhalts und der Zuverlässigkeit des Zieltextes ist gemeint, ob der Zieltext all die Bedeutungen des Ausgangstextes unverändert und zuverlässig wiedergibt. Die Unveränderlichkeit bedeutet keine sprachliche Gleichheit oder genaue Wiedergabe der Wörter. Wesentlich dagegen sind verschiedene Sachfehler und Fehler auf Wortebene, aber auch wie sachkundig und überzeugend der Zieltext ist. Auslassungen können darauf Einfluss haben, obwohl manche – wie Auslassungen von Zögerungsphänomenen und Füllwörtern – nach der Analyse keineswegs die Wiedergabe des Bedeutungsinhalts beeinflussen. Fehler kommen auf Wortebene aber auch bei größeren Einheiten vor insbesondere, wenn das Sprechen sehr schnell ist. Ein typischer Fehler betrifft zum Beispiel Fremdwörter (*metafyysinen* [metaphysisch] -> *metaforinen* [metaphorisch]). In Situation B gibt es viele Fehler.

Mit der Sachkundigkeit ist gemeint, wie gut der Dolmetscher Thema und Inhalt der zu dolmetschenden Rede zu kennen scheint. Es entsteht der Eindruck, wenn Namen, Begriffe und Termini ausgelassen, ersetzt oder falsch gedolmetscht werden, dass das Dolmetschen nicht sachkundig ist. Im Beispiel 1 (Situation B; der Buchstabe „a“ bezieht sich auf den Ausgangstext,

der Buchstabe „b“ auf den Zieltext)³ ist viel ausgelassen worden; die Rednerin spricht den Abschnitt sehr schnell und es ist schwierig, die Namen zu verstehen. Der Name der vietnamesischen Filmregisseurin *Trinh T. Minh-ha* ist verdolmetscht worden mit *kuvaaja Nam* [wörtlich: Kamerafrau/mann Nam]. Auf den Namen des Filmes *Sukunimi Viet etunimi Nam* [Originaltitel: Surname Viet Given Name Nam] wurde nur verwiesen mit *tämän* [diesen]. Die Jahreszahl *kaheksankytyheksän* [neunundachtzig] ist ebenfalls falsch gedolmetscht worden 98.

(1a)

>ja ja< tää on siis tää Trinh T. Minh-han Sukunimi Viet etunimi Nam -elokuva? joka [und und dies ist also dies Surname Viet Given Name Nam -Film von Trinh T. Minh-ha der]

myöskin on niinku (.) öö vähä kokeellisemman etnografisen dokumenttielokuvan klassikko, [auch irgendwie öö ein Klassiker des etwas experimentelleren Dokumentfilms ist]

sinänsä, tehty vuonna kaheksankytyheksän?

[an sich gemacht im Jahre neunundachtzig – Übersetzung MT]

(1b)

KUVAAJA NAM ON TEHNYT TÄMÄN VUONNA 98.

[KAMERAFAU/MANN NAM HAT DIESEN IM JAHRE 98 GEMACHT.]

Mangel an Sachkundigkeit scheint Wiedergabeprobleme des übrigen Inhalts mit sich zu bringen. Solche Probleme kommen oft in Situation B vor.

Wie überzeugend das Dolmetschen ist, hat besonders Einfluss auf die Zuverlässigkeit des Zieltextes. Auch wenn der Zieltext überzeugend wirkt, überträgt er unbedingt nicht alle Bedeutungen des Originals. Er kann auch einen unterschiedlichen oder falschen Inhalt wiedergeben. Im Beispiel 2 (Situation B) bietet der Zieltext wegen der Auslassungen eine fast umgekehrte Bedeutung im Vergleich zum Ausgangstext. Während das Original meint, dass es eine Lüge ist, dass wir als Zuschauer nur *ein bisschen* (der Redner betont das Wort *hieman* [ein bisschen]) weniger sind, steht im Zieltext, dass es eine Lüge ist, dass wir weniger als Zuschauer sind. Der Zieltext drückt jedoch einen nachvollziehbaren Gedanken aus und bietet ein komplettes Satzgefüge.

³ Transkriptionszeichen (s. Seppänen 1997, 22–23), die ich in den Beispielen verwendet habe:

.	fallende Intonation
,	wenig fallende Intonation
?	steigende Intonation
klassikko	(Unterstreichung) Akzentuierung
(.)	Mikropause: 0.2 Sekunden oder weniger
><	beschleunigtes Sprechtempo

(2a)

ja tämä onkin yhdentyneen speksaakkelin kenties tehokkaimmin myyvä valhe, (.)
[und dies ist ja die vielleicht sich am effektivsten verkaufende Lüge des integrierten Spektakels]

että ollessamme näiden ohjelmien katsojia olemme vain hieman vähemmän, (.)
[dass wenn wir Zuschauer dieser Programme sind sind wir nur ein bisschen weniger]

olemme tyytyneet vain hieman vähempään kuin ne jotka näissä ohjelmissa esiintyvät.
[wir haben uns mit nur ein bisschen Wenigerem begnügt als diejenigen die in diesen Programmen auftreten]

(2b)

SEON VALHE KUN SANOTAAN ETTÄ OLEMME KATSOJINA VÄHEMMÄN
[ESIST EINE LÜGE WENN GESAGT WIRD DASS WIR ALS ZUSCHAUER WENIGER SIND

KUIN NE JOTKA ESIINTYVÄT.
[ALS DIEJENIGEN DIE AUFTRETEN.]

Der Zielextext kann aber auch den Bedeutungsinhalt wiedergeben, ohne überzeugend zu wirken, was den Eindruck erweckt, dass das Dolmetschen nicht zuverlässig ist.

Die Logik und die Verständlichkeit des Dolmetschens beruhen auf zwei Faktoren: auf den verständlichen Relationen in Texten (wie die Relation/Ursache-Wirkung) und den Beziehungen der Pronomina. Wesentlich bei diesem Kriterium ist zu überlegen, ob der Kunde Brücken bauen muss, um den Inhalt richtig zu verstehen. Es ist anzunehmen, dass der Zielextext wegen Veränderungen (wie z.B. *että* [dass] -> *mutta* [aber]) und Auslassungen unlogisch und schwierig zu verstehen sein kann. Solche Probleme gibt es in Situation A fast keine, aber in Situation B viele. Probleme scheinen aber auch dann vorzukommen, wenn die Relationen und die Beziehungen im Ausgangstext nicht klar sind.

Unter der Lesbarkeit versteht man, wie leicht das Lesen des Textes ist. Die Lesbarkeit eines Textes wird in dieser Untersuchung beeinträchtigt durch Tipp- und Grammatikfehler sowie durch nachträgliches Korrigieren von schon Geschriebenem. Außerdem gehören ein sinnvolles Einteilen des Textes in Abschnitte samt Verwendung von Interpunktionszeichen und Zeilenwechsel dazu. In beiden Situationen haben die Dolmetscherinnen den Text gelegentlich durch Leerzeilen in Abschnitte eingeteilt, hin und wieder Reihenwechsel und Interpunktion verwendet, aber nicht konsequent während des ganzen Textes. Es gibt hingegen lange Textstellen ohne Lesbarkeit

verbessernde Elemente. In Situation A, wo das Sprechen auch freier und langsamer ist, haben die Dolmetscherinnen die genannten Mittel mehr und vielseitiger verwendet als in Situation B.

Grammatik- und insbesondere Tippfehler scheinen oft beim Schriftdolmetschen vorzukommen. Ihr Einfluss auf Lesbarkeit ist schwer einzuschätzen, weil manche schlichtweg übersehen werden können. Problematisch können die Tippfehler in dem Fall sein, wenn die Übertragung des Bedeutungsinhalts gefährdet ist. In beiden Situationen gab es einige Stellen, wo die Tippfehler möglicherweise das Lesen und das Verstehen des Textes erschweren. Die Grammatikfehler scheinen aber hinsichtlich der Lesbarkeit oft unbedeutend zu sein. Große Buchstaben am Anfang der Satzgefüge könnten aber Lesbarkeit verbessern. In Situation A haben die Dolmetscherinnen große Buchstaben meistens nur am Anfang der Eigennamen geschrieben. Viele Auslassungen scheinen ebenfalls manchmal zu solchen Grammatikfehlern zu führen, die die Verständlichkeit verschlechtern.

Dolmetscher korrigieren manchmal Tipp- und andere Fehler beim Schriftdolmetschen, was besonders dann wünschenswert ist, wenn die Fehler das Verstehen oder die Wiedergabe des Bedeutungsinhalts erschweren. Da der Text Buchstabe für Buchstabe simultan mit dem Gesprochenen auf dem Monitor erscheint, ist der Kunde beim Lesen gezwungen, auch das Korrigieren wahrzunehmen. Der Kunde muss warten und den korrigierten Abschnitt erneut lesen. Das Korrigieren kann den Dolmetschprozess auch verlangsamen. Nach Richtlinien für das Schriftdolmetschen sollten die Fehler auf folgende Weise korrigiert werden: Nach dem Fehler soll man einige „x“ schreiben und dann das Wort oder den längeren Abschnitt erneut schreiben. In Situation A hat man zwei Mal den Text auf die beschriebene Weise korrigiert, in Situation B kein einziges Mal. Zu bemerken ist, dass dieses Vorgehen das Lesen nicht aufhält. Es scheint aber viel allgemeiner zu sein, dass die Fehler zuerst getilgt werden und dann neu geschrieben wird. Die Korrekturen von ein paar Buchstaben haben die Dolmetscherinnen oft sehr schnell gemacht, was das Lesen nicht aufgehalten hat. Es gab jedoch einige Stellen, wo das Dolmetschen ganz zum Stillstand kam und den Kunden zu warten zwang. Dauerndes Korrigieren und besonders Korrekturen, wo Buchstaben oder ganze Wörter getilgt und erneut geschrieben werden, verschlechtern die Lesbarkeit.

Wegen der unterschiedlichen Geschwindigkeit von Sprechen und Schreiben soll der ZIELTEXT oft verdichtet und verkürzt werden. Beim Schriftdolmetschen verdichten und verkürzen Dolmetscher den Text, indem sie Abkürzungen verwenden, Wörter verkürzen, kürzere Äußerungen wählen,

Interpunktion und Symbole verwenden und etwas auslassen. Eine Verwendung von verständlichen und eindeutigen Verdichtungs- und Verkürzungselementen trägt zur Dolmetschqualität bei, wenn sie es ermöglicht, bedeutende Auslassungen zu vermeiden. Durch die Verwendung von Verkürzungselementen muss der Kunde auch nicht immer warten, dass solche Wörter oder Äußerungen vollständig geschrieben werden, deren Bedeutung von ein paar Buchstaben oder Symbolen klar wird. Abkürzungen scheinen sehr viel beim Schriftdolmetschen verwendet zu werden und sie sind laut der Analyse verständlich und eindeutig. Die in den beiden Situationen verwendeten verkürzten Wörter (die keine offiziellen Abkürzungen sind) sind größtenteils verständlich, aber in einigen Fällen gibt es die Möglichkeit, dass ein verkürztes Wort sich auf zwei verschiedene Weisen verstehen lässt. Manche Wörter werden zunächst ausgeschrieben und bei späterem nochmaligem Vorkommen verkürzt. Die Analyse des Materials zeigt, dass Abkürzungen nicht immer konsequent verwendet werden; oft ließen sich die Zieltexte mit ihrer Hilfe noch stärker verkürzen.

Die Dolmetscherinnen haben in Situation B viel mehr kürzere Äußerungen gewählt als in Situation A. Die Dolmetscherinnen haben statt einer Äußerung des Ausgangstextes eine kürzere Äußerung mit der (fast) gleichen Bedeutung geschrieben (wie *sillä tavalla* [auf diese Weise] -> *siten* [so]). Es ist jedoch bemerkenswert, dass die Verwendung von kürzeren Äußerungen nicht zu bedeuten scheint, dass Fehler und Auslassungen unbedingt vermieden werden können, insbesondere wenn das Redetempo schnell ist oder wenn es komplexe, für die geschriebene Sprache typische Strukturen in der Rede gibt. Es ist schwierig einzuschätzen, wie sehr und wie systematisch kürzere Äußerungen verwendet werden können.

Interpunktion und Symbole können Wörter ersetzen und somit den Text verkürzen, ohne Inhaltliches des Ausgangstextes unberücksichtigt zu lassen. Im Beispiel 3 (Situation A) hat die Dolmetscherin die Möglichkeit der geschriebenen Sprache ausgenutzt und zwei Wörter *ammattilaisia lainausmerkeissä* [wörtlich: Professionelle in Anführungszeichen] durch Anführungszeichen ersetzt „*ammattilaisia*“ [„Professionelle“]. Der Bedeutungsinhalt ist übertragen worden und der Text viel kürzer geworden. (Das verkürzte Wort des Zieltextes „järj“ steht für „järjestetään“ [werden organisiert].)

(3a)

eli kun järjestetään niit (.) tulkinkäytön kurseja ens vuonna niin sitten tulee
[also wenn diese Kurse der Dolmetscherverwendung nächstes Jahr organisiert werden]

tulkinkäytön ammattilaisia (.) ammattilaisia lainausmerkeissä.
[so dann werden Professionelle der Dolmetscherverwendung Professionelle in Anführungszeichen]

(3b)
eli kun järj tulkinkäytönkurseja ensi vuonna,
[also wenn Kurse der Dolmetscherverwendung nächstes Jahr organisiert werden,]

sitten tulee tulkinkäytön ”ammattilaisia”.
[dann werden „Professionelle” der Dolmetscherverwendung.]

Die Dolmetscherinnen haben in beiden Situationen auch andere Interpunktionszeichen und Symbole (Nummern für Jahres- und andere Zahlen) als Verkürzungsmittel verwendet. Einige Zahlen haben sie jedoch in Buchstaben geschrieben. Sie haben oft, besonders in Situation B, Pünktchen (...) verwendet, um Auslassungen zu markieren, obwohl diese Zeichen für Pausen des Redners stehen sollten. Dieses Vorgehen ist irreführend: Wenn etwas ausgelassen werden muss, sollten Zeichen wie --- verwendet werden (s. Suomen kirjoitustulkit 2007). Die Verwendung von gleichen Zeichen für verschiedene Zwecke kann die Übertragung des Ausgangstextes erschweren.

Auslassungen von Elementen, die kaum Bedeutungsinhalt tragen (z. B. Füllwörter), verdichten den Text und können sogar das Verstehen erleichtern. Spuren der Gedankenbildung oder Zögerungsphänomene (wie „hmm“) sind – von einer Ausnahme abgesehen in Situation A – nicht gedolmetscht worden. Das Dolmetschen solcher Elemente könnte den Text schwerer lesbar machen. Deren Auslassung hilft dagegen den Dolmetschern, sich auf den Bedeutungsinhalt und dessen Wiedergabe zu konzentrieren. Wiederholungen des Ausgangstextes sind in vielen Stellen nicht im Zieltext reproduziert worden, wenn auch nicht ganz durchgängig. Es sieht so aus, dass beim Dolmetschen von Reden, die der geschriebenen Sprache ähneln, es fast keine Möglichkeiten gibt, den Text durch Auslassung von Unrelevantem zu verdichten.

Der Dolmetscher sollte beim Schriftdolmetschen immer darauf hinweisen, wer spricht. Den Richtlinien zufolge sollte am Anfang der Äußerung der Name des Redners und Doppelpunkt geschrieben werden. In Situation A hat man zwei Weisen verwendet, auf den Redner hinzuweisen. Wenn der Redner vor dem Publikum steht und anfängt, ins Mikrofon zu sprechen, schreiben die Dolmetscherinnen den Vornamen des Redners und einen Doppelpunkt. Wenn jemand etwas aus dem Publikum sagt, wird einen Spiegelstrich vor die Äußerung geschrieben. In Situation B wird der Rednerwechsel nur durch eine leere Zeile angezeigt. Diese Methode verdeutlicht nicht, wer spricht

und wo der Redner ist. In naher Zukunft kann das aber einheitlicher und klarer werden, weil in der neuen Abkürzungsliste der Finnischen Schriftdolmetscher (Suomen kirjoitustulkit) empfohlen wird, den Namen des Redners beim ersten Mal vollständig und später nur seine Initialen zu schreiben. Wenn der Name dem Dolmetscher nicht bekannt ist, sollte geschrieben werden, wer (Frau/Mann) spricht und wo.

Für jeden Redner ist ein bestimmter Stil typisch, der sich darin äußert, ob jemand langsam oder schnell spricht, ob umgangssprachliche Formen oder viele Zögerungsphänomene in seiner Rede vorkommen. Der Redner kann durch Intonation etwas betonen oder seine Stimme ändern, wenn er etwas zum Beispiel ironisch meint. In beiden Situationen ist außer einigen umgangssprachlichen Elementen der Stil der Redner, wie oben beschrieben, nicht wiedergegeben worden. Betonungen oder Veränderungen in der Stimme des Redners sind nicht in Zieltexten gezeigt, was zur Folge haben kann, dass der Kunde nicht weiß, was der Redner zum Beispiel für besonders wichtig hält.

Mit den visuellen Elementen sind Mienen und Gesten des Redners sowie visuelles Material wie Folien gemeint. Da der Kunde nicht unbedingt imstande ist, dem Redner mit seinem Blick zu folgen, sollte der Dolmetscher die relevanten Gesten und Mienen im Zieltext zum Ausdruck bringen. Im Beispiel 4 (Situation A) ergänzt die Rednerin ihre verbale Äußerung um eine Geste: Sie spricht von einem Zeichen für die Übergabe des Wortes für einen Ertaubten, ein Klopfen auf die Schulter, das sie zugleich auch vorführt. Da dieses nonverbale Element nicht im Zieltext übertragen worden ist und die Stelle *olis hyvä jos joku olis taputtamassa* [es wäre gut wenn jemand zum Klopfen da wäre] ausgelassen worden ist, ist es dem Kunden nicht unbedingt klar, was das *merkki* [das Zeichen] wäre, falls er das Nonverbale rechtzeitig mit dem Verbalen nicht verbinden kann. (Die Abkürzung *krt:lle* steht für *kuuroutuneelle* [für einen Ertaubten] und einen Tippfehler *illoin vain* ist korrigiert worden *illoin vainx milloin vain* [wann ich kann], was in der Übersetzung nicht wiedergegeben werden kann.)

(4a)

ja esimerkiksi kuuroutuneelle mä huomasin yhden hyvän merkin mikä
[und zum Beispiel für einen Ertaubten bemerkte ich ein gutes Zeichen was]

olis tää puheenvuoron antamisen merkki. ((puhuja taputtaa itseään olalle))
[dies Zeichen für die Übergabe des Wortes wäre ((die Rednerin klopft sich auf die Schulter))]

mulle tulee aina välillä keskeytettyä tai mä en tiedä oikeen millon
[mir werde immer wieder unterbrochen oder ich weiß nicht richtig wann]

pitäs alottaa oma puheenvuoro olis hyvä jos joku olis taputtamassa
[man seine eigene Wortmeldung anfangen soll es wäre gut wenn jemand zum Klopfen da wäre]

ett nyt saa alkaa. ((puhuja taputtaa itseään olalle))
[dass man jetzt anfangen darf ((die Rednerin klopft sich auf die Schulter))]

(4b)

ja esim krt:lle huomasi yhden hyvän merkin mikä
[und z. B. für einen Ertaubten bemerkte ich ein gutes Zeichen was]

olispuheenvuoron antamisen merkki ja mutkin aina välillä keskeytetään
[das Zeichen für die Übergabe des Wortes wäre und ich werde auch immer wieder unterbrochen]

ja en aina tiä illoin voinxx milloin voin aloittaa omaan puheeni
[und ich weiß nicht immer wann ich meine eigene Rede anfangen kann]

Da die visuellen Elemente die verbale Kommunikation ergänzen oder ersetzen können, sollten sie beim Schriftdolmetschen berücksichtigt werden. Die Bedeutungen des Ausgangstexts können sich verändern und unklar bleiben, wenn die visuellen Elemente nicht übertragen werden, weil es dem Kunden schwierig sein kann, die nonverbale Kommunikation des Redners mit der verbalen Kommunikation rechtzeitig zu verbinden. Die Gesten und die Mienen des Redners sind in beiden Situationen nicht im Zieltext übertragen worden. Es sieht auch so aus – sollte die Verbindung zwischen verbaler Kommunikation und dem Inhalt von Folien im Zieltext nicht klar wiedergegeben sein – dass Probleme bei der Wiedergabe des Bedeutungsinhalts auftreten können.

Mit den Lauten der Umgebung sind zum Beispiel Lachen des Publikums oder das Schlagen einer Tür gemeint; nach den Richtlinien für das Schriftdolmetschen sollten sie gedolmetscht werden. Beim Dolmetschen der Laute der Videos sollte darauf hingewiesen werden, ob und was im Video an Lauten zu hören ist. In beiden Situationen sind zum Beispiel Lachen, Applaudieren und Hüsteln zu hören. Diese Laute sind jedoch nicht gedolmetscht worden. Die Übertragung der Laute der Umgebung könnte aber die Wiedergabe des Ausgangstextes erschweren. Es kann allerdings auch festgestellt werden, dass sie oft keine Rolle im Bedeutungsinhalt der Rede spielen, obwohl sie ein Teil der Kommunikationssituation sind.

In Situation B zeigt die Referentin drei Videos, auf denen Musik, Singen und Sprechen (auf Finnisch sowie auf Englisch mit finnischen Untertiteln) zu hören ist. Nur das finnische Sprechen ist im Zieltext übertragen worden. Nicht verdolmetscht wurde, dass das Sprechen gerade auf dem

Video zu hören war. Falls die Laute der Videos nicht gedolmetscht werden, wird ein Teil des Bedeutungsinhalts ausgelassen.

Das Korrigieren des Redners bedeutet, dass der Dolmetscher beim Dolmetschen etwas korrigiert, was der Redner gesagt hat. Der Dolmetscher kann zum Beispiel Sachfehler und Fehler in der Aussprache korrigieren oder die Äußerungen des Redners idiomatischer machen. Das Korrigieren kann die Dolmetschqualität verbessern, falls der Redner unabsichtlich etwas falsch oder auf eine ungewöhnliche Weise sagt. Der Redner kann aber sich selbst später korrigieren oder etwas absichtlich „falsch“ sagen. Dann ist das Korrigieren nicht wünschenswert.

Im Untersuchungsmaterial gab es einige Stellen, wo die Dolmetscherinnen den Redner korrigiert oder seine Äußerungen geändert haben, was möglicherweise die Lesbarkeit verbessert hat. Das Korrigieren scheint jedoch manchmal unnötig zu sein, um die Qualität zu verbessern, weil es schwierig ist zu wissen, ob der Redner ungewöhnliche und falsche Äußerungen absichtlich oder unabsichtlich verwendet. Die Simultanität des Dolmetschens lässt oft keine Möglichkeit vorausszusehen, ob der Redner sich später korrigiert. Falls der Redner sich später korrigiert und der Dolmetscher den Redner schon vorweg korrigiert hat, kann es unnötig sein, das Korrigieren seinerseits zu dolmetschen.

Mit dem Kontrollieren des Dolmetschens ist gemeint, wie die Dolmetscher ihre eigenen Leistungen oder die Leistung des anderen Dolmetschers während der Dolmetschsituation betrachten und versuchen, zum Beispiel frühere Auslassungen zu kompensieren. Somit spielen beide Dolmetscher – der Aktive und der so genannte Unterstützende – eine Rolle bei der Kontrolle. Da es nicht möglich war, das Verhalten und die Arbeit der Dolmetscherinnen auf den Videos systematisch zu beobachten, kann hier nicht festgestellt werden, wie viel sie während einer Dolmetschsituation ihre Leistungen kontrollieren. Es kann jedoch gezeigt werden, was für Methoden sie scheinbar verwenden, um die Dolmetschqualität möglichst gut aufrechtzuerhalten.

Um eine Auslassung oder einen Fehler zu vermeiden, scheinen die Dolmetscherinnen in Situation B oft nach Umschreibungen für einen Namen oder einen Begriff zu suchen. Dann müssen sie frühere und kommende Verdolmetschung kontrollieren, um eine Äußerung zu finden, die dem Kunden die Möglichkeit gibt, zu verstehen, worauf die Äußerung sich bezieht. Wenn die aktive Dolmetscherin Schwierigkeiten hat, dem Redner zu folgen, sieht es so aus, dass die andere Dolmetscherin das Dolmetschen kontrolliert und somit das Gedächtnis der aktiven Dolmetscherin unterstützt. Es gibt

einige Stellen, wo die unterstützende Dolmetscherin der Aktiven etwas flüstert, woraufhin die aktive Dolmetscherin etwas schreibt, was früher ausgelassen wurde.

Obwohl es so aussieht, dass die Dolmetscher ihre Leistungen kontrollieren, gibt es in den Zieltexten viele unvollständige Satzgefüge und Fehler, wenn das Redetempo schnell ist und die Reden vorformuliert sind und abgelesen werden. Eine Kontrolle des Dolmetschens kann jedoch für einen bedeutenden und wünschenswerten Teil des Schriftdolmetschens gehalten werden.

6 Schlussfolgerungen

Als das Ziel der Dolmetschkommunikation wird oft die Wiedergabe des Bedeutungsinhalts des Ausgangstexts oder die Wirkungsäquivalenz mit dem Ausgangstext gesehen. Somit kann festgestellt werden, dass die Dolmetschqualität aus solchen Elementen besteht, die diesem Ziel mehr oder weniger zuträglich sind. Die Qualitätskriterien, die im Untersuchungsmaterial zum Maßstab genommen wurden, zeigten, woraus die Qualität des Schriftdolmetschens zu bestehen scheint. Die Qualitätskriterien eigneten sich zur Bewertung der Schriftdolmetschqualität, weil es mit ihrer Hilfe möglich war herauszufinden, wo die größten Probleme beim Erreichen angestrebter Qualität liegen und warum, welche von den Kriterien die wichtigsten sind und welche eine weniger große Bedeutung beim Garantieren der Qualität haben. Die Untersuchung zeigte, dass es unmöglich ist, alle Qualitätskriterien zu erfüllen und dass bei einigen Kriterien Kompromisse nötig sind, damit die wichtigsten Kriterien erfüllt werden können. Es wurde außerdem verdeutlicht, dass die situationsbedingten Faktoren die Dolmetschqualität beeinflussen.

Dieser Untersuchung zufolge kann man feststellen, dass man sowohl den Ausgangstext als auch den Zieltext sowie die ganze Kommunikationssituation kennen muss, wenn man die Qualität des Schriftdolmetschens mit Hilfe von Qualitätskriterien bewertet. Um die Qualität möglichst objektiv bewerten zu können, musste man die Kriterien sorgfältig definieren, damit es möglich wird, zu zeigen, was ein Kriterium über die Qualität der Analyse – nicht den Meinungen – zufolge aufweist.

Als die wichtigsten Qualitätskriterien erwiesen sich laut der Untersuchung Wiedergabe des Bedeutungsinhalts und Zuverlässigkeit des Zieltextes, Logik und Verständlichkeit, Rücksichtnahme der visuellen Elemente, Lesbarkeit, Hinweise auf den Redner samt Verwendung von Verdichtungs- und Verkürzungsmitteln. Somit kann man im Allgemeinen für anstrebenswerte Qualität halten, dass die erwähnten Kriterien erfüllt werden. Selbst ein ruhiges Sprechtempo scheint es nicht zu ermöglichen, alle Kriterien erfüllen zu können – d.h. dass das Streben nach maximaler Qualität ein unerreichbares Ideal bleiben muss. Einige der Kriterien, wie Wiedergabe des Stils und der Betonungen des Redners und Dolmetschen der Laute der Umgebung, scheinen die Dolmetscher fast gar nicht in Rücksicht zu nehmen. Diese Kriterien sind hinsichtlich der Qualität nicht so wesentlich, als dass man versuchen sollte, sie zum Nachteil anderer Kriterien zu erfüllen. Aber wenn die Situation es ermöglicht, zum Beispiel etwas über den Stil des Redners zu übertragen, ist es wünschenswert.

Die Untersuchung zeigte, dass die situationsbedingten Faktoren einen großen Einfluss auf die Dolmetschqualität haben. Die größten Probleme scheinen dann vorzukommen, wenn das Sprechtempo schnell ist, die Reden sich der geschriebenen Sprache ähneln und wenn der Inhalt der Rede möglicherweise den Dolmetschern nicht bekannt ist (vgl. Situation B) – besonders bei der Wiedergabe des Bedeutungsinhalts und der Zuverlässigkeit des Zieltextes gab es im Untersuchungsmaterial Probleme.

Dieser Untersuchung zufolge kann die Ansicht bekräftigt werden, dass eine Verdolmetschung von guter Qualität nicht in jeder Situation genau das gleiche bedeuten kann. Deswegen sollte das Erfüllen der Qualitätskriterien immer angesichts der Situationsfaktoren betrachtet werden. Einige Kriterien sollen möglicherweise je nach Situation sogar erneut definiert werden.

Die Vereinheitlichung und die folgerichtige Verwendung verschiedener Mittel (wie Verkürzungen) könnte ihrerseits die Qualität verbessern. Die Zusammenarbeit z.B. zwischen den Rednern, Dolmetschern und Veranstaltern sollte entwickelt werden, damit die Dolmetscher die Möglichkeit hätten, sich mit den Themen der Reden bekannt zu machen und vielleicht zu beschreiben, was für eine Sprechweise die beste fürs Schriftdolmetschen wäre. Es wäre ebenfalls wichtig zu überlegen, was für eine Dolmetschstrategie in jeder Situation zweckmäßig wäre und wonach gestrebt werden könnte. Es lohnt sich nicht immer, alle Kriterien erfüllen zu wollen, sondern man sollte so eine Dolmetschstrategie wählen, mit der sich am besten die in der Situation angestrebte Qualität erzielen lässt.

Das Interesse am Schriftdolmetschen ist allmählich gestiegen. Diese Untersuchung wirft sogar neue Fragen auf. Man könnte zum Beispiel die in dieser Untersuchung verwendete Methode erweitern und die Hintergründe der Dolmetschsituationen, wie die Vorbereitungsmöglichkeiten der Dolmetscher, und ihre Einflüsse auf die Qualität klären. Darüber hinaus wäre es auch interessant zu wissen, welche Rangfolge die Kunden für die Kriterien bestimmen oder wie sie in einer bestimmten Situation die Dolmetschqualität bewerten würden. Die Ergebnisse der Umfragen könnten zusammen mit einer dieser Arbeit ähnlichen Untersuchung verbunden werden. Somit wäre es möglich, mehr über die Qualität des Schriftdolmetschens zu erfahren. Die weitere Forschung könnte sich auch systematisch auf nur ein wesentliches Qualitätskriterium konzentrieren und fokussierter herausarbeiten, wie es in unterschiedlichen Kommunikationssituationen erfüllt wird.

Mögliche Forschungsthemen gibt es im Bereich des Schriftdolmetschens noch viele. Es gibt auch entsprechende Nachfrage nach neuer Information, weil Schriftdolmetschen ständig entwickelt wird.